

אגדות התנאים

מ. היגער

THIS BOOK
IS FROM
THE LIBRARY
OF

אגדות התנאים

ספר ב

תוספתא

מאת

מיכאל היגער

נויארק

הוצאת „בלוך"

תרפ"ט

PRINTED AT THE
HEBREW MONOTYPE PRESS
NEW YORK

לכבוד מורי ורבי המובהק

פרופיסר ד״ר לוי גינצבורג נ״י

למלאות חמש ועשרים שנה לכהונתו

בבית מדרש הרבנים דנויארק

הקדמה

רצונך שתכיר את מי שאמר והיה העולם למוד הגדה שמתוך כך אתה מכיר בהקדוש ברוך הוא ומדבק בדרכיו.
(ספרי דברים פיסקא מ"ט).

בספר הזה הנני מוציא לאור את כל ההגדות הנמצאות בהתוספתא. לקטתי את כל מאמרי ההגדה אחד לאחד וסדרתי אותם על פי סדר התוספתא של החכם משה שמואל צוקערמאנדל, מפני שהוצאתו נראית לי יותר שיטתית ויותר שלימה. גם לנוסחאות והגירסאות השונות השתמשתי בהתוספתא של הנ"ל, מבלי הוסיף או גרוע דבר. רק במאמרים משובשים מאד ובטעיות בולטות לעין, מצאתי לנכון להשתמש בכתבי יד המובאים בהערות של החכם הנזכר. ואת פסוקי התנ"ך המובאים הרבה פעמים בהגדות האלה הגהתי לפי המסורה של ספרי הקודש, כי רוב הפסוקים האלה משובשים מאוד בהתוספתא שלפנינו. וכמו כן השתמשתי בשמות המסכתות של צוקערמאנדל, ולא בשמות של הוצאות אחרות, כמו, למשל, „יום הכיפורים" למסכת יומא, „נזירות" למסכת נזיר, וכדומה. וכשתמצא מלים משונות בכתיבתן כמו „בן פתירא", „כיזה צד" (במקום בן בתירא, כיצד), וכדומה, אל תתמה על דבר זה, כי גם בזה הלכתי בעקבות החכם הנ"ל שהשתמש בצורות האלה על דרך השימוש של בני א"י. כמובן, אינני נותן מאמרי הלכה, רק במקומות אחדים שהאגדות תלויות בהם, כדי להשלים ולברר את רעיון האגדה.

כמו בהלכה כך בהגדה נכרים בימינו עקבות מרידה נגד הפלפול. מבקרי התלמוד וגם רבים מהרבנים המטיפים חפצים ללמוד ולהבין את אגדות חז"ל כמו שהן, בלי סרמיסין ובלי סרמיטין, ומתנגדים להפשיט מעל ההגדות את מחלצות השירה,

והנעימות הפיוטית, ולעשות את הפלפול למדתן. רצונם לדעת את ההבדל בין ההשקפות והמושגים של התנאים, שחיו על אדמת ישראל, להמגמות והשאיפות והנטיות של האמוראים, שרובם חיו על אדמת נכר ובסביבה זרה (ראה את ההקדמה לספרי באנגלית „כוונה ומחשבה בתלמוד"). על כן אמרתי אועיל אם בע"ה אוציא כל האגדות שבספרי התנאים הנמצאים במשנה, תוספתא, מכילתא, ספרא, ספרי, ובשאר הספרים המיוחסים להתנאים. מפני סיבות שונות לא יכולתי להוציא את אגדות המשנה תחילה, אע"פ שלה משפט הבכורה. והנה אקוה ברצות ה' להוציא לאור בזמן קרוב את שאר החלקים של המערכה (הסריה) הזאת.

מדרשי הגדה תכליתם לפרש את המקרא כפשוטו או להוציא מוסר השכל מן הכתוב. הגם שדבריהם חשובים, בטלים המה במאמרי הגדה בפחות מששים, ואלו ואלו דברי אלהים חיים הם, וכוללים רעיונות נשגבים: השקפות התנאים על האלהות, התורה, ישראל; המטרות והכוונות של התפילות; שאלת הנצח, מה טעם „צדיק ורע לו ורשע וטוב לו"; דעות חכמי ישראל בענין שכר ועונש, חטא, תשובה, עוה"ב, וגיהנום וגן עדן; כמו כן בדבר אמונת הנוצרים; מדות במוסר ודרך ארץ; עניני מוסר ואגדות על חיי האבות וקדושי האומה וחסידיה; הסיבות והתוצאות השונות של חורבן בית המקדש, וביחוד של בית המקדש השני; הערצת חכמינו את המלאכה והוקרתם את העבודה ויגיעת הכפים; הצדק והיושר בחיי החברה; מעשיות מחיי העם, מנהגי נוירות, ושאר מנהגי העם; מלחמת חז"ל בכישוף ובכל מיני אמונות תפלות.

יש בתוספתא מאמרי הגדה רבים שהם מיוחדים במינם, ושלא נזכרו לא בבבלי ולא בירושלמי ולא בשאר ספרי חז"ל, וכמעט שאינם ידועים כלל. ראה, למשל, את המאמר של הילל הזקן בתוספתא ברכות סוף פ"ב: אל תיראה ערום, אל תיראה לבוש, אל תיראה עומד, אל תיראה יושב, אל תיראה שוחק, אל תיראה בוכה, שנאמר עת לבכות ועת לשחוק עת לחבוק ועת לרחק מחבוק. ויש

כיו"ב מאמרים למכביר. ואע"פ שאין להכחיש ואין ספק כי בכמה אגדות שבתוספתא אנו מכירים כי שלטו בהן ידי המחבר להגיהן על פי התלמוד, בכל זאת אין יסוד להשערתם של כמה מבקרים, כי המחבר של התוספתא ספח על ספרו כמה אגדות מן האמוראים. ובהערותי בהקונטרס האחרון של אגדות התנאים אוכיח בע"ה בראיות ברורות ובעדות נאמנה כי האמוראים, וביחוד אמוראי הירושלמי, השתמשו באגדות ישנות הנמצאות בהתוספתא, ולא להפך. ושם גם אספח בתור „מפתח כללי" ציונים רבים שיש להם ערך בפני עצמם לחקר הספרות והמדע, ושם הכל על מקומו יבא בשלום.

ולבסוף הנני בזה להביע את תודתי למורי ורבי המובהק הפרופיסר ד"ר אלכסנדר מארכס, ראש בית עקד הספרים הגדול בבית המדרש לרבנים דנויארק, על עזרתו להמציא לי בתשואת חן את הספרים הנחוצים למלאכתי ועל עצותיו הנכונות בדרכי עריכות ההגדות.

מיכאל בן הרבני מוה' דוד היגער.

נויארק, חנוכה תרפ"ט.

ברכות

פרק א

מזכירין יציאת מצרים בלילות, אמר ר׳ אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה לא זכיתי שתיאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים ט״ז ג׳),ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות אלו דברי בן זומא, וחכמים אומרים ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא את ימות המשיח, אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח הרי הוא אומר לכן הנה ימים באים נאם ה׳ ולא יאמרו עוד חי ה׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפנה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם (ירמיהו כ״ג ז׳ ח׳), אמרו לו לא שתיעקר יציאת מצרים מהם אלא שתהא מצרים מוסיף על מלכיות מלכיות עיקר ומצרים טפילה, כיוצא בו לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך (בראשית ל״ה י׳), לא שיעקר שם יעקב הימנו אלא יעקב מוסיף על ישראל, ישראל עיקר ויעקב טפל:

כיוצא בו אל תזכרו ראשנות וקדמניות אל תתבננו (ישעיה מ״ג י״ח), אל תזכרו ראשנות אלו עול של מלכיות וקדמניות אל תתבננו אלו עול של מצרים, הנני עשה חדשה עתה תצמח הלוא תדעוה (שם שם י״ט), זו מלחמת של גוג, משלו משל למה הדבר דומה לאחד שפגע בו זאב וניצל מידו והיה מספר במעשה הזאב, וחזר ופגע בו ארי וניצל הימנו שכח מעשה הזאב והיה מספר מעשה ארי, חזר ופגע בו נחש וניצל מידו שכח מעשה שניהם והיה מספר מעשה נחש, אף כך ישראל צרות האחרונות משכחות את הראשונות:

כיוצא בו שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה

(בראשית י"ז ט"ו), בתחילה הרי היא שרה על עמה עכשיו הרי היא שרה על אומות העולם שנאמר כי שרה שמה, כיוצא בו ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם (שם שם ה'), בתחילה הרי אתה אבעל ארם ועכ שיו הרי אתה אב לכל באי העולם שנאמר כי אב המון גוים נתתיך (שם), אף על פי שחזר וקרא את אברהם אברם אינו לגנאי אלא לשבח, ליהושע הושע אינו לגנאי אלא לשבח, הוא אברם עד שלא נידבר עמו והוא אברם משנידבר עמו, היא הושע עד שלא נכנס לגדולה והוא הושע משנכנס לגדולה, משה משה, אברהם אברהם, יעקב יעקב, שמואל שמואל, לשון חיבה ולשון זירוז, הם הם עד שלא נידבר עמהם והם הם משנידבר עמהם, הם הם עד שלא נכנסו לגדולה והם הם משנכנסו לגדולה, כיוצא בו ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון (תהלים ע"ו ג'), וכי מה ראה הכתוב להחזיר לה שם הראשון הרי הוא אומר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת (ירמיה ל"ב ל"א), יכול אף עכשיו הרי היא באף ובחמה תלמוד לומר ההר חמד אלהים לשבתו (תהלים ס"ח י"ז), הרי היא בחמדה ובתאוה, מלמד שכיפר לה חורבנה, מניין שאין השכינה חוזרת לתוכה עד שתיעשה הר תלמוד לומר ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון (שם ע"ו ג'), מצינו כשהוא שלם קרוי הר הא אין השכינה חוזרת לתוכה עד שתיעשה הר שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה (בראשית כ"ב י"ד), ואומר זכור ה' לבני אדום את יום ירושלם (תהלים קל"ז ז'), אימתי כשיעקרו יסודותיה הימנה, האמרים ערו ערו עד היסוד בה (שם):

פרק ב

הרי שהיה עומד בשדה ערום או שהיה עושה מלאכתו ערום הרי זה מכסה את עצמו בתבן וקש ובכל דבר וקורא, אף על פי שאמרו אין שבחו של אדם להיות עומד ערום, שכשברא הקדוש ברוך הוא את האדם לא בראו ערום שנאמר בשומי ענן לבשו וערפל חתלתו (איוב ל"ח ט'), בשומי ענן לבשו זה השפיר, וערפל חתלתו זה

שיליה, הרי שהיתה מטפחת של בגד ושל עור חגורה לו על מתניו הרי זה קורא ובין כך ובין כך לא יתפלל עד שיכסה את ליבו:

הילל הזקן אומר אל תיראה ערום, אל תיראה לבוש, אל תיראה עומד, אל תיראה יושב, אל תיראה שותק, אל תיראה בוכה, שנאמר עת לבכות ועת לשחוק (קהלת ג' ד'), עת לחבוק ועת לרחק מחבק (שם שם ה'):

פרק ג

אם התפלל תפילת המוספין בין משקרב תמיד של שחר בין עד שלא קרב תמיד של שחר יצא, ר' עקיבה אומר אם שגרה תפילתו בפיו סימן יפה לו ואם לאו סימן רע לו, הוא היה אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו, אין רוח הבריות נוחה הימנו אין רוח המקום נוחה הימנו, כל שרוח עצמו נוחה בשלו סימן יפה לו אין רוח עצמו נוחה בשלו סימן רע לו, בן עזאי אומר כל שלקה גופו מפני חכמתו סימן יפה לו, חכמתו מפני גופו סימן רע לו, כל שנטרפה דעתו מפני חכמתו סימן יפה לו, וכל שנטרפה חכמתו מפני דעתו סימן רע לו, המתפלל צריך שיכוין את לבו, אבא שאול אומר סימן לתפילה תכין לבם תקשיב אזנך (תהלים י' י"ז), אמר ר' יהודה כשהיה ר' עקיבה מתפלל עם הציבור היה מקצר מלפני כולן, כשהוא מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בצד זה ובא ומצאו בצד אחר, מפני הכרעות והשתחויות שהיה עושה:

יכול יתפלל אדם כל היום כולו, פירש בדניאל וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה (דניאל ו' י"א), יכול משבא לגולה תלמוד לומר כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה (שם), יכול יהא משמיע קולו לאוניו, פירש בחנה וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע (שמואל א' א' י"ג), יכול יהא כוללן כולן בבת אחת, פירש בדוד ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה (תהלים נ"ה י"ח), ערב זו תפילת ערבית בוקר זו תפילת שחרית צהרים זו מנחה, יכול יהא שואל צורכיו ומסתלק, פירש

בשלמה לשמע אל הרנה ואל התפלה (מלכים א' ח' כ"ח), רנה זו רנה, וכן הוא אומר רננו צדיקים בה' לישרים נאוה תהלה (תהלים ל"ג א'), אין אומרין דבר אחר אמת ויציב אבל אומרין דברים אחר תפלה אפילו סדר וידוי של יום הכפורים:

היה מהלך במקום הסכנה וליסטין מתפלל תפילה קצרה, איזו היא תפילה קצרה, ר' אליעזר אומר עשה רצונך בשמים ממעל ותן נחת רוח ליריאיך בארץ והטוב בעיניך עשה ברוך שומע תפילה, ר' יוסי אומר שמע קול תפלת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם ברוך שומע תפלה, ר' אלעזר בר צדוק אומר שמע קול צעקת עמך ישראל ועשה מהר בקשתם ברוך שומע תפלה, אחרים אומרים צורכי עמך מרובים ודעתן קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כל צורכיו וכל גוייה וגוייה די מחסורה ברוך שומע תפילה, אמר ר' אלעזר בר צדוק אבא היה מתפלל תפלה קצרה בלילי שבתות, מאהבתך ה' אלהינו שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך מלכנו שחמלת על בני בריתך נתת לנו ה' אלהינו את יום השביעי הגדול והקדוש הזה באהבה, ועל הכוס אומר אשר קידש את יום השבת ואינו חותם:

סומא ומי שאין יכול לכוין את הרוחות מכוונין ליבם למקום ומתפללין שנאמר והתפללו אל ה' (מלכים א' ח' מ"ד), העומדים בחוצה לארץ מכוונין את לבם כנגד ארץ ישראל ומתפללין שנאמר והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרתה בה (שם), העומדים בארץ ישראל מכוונין לבן כנגד ירושלם ומתפללין שנאמר והתפללו אל המקום הזה (שם שם שם ל"ה), העומדים בירושלם מכוונין את לבם כנגד בית המקדש ומתפללין שנאמר והתפללו אל המקום הזה (שם), נמצאו עומדים בצפון פניהם לדרום, עומדים בדרום פניהם לצפון, עומדים במזרח פניהם למערב, עומדים במערב פניהם למזרח, ונמצאו כל ישראל מתפללין למקום אחד:

לא יעמוד אדם לא על גבי מיטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל ויתפלל לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים

קראתיך ה׳ (תהלים ק״ל א׳), אם היה זקן או חולה הרי זה מותר. אין עומדין להתפלל לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטילים אלא מתוך דברים של חכמה, וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה ולא מתוך שחוק ולא מתוך דברים בטלים ולא מתוך קלות ראש אלא מתוך דברים של חכמה, שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו את דבריהם בדברי שבח ותחנונים. שמונה עשרה ברכות שאמרו חכמים כנגד שמונה עשרה הזכרות שבהבו לה׳ בני אלים, כולל של מינים בשל פרושין ושל גרים בשל זקנים ושל דוד בשל ירושלם, אם אמרו אילו לעצמן ואילו לעצמן יצא:

פרק ד

לא יטעום אדם כלום עד שיברך שנא׳ לה׳ הארץ ומלואה תבל וישבי בה (תהלים כ״ד א׳), הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה הרי מעל עד שהיתירו לו את כל המצות, לא ישתמש אדם בפניו ידיו ורגליו אלא בכבוד קונהו שנאמר כל פעל ה׳ למענהו (משלי ט״ז ד׳). ראה תאינים ואמר ברוך מי שברא את התאנים הללו כמה הן נאות, זו היא ברכתן, ר׳ יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכה לא יצא ר׳ יהודה אומר כל שנשתנה מברייתו ושינה ברכתו יצא:

באיזה צד סדר הסעודה אורחין נכנסין ויושבין על גבי ספסלים על גבי קתדראות עד שנכנסו כלם, נכנסו כלן ונטלו ונתנו להם לידים כל אחד ואחד נוטל ידו אחת, מזגו להם את הכוס כל אחד ואחד מברך לעצמו, הביאו להם פרפראות כל אחד ואחד מברך לעצמו, עלו והסיבו ונתנו להם לידים אף על פי שנוטל ידו אחת נוטל שתי ידיו, מזגו להם את הכוס אף על פי שברך על הראשון מברך על השני הביאו להם פרפראות אף על פי שבירך על הראשונה מברך על השנייה ואחד מברך לכלם, הבא אחר שלש פרפראות אין לו רשות ליכנס. רבן שמעון בן גמליאל אומר זה מנהג גדול היה בירושלם פורסין מטפחת על גבי הפתח כל זמן

שהמטפחת פרוסה אורחין נכנסין נסתלקה המטפחת אין רשות לאורחין ליכנס. ועוד מנהג אחר היה בירושלם מוסרין סעודה לטבח, נתקלקל דבר בסעודה עונשין את הטבח, הכל לפי כבוד בעל הבית והכל לפי כבוד האורחין. הלכה בסעודה, יוצא להסך את רגליו נוטל ידו אחת, לדבר עם חברו והפליג נוטל שתי ידיו, להיכן הוא נוטל בא ומיסב במקומו ונוטל והטפיח ומחזיר מפה על האורחים:

מעשה ברבי טרפון שהיה יושב בצילו של שובך בשבת במנחה, הביאו לפניו דלי של צונן אמר להם רבי טרפון לתלמידיו השותה מים לצמאו כיצד הוא מברך אמרו לו למדינו רבינו אמר להן בורא נפשות וחיסרונן אמר להם אשאל אמרו לו למדינו אמר להן הרי הוא אמר וישבו לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט (בראשית ל״ז כ״ה), והלא אין דרכם של ערביים להיות נושאין אלא עורות רוח רעה ועיטרן, אלא שנתנו את הצדיק ההוא בין דברים החביבין, והרי דברים ק״ו ומה בשעת כעסן של צדיקים מרחמים עליהם, בשעת הרחמים על אחת כמה וכמה. כיוצא בו ויקרבו וישאם בכתנתם אל מחוץ למחנה (ויקרא י׳ ה׳), והלא דברים קל וחומר ומה אם בשעת כעסן של צדיקים מרחמין עליהן, בשעת הרחמים על אחת כמה וכמה, כיוצא בדבר אתה אומר לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור (מלכים א׳ י״ג כ״ח), והרי דברים קל וחומר ומה אם בשעת כעסן של צדיקים מרחמין עליהן, בשעת הרחמים על אחת כמה וכמה. אמר להם אשאל אמרו לו למדינו רבינו אמר להם מפני מה זכה יהודה למלכות אמרו לו מפני שהודה בתמר:

מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית שער של ר׳ יהושע אלו הן אלעזר בן מתיא חנניה בן חכינאי ושמעון בן עזאי ושמעון התימני היו עוסקין במה ששנה להן ר׳ עקיבה, מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהודה בתמר, הוסיפו הן מעצמן אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם, להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם

(איוב ט"ו י"ח י"ט), אמר להם וכי נותנין שכר על העבירה, אלא מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שהציל את אחיו מן המיתה שנאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו, לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל תהי בו (בראשית ל"ז כ"ו כ"ז), אמר להן דיי להצלה שתכפר על המכירה, אלא מפני מה זכה יהודה למלכות מפני הענוה שנאמר ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני (שם מ"ד ל"ג), אף שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענוה שנאמר פן יחדל אבי מן האתנות ודאג לנו (שמואל א' ט' ה'), שקל עבדו בו, אבל שמואל אינו כן אלא והנה נטש אביך את דברי האתנות ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני (שם י' ב'), וכשהוא בורח מן השררה מה הוא אומר וישאלו עוד בה' הבא עוד הלם איש ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים (שם שם כ"ב), אמר להם והלא ערב הוא וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו, אלא מפני מה זכה יהודה למלכות מפני שקידש שמו של מקום על הים, שכשבאו שבטים ועמדו על הים זה אומר אני יורד תחילה וזה אומר אני יורד תחילה קפץ שבטו של יהודה וירד בתחילה וקידש שמו של מקום על הים, ועל אותה שעה הוא אומר הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש, טבעתי ביון מצולה ואין מעמד (תהלים ס"ט ב' ג'), וכן הוא אומר בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז, היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו (שם קי"ד א' ב'), יהודה שקידש שמו של מקום על הים לפיכך ישראל ממשלותיו:

פרק ה

כיזה צד סדר היסב בזמן שהן שתי מיטות גדול מיסב בראשו של ראשונה והשני לו למטה הימנו ובזמן שהן שלש מיטות גדול מיסב בראשו של אמצעית שני לו למעלה הימנו שלישי לו למטה הימנו כך היו מסדירין והולכין. סדר לנטילת ידים כיצד עד חמשה מתחילין מן הגדול מחמשה ואילך מתחילין מן הקטון, סדר למזיגת הכוס כיזה צד בתוך המזון מתחילין מן הגדול ואחר המזון מתחילין

מן המברך, רצה לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו. שניים ממתינין זה לזה בקערה ושלשה אין ממתינין המברך פושט ידו ראשון, רצה לחלוק כבוד לרבו או למי שגדול הימנו הרשות בידו. לא יישך אדם מן הפרוסה ויחזירנה לקערה מפני סכנת נפשות. לא ישתה אדם מן הכוס ויתננו לחברו לפי שאין דעת הבריות שוות. אחד משמש את השניים הרי זה אוכל עמהן, שלשה אין אוכל עמהם עד שיתנו לו רשות:

היה מקריב זבחים בירושלם אומר ברוך שהגיענו לזמן הזה וכשהן אוכלין אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח הזה, היה מקריב מנחות בירושלם אומר ברוך שהחינו והגיענו לזמן הזה כשהם אוכלין אומר ברוך המוציא לחם מן הארץ:

פרק ו

האש והכלאים אינן משׂשת ימי בראשית אבל חשובין מששת ימי בראשית, ר' יוסי אומר אש גיהנם שנבראת ביום שני אינה כבת לעולם שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה (ישעיה ס"ו כ"ד):

פרק ז

ברכת הזימון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח' י'), זו ברכת הזימון, את ה' אלהיך (שם), זו ברכה ראשונה, על הארץ (שם), זו ברכת הארץ, הטובה (שם), זו ירושלם, וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנן (שם ג' כ"ה), אשר נתן לך (שם ח' י'), זו הטוב והמטיב, מניין שכשם שאתה מברכו לאחריו כך אתה מברכו לפניו תלמוד לומר אשר נתן לך (שם ח' י'), משעה שנותן לך, ומניין אף על ההרים ועל הגבעות תלמוד לומר על הארץ (שם), מניין אף על התורה ואף על המצות תלמוד לומר אשר נתן לך (שם), ולהלן הוא אומר ואתנה לך את לחת האבן (שמות כ"ד י"ב), רבי מאיר אומר מניין

שכשם שאתה מברך על הטובה כך אתה מברך על הרעה תלמוד לומר אשר נתן לך (דברים ח׳ י׳), ה׳ אלהיך (שם), אלהיך דיינך בכל דין שדנך בין במידת הטוב בין במידת הפורענות:

הרואה עבודה זרה אומר ברוך ארך אפים, מקום שנעקר ממנו עבודה זרה אומר ברוך שעקר עבודה זרה מארצינו, יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתיעקר עבודה זרה מארצינו ומכל מקומות ישראל ותשיב לב עובדיהם לעבדך, הרואה אוכלסין אומר ברוך חכם הרזים שאין פרצפותיהן דומות זה לזה ואין דעתם דומות זו לזו, בן זומא ראה אוכלסין בהר הבית אמר ברוך שברא כל אלו לשמשני, כמה יגע אדם הראשון ולא טעם לוגמא אחת עד שחרש וזרע וקצר ועומר ודש וזרה ובירר וטחן והרקיד ולש ואפה ואחר כך אכל, ואני עומד שחרית ומוצא אני את כל אלה לפני, כמה יגע אדם הראשון ולא לבש חלוק אחד עד שגזז וליבן וניפס וצבע וטווה וארג ותפר ואחר כך לבש ואני עומד שחרית ומוצא את כל אלו לפני, כמה אומניות שוקדות משכימות ואני עומד שחרית ומוצא אני את כל אלה לפני, וכן היה בן זומא אומר אורח טוב מה הוא אומר זכור בעל הבית לטוב כמה מיני יינות הביא לפנינו כמה מיני חתיכות הביא לפנינו כמה מיני קלוסקאות הביא לפנינו כל מה שעשה לא עשה אלא בשבילי, אבל אורח רע מה הוא אומר וכי מה אכלתי לו פת אחת אכלתי לו, חתיכה אחת אכלתי לו, כוס אחד שתיתי לו כל מה שעשה לא עשה אלא בשביל אשתו ובניו, וכן הוא אומר זכר כי תשגיא פעלו אשר שררו אנשים (איוב ל״ו כ״ד):

הרואה את הכושי ואת הגיחור ואת הלווקן ואת הכיפח ואת הננוס אומר ברוך משנה הבריות, את הקיטע ואת החיגר ואת הסומא ואת מוכי שחין אומר ברוך דיין האמת. ראה בני אדם נאים ואילנות נאין אומר ברוך שככה לו בעולמו בריות נאות. הרואה הקשת בענן אומר ברוך נאמן בבריתו זוכר הברית. היה מהלך בבית הקברות אומר ברוך יודע מספר כולכם הוא עתיד לדון אתכם הוא עתיד

להקימכם ברוך נאמן בדברו מחיה המתים. הרואה את החמה ואת הלבנה ואת הככבים ואת המזלות אומר ברוך עושה בראשית ר' יהודה אומר המברך על החמה הרי זה דרך אחרת, וכן היה ר' יהודה אומר הרואה את הים תמיד ונשתנה בו דבר צריך לברך:

היה ר' מאיר אומר הרי הוא אומר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך (דברים ו' ה'), בשני יצריך ביצר טוב וביצר רע, ובכל נפשך (שם) אפילו נוטל את נפשך, דבר אחר בכל נפשך בנפש שברא בך שנאמר תחי נפשי ותהללך (תהלים קי"ט קע"ה), ואומר כל עצמתי תאמרנה ה' מי כמוך (שם ל"ה י'), בן עזאי אומר בכל נפשך תן נפשך על מצותיו, יש דברים שהן תפילה של תיפלה כיזה צד כונס מאה כורים ואומר יהי רצון שיהיו מאתים, כונס מאה חביות ואומר יהי רצון שיהו מאתים הרי זו תפילת שוא, אבל מתפלל הוא שתיכנס בהן ברכה ולא תיכנס בהן מאירה. ר' דוסתאי בר ינאי אומר משום ר' מאיר הרי הוא אומר ביצחק וברכתיך והרביתי את זרעך (בראשית כ"ו כ"ד), דרש יצחק ואמר הואיל ואין ברכה שורה אלא במעשה ידים עמד וזרע שנאמר ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה' (שם שם י"ב), ומאה מינין מאה שערים ששערום מאה פעמים על אחד מאה במה ששיערו:

המוהל צריך ברכה לעצמו אומר אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה, אבי הבן צריך ברכה לעצמו ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, והעומדין אומרין כשם שהכנסתו לברית כן תכניסהו לתורה ולחופה. המברך אומר אשר קדש ידיד מבטן חוק בשארו שם צאצאיו חתם באות ברית קודש על כן בשכר זאת אל חי חלקינו צורינו צוה להציל ידידות שארנו למען בריתו אשר שם בבשרנו ברוך כורת הברית:

הנכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו, בן עזאי אומר ארבע, שתים בכניסתו ושתים ביציאתו, בכניסתו מה הוא אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתכניסני לכרך זה לשלום,

נכנס לשלום אומר מודה אני לפניך שהכנסתני לשלום יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שתוציאני מכרך זה לשלום, יצא לשלום אומר מודה אני לפניך ה׳ אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום עד שאגיע למקומי לשלום:

הנכנס לבית המרחץ מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו, בכניסתו אומר יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שתכניסני לשלום ותוציאני לשלום ואל יארע בי דבר קלקלה ואם יארע בי דבר קלקלה תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ותצילני מזו ומכיוצא בה לעתיד לבוא, יצא לשלום אומר מודה אני לפניך ה׳ אלהי שהוצאתני לשלום כן יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שאבוא למקומי לשלום:

ר׳ יהודה אומר שלש ברכות צריך לברך בכל יום, ברוך שלא עשאני גוי, ברוך שלא עשאני אשה, ברוך שלא עשאני בור, ברוך שלא עשאני גוי כל הגוים כאין נגדו (ישעיה מ׳ י״ז), ברוך שלא עשאני אשה שאין אשה חייבת במצות, ברוך שלא עשאני בור שאין בור ירא חטא, משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדו לבשל לו תבשיל והוא לא בשל לו תבשיל מימיו סוף מקדית את התבשיל ומקניט את רבו, לחפות לו חלוק והוא לא חיפת לו חלוק מימיו סוף שמלכלך את החלוק ומקניט את רבו:

לא יכנס אדם להר הבית במעות הצרורות לו בסדינו ובאבקו שעל רגליו ובפונדתו חגורה לו מבחוץ שנאמר שמר רגליך כאשר תלך אל בית האלהים (קהלת ד׳ י״ז), ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר הרי הוא אומר כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק (אסתר ד׳ ב׳), על אחת כמה וכמה קלין וחמורין בדבר ורקיקה מקל וחומר ומה מנעל שאין בה מנהג בזיון אמרה תורה אל תיכנס במנעל קל וחומר לרקיקה שיש בה מנהג בזיון:

הפותח ביוד הי וחותם ביוד הי הרי זה חכם, באלף ולא בדלת וחותם ביוד הי הרי זה בינוני, ביוד הי וחותם באלף ולא בדלת הרי

זה בור, באלף ולא בדלת וחותם באלף ולא בדלת הרי זה דרך אחרת. כל חותמי ברכות שבמקדש היו עד העולם, מישקלקלו המינין ואמרו אין העולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם, ומודיעין שאין העולם הזה בפני העולם הבא אלא כפרוזדור מפני טרקלין. אין עונין אמן במקדש ומניין שאין עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם עד העולם (נחמיה ט׳ ה׳), ואומר ויברכו שם כבדך ומרומם על כל ברכה ותהלה (שם), על כל ברכה וברכה על כל תהלה ותהלה. בראשונה שהיתה תורה משתכחת מישראל היו זקינים מבליעין אותה ביניהן שנאמר והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה׳ עמכם (רות ב׳ ד׳), ואומר ה׳ עמך גבור החיל (שופטים ו׳ י״ב):

הילל הזקן אומר בשעת המכנסין פזר ובשעת המפזרין כנס, בשעה שאתה רואה שהתורה חביבה על ישראל והכל שמחין בה את הוי מפזר בה שנאמר יש מפזר ונוסף עוד (משלי י״א כ״ד), ובשעה שאתה רואה שהתורה שכוחה מישראל ואין הכל משגיחין עליה את הוי מכנס בה שנאמר עת לעשות לה׳ הפרו תורתך (תהלים קי״ט קכ״ו), ר׳ מאיר אומר הפרו תורתך עת לעשות לה׳, היה רבי מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום, קורא שמע מברך לפניה ולאחריה, אוכל פיתו ומברך לפניה ולאחריה, מתפלל שלש פעמים של שמונה עשרה ועושה שאר כל המצות מברך עליהן. וכן היה רבי מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאין מצות מקיפות אותו תפילין בראשו ותפילין בזרועו ומזוזה בפיתחו וארבע ציציות מקיפות אותו, ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך (שם שם קס״ד), כיון שנכנס לבית המרחץ מילהבבשרו שנאמר למנצח על השמינית מזמור לדוד (שם י״ב א׳), ואומר חנה מלאך ה׳ סביב ליראיו ויחלצם (שם ל״ד ח׳):

סליקא מסכתא

פאה

פרק א

דברים שאין להם שיעור הפיאה והביכורים והריאיון וגמילת חסד ותלמוד תורה, פיאה יש לה שיעור מלמטה ואין לה שיעור מלמעלה, העושה כל שדהו פיאה אינו פיאה.

על אלו דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו בעולם הבא על עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל לשון הרע כנגד כולם, זכות יש לה קרן ויש לה פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג׳ י׳). עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנאמר אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו (שם שם י״א), מה אני מקיים ויאכלו מפרי דרכם וממעצתיהם ישבעו (משלי א׳ ל״א), אלא עבירה שעושה פירות יש לה פירות, ושאינה עושה פירות אין לה פירות. מחשבה טובה המקום מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה שנאמר און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה׳ (תהלים ס״ו י״ח), ומה אני מקיים הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי מחשבותם (ירמיה ו׳ י״ט), אלא מחשבה טובה שעושה טובה המקום מצרפה עם המעשה, ושאינו עושה טובה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה:

אמר ר׳ שמעון מפני ארבעה דברים אמרה תורה לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו מפני גזל עניים ומפני בטול עניים ומפני מראית העין ומפני הרמאים, מפני גזל עניים כיזה צד שלא יראה שעה שאין אדם יאמר לעני קרובו בא וטול לך פאה זו, מפני בטול עניים כיצד שלא יהא עניים יושבין ומשמרין כל היום ויאמרו עכשיו נותן פאה ועכשיו נותן פאה אלא מתוך שנותנה בסוף הולך ועושה מלאכתו בא ונוטלה באחרונה, מפני מראית העין כיצד שלא יהא עוברין ושבין אומרין ראו פלוני שקצר שדהו ולא נתן ממנה פאה שהרי אמרה תורה לא תכלה פאת שדך, מפני הרמאין כיצד שלא יהו אומרין כבר נתננו דבר אחר שלא יניח את היפה ויתן מן הרע:

פרק ג

מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בתוך שדהו ואמר לבנו צא והקריב עלי פר לעולה ופר לזבחי השלמים אמר לו אבא מה ראית לשמוח במצוה זו יותר מכל מצות שבתורה, אמר לו כל מצות שבתורה נתן לנו המקום לדעתנו זו שלא דעתנו, שאילו עשינו ברצון לפני המקום לא באת מצוה זו לידינו אלא הרי הוא אומר כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו לגר וליתום ולאלמנה יהיה למען יברכך ה׳ אלהיך בכל מעשה ידיך (דברים כ״ד י״ט), קבע לו הכתוב ברכה, והלא דברים קל וחומר מה אדם שלא נתכוין לזכות וזכה מעלין עליו כאילו זכה, המתכוין לזכות וזכה על אחת כמה וכמה, כיוצא בו ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה אחת ממצות ה׳ אשר לא תעשינה ואשם (ויקרא ד׳ כ״ז), והרי דברים קל וחומר מה אם מי שלא נתכוין לחטאות וחטא מעלין עליו כאילו חטא, המתכוין לחטאות וחטא על אחת כמה וכמה:

פרק ד

אין פותתין לעני עובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע, לן נותנין לו פרנסת לינה שמן וקיטנית, שבת נותנין לו מזון שלש סעודות שמן וקיטניות דגה וירק, במה דברים אמורים בזמן שאין מכירין אותו אבל בזמן שמכירין אתו אף מכסין אותו, המסבב על הפתחים אין נזקקין לו לכל דבר. תמחוי בכל היום קופה מערב שבת לערב שבת, תמחוי לכל אדם קופה לעניי אותה העיר, אם שהה שם שלשים יום הרי זה כאנשי אותה העיר, לקופה לכסות לששה חדשים, לפסי העיר לשנים עשר חודש:

עני שנותן פרוטה לתמחוי ופרוטה לקופה מקבלין הימנו, אם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן, נתנו לו חדשים ומחזיר להן שחקים מקבלין הימנו, ואם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן. היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת, פת נותנין לו פת, מעה נותנין לו

מעה, עיסה נותנין לו עיסה, להאכילו לתוך פיו מאכילין אותו לתוך פיו, שנאמר די מחסרו אשר יחסר לו (דברים ט"ו ח'), אפילו עבד אפילו סוס, מעשה בהילל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס שהיה מתעמל בו ועבד שהיה משמשו, ומעשה באנשי הגליל שהיו מעלין לזקן אחד ליטרא אחת בשר בציפורי בכל יום. היה משתמש בכלי זהב מוכרן ומשתמש בכלי נחשת, בכלי נחשת מוכרן ומשתמש בכלי זכוכית, אמרו משפחת בית נבלטא היתה בירושלם, היתה מתייחסת עם ארונן היבוסי, העלו להם חכמים שש מאות שקלי זהב, לא רצו להוציאן חוץ מירושלם:

האומר איני מתפרנס משל אחרים שוקדין עליו ומפרנסין אותו, נותנין לו לשום מלוה חוזרין ונותנין לו לשום מתנה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים נותנין לו לשום מתנה וחוזרין ונותנין לו לשום הלוואה, ר' שמעון אומר אומרין לו הבא משכון כדי לגוס דעתו. האומר איני מתפרנס משל עצמי שוקדין עליו ומפרנסין אתו, נותנין לו לשום מתנה חוזרין וגובין הימנו. המסמא את עינו והמצבה את כריסו והמפקח את שוקיו אין נפטר מן העולם עד שיחלה כך:

גבאי צדקה אינן רשאין לפרוש זה מזה אבל נותן לו חבירו מעות שהוא חייב לו, ואפילו מצא מעות בדרך אינו רשאי ליטלן שנאמר והייתם נקים מה' ומישראל (במדבר ל"ב כ"ב), אבל פורשים זה מזה בתוך חצר ובתוך חנות וגובין. אמר ליתן ונתן נותנין לו שכר אמירה ושכר מעשה, אמר ליתן ולא הספיק בידו ליתן נותנין לו שכר אמירה כשכר מעשה, לא אמר ליתן, אבל אמר לאחרים תינו נותנין לו שכר על כך, שנאמר כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך (דברים ט"ו י'):

מעשה במונבז המלך שעמד וביזבז כל אוצרותיו לעניים שהיו לו בשני בצרות, שלחו לו אחיו ואמרו לו אבותיך גנזו אוצרות והוסיפו על של אבותם, ואתה עמדת ובזבזתה שלך ושל אבותיך, אמר להם אבותיי גנזו אוצרות למטה ואני גנזתי אוצרות למעלה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף (תהלים פ"ה י"ב), אבותיי

גנזו אוצרות במקום שהיד יכולה לשלוט בה, ואני גנזתי אוצרות במקום שאין היד יכולה לשלוט בה שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך (שם פ״ט ט״ו), אבותיי גנזו אוצרית שאין עושין פירות ואני גנזתי אוצרות שעושין פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג׳ י׳), אבותי גנזו אוצרות של ממון ואני גנזתי אוצרות של נפשות, שנאמר פרי צדיק עץ חיים ולקח נפשות חכם (משלי י״א ל׳), אבותיי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנאמר ולך תהיה צדקה (דברים כ״ד י״ג), אבותיי גנזו אוצרות בעולם הזה ואני גנזתי אוצרות לעולם הבא שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך (ישעיה נ״ח ח׳):

צדקה וגמילות חסדים שקולין כנגד כל מצות שבתורה אלא שהצדקה בחיים, גמילות חסדים בחיים ובמתים, צדקה בעניים, גמילות חסדים בעניים ובעשירים, צדקה בממונו, גמילות חסדים בגופו ובממונו:

אמר ר׳ יהושע בן קרחה מניין שכל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה שנאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו (דברים ט״ו ט׳), ולהלן הוא אומר יצאו אנשים בני בליעל מקרבך (שם י״ג י״ד), מה בליעל האמור להלן עבודה זרה אף בליעל האמור כאן עבודה זרה:

ר׳ אלעזר בר׳ יוסי אומר מניין שהצדקה וגמילות חסדים פרקליט גדול ושלום גדול בין ישראל לאביהם שבשמים שנאמר כי כה אמר ה׳ אל תבוא בית מרזח ואל תלך לספוד ואל תנד להם כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה׳ את החסד ואת הרחמים (ירמיה ט״ז ה׳), חסד זו גמילת חסדים, ורחמים זו צדקה, מלמד שהצדקה וגמילות חסדים פרקליט גדול ושלום גדול בין ישראל לאביהם שבשמים:

חסילא מסכתא פאה

תרומות

פרק ז

סיעה של בני אדם שאמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו נהרוג את כלם, יהרגו כולם ולא ימסרו נפש אחת מישראל, ואם ייחדוהו להם כגון שייחדוהו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם, אמר ר׳ יהודה במה דברים אמורים בזמן שהוא מבפנים והן מבחוץ אבל הוא והם מבפנים הואיל והוא נהרג והן נהרגין יתנוהו להם ואל יהרגו כולן, כגון שהוא אומר ותבוא האשה אל כל העם בחכמתה (שמואל ב׳ כ׳ כ״ב), אמרה להם הואיל והוא נהרג ואתם נהרגין, תנוהו להם ואל תיהרגו כולכם, ר׳ שמעון אומר כך אמרה להם כל המורד במלכות בית דוד חייב מיתה:

סליקא מסכתא תרומות

דמאי

פרק ב

גוי שקיבל עליו דברי תורה ונחשד על דבר אחד אפילו על כל התורה כולה הרי הוא כישראל משומד. עם הארץ שקיבל עליו דברי חבירות חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, גר שקיבל עליו כל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר אפילו דבר אחד מדיקדוקי סופרים. כהן שקיבל עליו כל עבודת כהונה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו. בזמן שהכהנים עושין רצון אביהם שבשמים מה כתיב בהם חלקם נתתי אתה מאשי קדש קדשים (ויקרא ו׳ י׳), משלהן הן נוטלין ואין נוטלין משלו, ובזמן שאין עושין רצון אביהן שבשמים מה נאמר בהם מי גם בכם ויסגר דלתים (מלאכי א׳ י׳), וכולן שחזרו בהן אין מקבלין אותן עולמית דברי ר׳ מאיר ר׳ יהודה אומר חזרו בהם בפרהסיא מקבלין אותן, במטמוניות אין מקבלין אותן, ר׳ שמעון ור׳ יהושע אומרים לעולם

מקבלין אותן שנאמר שובו בנים שובבים (ירמיה ג י"ד). הבא לקבל עליו אפילו תלמיד חכם צריך לקבל עליו אבל חכם שישב בישיבה אין צריך לקבל עליו ולא עוד אלא שאחרים מקבלין לפניו. המקבל עליו בפני חבורה אין בניו ועבדיו צריכין לקבל בפני חבורה אבל לפניו מקבלין, רבן שמעון בן גמליאל אומר אינו דומה חבר שקילקל לבן חבר שקילקל:

פרק ה

אין פודין מבן לוי במקום היוקר כשער הזול, כהנים ולוים שהיו מסייעין בבית הגרנות אין נותנין להם תרומה ומעשר בשכרן, ואם נתנו הרי אילו חולין, שנאמר ואת קדשי בני ישראל (במדבר י"ח ל"ב), כבר הן חולין, ואומר שחתם ברית הלוי (מלאכי ב' ח'), יותר על כן אמרו תרומתן אינה תרומה ומעשרותן אינן מעשרות, ולא עוד אלא שביקשו חכמים לקונסן להיות פירותיהן צריכין להפריש תרומה משלהם, ועליהם הכתוב אומר ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו (מיכה ג' י"א), לפיכך הקדוש ברוך הוא מביא עליהם שלש פורעניות כנגד שלש עבירות שבידם, שנאמר לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלם עיין תהיה והר הבית לבמות יער (שם שם י"ב):

חסלת דמאי

שביעית

פרק ד

עיירות המותרות בתחום נואי ונאסרו כגון ציר וצייר וגושמי וזיזין ויגרי טב רנב חורבתא וכורכא דבית חרב. עיירות האסורות בתחום ציר שנץ ובצת ופומא ציבא וחניתא עיליתא וחניתא ארעיתא דשמיא ובית כריא ועמק ומזיין. עיירות חייבות במעשרות בתחום ציצית ועיני שת ועיני ותרעא ורמכוך ועין יעריט וכפר יערים רנב

צפיח וכפר צמח, רבי התיר כפר צמח. תחום ארץ ישראל פרשת אשקלון חומת מגדל שרשן דקיסרי ושורא דרור ושורא דעכו כבריתא ריש מעון רגעתן ורגעתן גרמא אגר זניתא וקצטרא דגליל וקביא רעיתא תפלית סניפתא וסחרתא דיתיר מומתא דבור וממציא דעכתא מי שפר עילי רבתא ומחרשת מגדל חרוב ונקיפתא דעיון תוקרת וכפרא דבר סנגרא ותרנגלא עילאה דלעילא מן קיסרין בית סוכת סכל ורקם דחגרא טרכונא דבתחום בצרה חשבון ויוקפא נחלה דזרד ויגוד סיכותא נמרין מלי חזרואי ורקם גיאה וגיניא דאשקלון:

פרק ח

בראשונה היו שלוחי בית דין מחזרין על פיתחי עיירות כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסין לאוצר שבעיר, הגיע זמן תאינים שלוחי בית דין שוכרין פועלין ועודרין אותן ועושין אותן דבילה וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר, הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרין פועלין ובוצרין אותן ודורכין אותן בגת ומכניסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר, הגיע זמן זיתים שלוחי בית דין שוכרין פועלים מוסקין אותן ועוטנין אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר, ומחלק מהן ערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו, הגיע שעת הביעור, עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה, ור' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור, ר' שמעון אומר עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור:

מי שיש לו פירות לחלק מחלקן לעניים, מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחליק מהן לשכיניו ולקרוביו וליודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל מי שצריך ליטול יטול, חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו:

חסלת מסכת שביעית

כלאים

פרק ה

כל שיש בישוב יש במדבר, הרבה יש במדבר שאין ביישוב. כל שיש ביבשה יש בים, הרבה יש בים שאין ביבשה, אין מן חולדה בים:

סליקא מסכת כלאים

מעשר שיני

פרק ה

היה מצטער היכן מעשר שיני של אבא ובא איש החלום ואמר לו כך וכך הן, במקום פלוני הן, זה היה מעשה והלכו ומצאו מעות שם ובאו ושאלו לחכמים ואמרו הרי אלו חולין, שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין:

ר' יוסי אומר בערתי הקדש מן הבית (דברים כ"ו י"ג), זו חלה. דבר אחר כיון שהפרשתו מן הבית אי אתה זקוק לו, כל העסוקין במצות, פיהן פותחין בתפילה לפני המקום, שנאמר ותגזר אמר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור (איוב כ"ב כ"ח), ואומר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה' (ישעיה ל"ח ב'), השקיפה ממעון קדשך מן השמים (דברים כ"ו ט"ו), ממעון קדשך השקיפה, שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה (תהלים פ"ה י"ב י"ג), כיזה צד הטוב שבשמים, שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשי ידך (דברים כ"ח י"ב). וברך את עמך את ישראל (שם כ"ו ט"ו), הכל היו בכלל הברכה שנאמר ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה (שם כ"ח ג'). את ישראל, הכל בזכות ישראל שנאמר וישכן ישראל (שם ל"ג כ"ח). ואת האדמה (שם כ"ו ט"ו), הכל בזכות המזבח שנאמר מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו (שמות כ' כ"ד). אשר נתת לנו (דברים כ"ו ט"ו), הכל לפי המתנות שנאמר ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת (שם ו' י"א).

כאשר נשבעת (שם כ"ו ט"ו), זו שבועת אברהם אבינו, שנאמר ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה (בראשית כ"ב ט"ז). לאבתינו (דברים כ"ו ט"ו), הכל בזכות השבטים שנאמר שבעות מטות אמר סלה (חבקוק ג' ט'). ארץ (דברים כ"ו ט"ו), זו ארץ עצמה, והיו לו פאת קדים הים דן אחד (יחזקאל מ"ח א'), ועל גבול אשר מפאת קדימה ועד פאת ימה נפתלי אחד (שם שם ג'), ועל גבול אפרים מפאת קדים ועד פאת ימה ראובן אחד (שם שם ו'). זבת חלב ודבש (דברים כ"ו ט"ו), מלמד שמעשרות נותנין טעם וריח ושמן ודגן בפירות. ר' שמעון בן אלעזר אומר טהרה נטל את הטעם ואת הריח, המעשרות נטלו את השמן ואת הדגן:

סליק מסכתא מעשר שיני

חלה

פרק ב

עשרים וארבעה מתנות כהונה ניתנו לאהרן ולבניו בכלל ובפרט וברית מלח, אילו הן עשר במקדש וארבעה בירושלם ועשר בגבולין, עשר במקדש חטאת ואשם וזבחי שלמי ציבור וחטאת העוף ואשם תלוי ולוג שמן של מצורע ושתי הלחם ולחם הפנים ושירי מנחות והעומר. ארבעה בירושלם, הבכורה והביכורים והמורם מן התודה ומאיל נזיר ועורות של מוקדשין. ועשר בגבולין תרומה ותרומת מעשר וחלה וראשית הגז ופדיון הבן ופדיון פטר חמור והזרוע והלחיים והקיבה וחרמים ושדה אחוזה וגזל הגר. כל אילו עשרים וארבעה מתנות כהונה ניתנו לו לאהרן ולבניו בכלל ופרט וברית מלח לחייב על הכלל ולחייב על הפרט, ליתן שכר לכלל וליתן שכר לפרט, העובר עליהן כעובר משום כלל, והעובר עליהן כעובר משום פרט:

איזו היא ארץ ואיזו היא חוצה לארץ, כל ששופע ויורד מטורוס אמנוס ואילך ארץ ישראל, מטורוס אמנוס ולהלן חוצה לארץ,

האניסין שבים רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהן, מטורוס אמנוס ועד נחל מצרים, מן החוט ולפנים ארץ ישראל, מן החוט ולחוץ חוצה לארץ, ר' יהודה אומר כל שכנגד ארץ ישראל הרי היא כארץ ישראל, שנאמר וגבול ים והיה לכם (במדבר ל"ד ו'), הניסין שבצדדין רואין אותן כאילו חוט מתוח מקפלוריא ועד אוקיינוס, מנחל מצרים ועד אוקיינוס, מן החוט ולפנים ארץ ישראל מן החוט ולחוץ חוצה לארץ:

סליקא מסכתא

ביכורים

פרק ב

כיזה צד מפרישין את הביכורים יורד אדם לתוך שדהו רואה אשכול שביכר ותאנה שביכרה ורימון שביכר וקושרן במשיחה ואומר הרי אילו ביכורים, ר' שמעון אומר אף על פי כן חוזר וקורא עליהן שם הביכורים מאחר שיתלשו מן הקרקע, מצוה להביאן בשבעה כלים אם הביא אחד יצא, כיזה צד הוא עושה, נותן שעורים מלמטה ודבר אחר על גביהן, חיטין על גביהן ודבר אחר על גביהן, זיתים על גביהן ודבר אחר על גביהן, תמרים על גביהן ודבר אחר על גביהן, רימונים על גביהן ודבר אחר על גביהן, ותאינים למעלה מכולן, מקיף להן אשכולות של ענבים מבחוץ, לא היו עולין יחידים אלא פלכים פלכים, לא היו מהלכין כל היום אלא שתי ידות ביום, חונין וכל בית הכנסת עולין עמהם ולנין ברחובה של עיר, לא היו נכנסין לבתים מפני אהל המת וטעונין עולה ושלמים, לא היו מתעסקין עמהן בחזירתן כדרך שמתעסקין עמהם בהליכתן:

כל הדרך הרשות בידו, נותנו לעבדו או לקרובו, עד שמגיע להר הבית, היגיע להר הבית אפילו אגריפס המלך נוטל סלו על כתיפו ונכנס עד שמגיע לעזרה, היגיע לעזרה דברו הלוים בשיר

ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל׳ ב׳). הגוזלות שעל גבי הסלין היו עולין, שבידין נותנין לכהנים:

המוכר ספר תורתו אינו רואה סימן ברכה לעולם, כותבי ספרים תפילין ומזוזות הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העסוקין לגבוה אינן רואין סימן ברכה לעולם, אם היו עסוקין לשום שמים הרי הם בכלל הברכה. תגרי סימטא וקוצצי אילנות טובים ומגדלי בהמה דקה אינן רואין סימן ברכה לעולם:

סליק הסדר זרעים כולו

שבת

פרק א

אמר ר׳ ישמעאל פעם אחת קראתי לאור הנר ובקשתי להטותו, אמרתי גדולים דברי חכמים שהיו אומרים אין קורין לילי שבת לאור הנר, ר׳ נתן אומר היטהו ודאי וכתב על פינקסו אני ישמעאל בן אלישע קראתי והיטיתי הנר בלילי שבת לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמינה:

אילו מהלכות שאמרו בעליית חנניה בן חזקיה בן גרון שעלו ובקרו ונימנו ורבו בית שמאי על בית הילל שמונה עשר דבר גזרו בו ביום. אותו היום היה קשה לישראל כיום שעשו בו העגל, ר׳ אליעזר אומר בו ביום גדשו סאה, ר׳ יהושע אומר בו ביום מחקו סאה, שבזמן שהמידה מליאה אדם נותן לתוכה סוף שמוציאין ממה שבתוכה:

פרק ב

ר׳ נתן אומר מפני הנדרים נשים מתות בשעת לידתן, ר׳ יוסי אומר שלשה דיבק מיתה מסורין לנשים, רבן שמעון בן גמליאל אומר הילכות הקודש תרומה ומעשרות הן הן גופי תורה ונמסרו לעמי הארץ היו שלשתן ליעשות מדליקין את הנר מערבין וטומנין את החמין:

פרק ו

אילו דברים מדרכי האמרי המספר קומי והעושה בלורית והמגבה לגודגדין והמגוררת בנה לבין המתים והקושר מטולטלת על יריכו וחוט אדום על אצבעו והמונה ומשליך צרורות לים או לנהר, הרי זה מדרכי האמרי. המספק והמטפח והמרקד לשלהבת, הרי זה מדרכי האמרי, ניטלה פת הימנו ואמר החזירוה לי שלא

תאבד ברכתי, הניחו נר על הארץ כדי שיצטערו המתים, אל תניחו נר על הארץ שלא יצטערו המתים, נפלו הימנו ניצוצות ואמר אורחין לנו היום, הרי זה מדרכי האמורי. היה מתחיל במלאכה ואמר יבוא איש פלוני שידיו קלות ויתחיל בה פלוני שרגליו קלות ויעבור לפנינו, הרי זה מדרכי האמרי, בחבית או בעיסה אמר יבוא פלוני שידיו מבורכות ויתחיל, הרי זה מדרכי האמרי. הפוקק את החלון בסירא והקושר ברזל בכרעי המטה של חיה והעורך לפניה שולחן, הרי זה מדרכי האמרי, אבל פוקקין את החלון בגלופקרין או בעמיר ונותן לפניה ספל של מים וקושרין לה תרנגולת שתהא לה לצות, ולא מדרכי האמורי. האומר סקלו תרנגולת זה שקרא בערב, תרנגולת זו שקראה כזכר, האכילוה כרבלתה שקוראה כזכר, הרי זה מדרכי האמורי. קרא עורב ואמר לו צרח, קרא עורב ואמר לו חזור לאחוריך, הרי זו מדרכי האמורי. האומר אכול תמרת החזרת זו שתהא זוכרני בה, אל תאכלנה מפני ברקות, נשוק בארונו של מת כדי שתראנו, אל תישק בארונו של מת שלא תראנה בלילה הפוך את חלוקך שתהא חולם חלומות, אל תהפוך את חלוקך שלא תהא חולם חלומות, שב על המכבד שתהא חולם חלומות, אל תשב על המכבד שלא תהא חולם חלומות, הרי זה מדרכי האמורי. האומר אל תשב על המחרישה כדי שלא תכביד עלינו מלאכה, הרי זה מדרכי האמרי, אל תשב על המחרישה שלא תישבר, הרי זה מדרכי האמרי, אם בשביל שלא תשבר ודאי הרי זה מותר. האומר אל תפשיל ידך לאחוריך שלא תאסור עלינו מלאכה, הרי זה מדרכי האמרי. האומר חתום אוד בכותל ואומר הדה היא, הרי זה מדרכי האמרי, ואם בשביל ניצוצות הרי זה מותר. השופך מים ברשות ואומר הדה, הרי זה מדרכי האמרי, ואם אמר מפני עוברים ושבים הרי זה מותר. הזורק ברזל מפני הקברות הרי זה מדרכי האמורי, ואם מפני חרשין הרי זה מותר. הנותן מקל של אור וברזל תחת ראשו, הרי זה מדרכי האמורי, ואם בשביל לשמרן הרי זה מותר. המצוותת לתנור בשביל שלא תינפל הפת, הנותן קיסמין באזני

קדירה בשביל שלא תהא מרתעת ושופעת לאחוריה, הרי זה מדרכי האמורי, אבל נותנין קיסם של תות וזכוכית לתוך הקדירה בשביל שתתבשל מהרה, אבל אסרו חכמים בזכוכית מפני סכנת נפשות. השותקת לעדשים והמציצת לאוזן והמטפת לנר, הרי זה מדרכי האמורי. נפל נחש על גבי מיטה ואמר עני הוא וסופו להעשיר, עברה היא זכר יולדת, בתולה היא לאדם גדול נישאת, הרי זה מדרכי האמורי. המושבת אפרוחים אמרה איני מושבתן אלא בתרי, המקדיש בתרי, והמשליח בתרי, ואומר הוסיפו על השלחן, הרי זה מדרכי האמורי. הנותנת ביצים ועשבים בכותל וטחה בפניהם ומונה שבעה, הרי זה מדרכי האמורי. הכוברת אפרוחים בכברה והנתנת ברזל בין האפרוחים מפני הרעמים ומפני הברק, הרי זה מותר:

פרק ז

האומר יממיא וביציא הרי זה מדרכי האמורי, ר' יהודה אומר יממיא ובוצציא. האומר דגן וקדרון הרי זה מדרכי האמורי, ר' יהודה אומר דגן על שם עבודה זרה, שנאמר לדגון אלהיהם (שופטים ט"ז כ"ג). האומר דני דני הרי זה מדרכי האמורי, ר' יהודה אומר דן על שם עבודה זרה שנאמר ואמרו חי אלהיך דן (עמוס ח' י"ד). השואל במקלו ואומר אם אלך אם לא אלך, הרי זה מדרכי האמורי, ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר, עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו (הושע ד' י"ב). האומר מרפא הרי זה מדרכי האמורי, ר' אלעזר בר' צדוק לא אמר מרפא מפני בטל תורה, של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא. האומר יתיר ונותר, הרי זה מדרכי האמורי, ר' יהודה אומר יתיר ונותר אל יהא בביתי. האומר שתו והותירו הרי זה מדרכי האמורי. שתו והותירו וחמרא לחייכון לא מדרכי האמורי. מעשה בר' עקיבא שעשה משתה לבנו ועל כל חבית וחבית שהיה פותח אומר חמרא לחיי רבנן ולחיי תלמידיהון. האומר לא לא הרי זה מדרכי האמורי, ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר

ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו (איוב כ"א י"ד). הקושר חוט על גבי אדום רבן גמליאל אומר אינו מדרכי האמורי, ר' אלעזר בר' צדוק אומר הרי זה מדרכי האמורי. האומר אל תעבור בינותינו שלא תפסיק אהבתינו הרי זה מדרכי האמורי, ואם מפני כבוד הרי זה מותר:

איזהו מנחש, האומר נפלה מקלי מידי, נפלה פת מפי וקרא איש פלוני מאחריי, וקרא לי עורב, ונבח בי כלב, ועבר נחש לימיני, ושועל לשמאלי, ופסק צבי את הדרך לפני, אל תתחיל בי שהרי שחרית הוא, ראש חדש הוא מוצאי שבת הוא. מעונן, איזהו מעונן ר' ישמעאל אומר זה מעביר על העין, ר' עקיבא אומר אילו נותנין עתים כגון אילו אומרין היום יפה לצאת, מחר יפה ליקח, היום חמה נחפת, מחר גשמים יורדין, כגון אילו האומרין לימודי ערבי שביעיות להיות יפות ועקורות קיטניות להיות רעות, וחכמים אומרים אילו אוחזי העינים. סוקרין את האילן בסיקרא וטוענין באבנים, ואינו חושש לא משום שביעית ולא משום דרכי האמרי. ממשיכין יין ושמן בצינורות לפני חתנים וכלות ולא מדרכי האמורא. מעשה ביהודה והילל בניו של רבן גמליאל שנכנסו לכבול והמשיכו אנשי אותה העיר לפניהם בצינורות יין ושמן. שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי, שנאמר בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשנים אשר היו לפניך כן ישרפו לך (ירמיה ל"ד ה'), וכשם ששורפין על המלכים כך שורפים על הנשיאים, אבל לא על ההדיוטות, מה הן שורפין עליו מטתו וכל כלי תשמישתו, מעשה כשמת רבן גמליאל הזקן ושרף עליו אונקלוס הגר יותר משבעים מנה. עוקרין על המלכים ולא מדרכי האמורי. מבעיתין לעוית ולפיקה ולא מדרכי האמורי, עמד עצם בגרונו נותן על ראשו מאותו המין:

ואילו דברים מותרין, היה מתחיל במלאכה נותן הודייה ושבח לפני המקום, בחבית או בעיסה מתפלל שתיכנס בהם ברכה ולא תכנס בהם מאירה. לוחשין על העין ועל הנחש ועל העקרב ומעבירין את העין בשבת, רבן שמעון בן גמליאל אומר בדבר שניטל

בשבת אין לוחשין בדבר, ר׳ יוסי אומר אף בחול אין לוחשין בדבר שדים, וכן היה ר׳ יוסי אומר אין לך מן הכרכין רע יותר מן הסודמי שכל זמן שאדם רע קורין אותו סודמי, ואין לך בכל העממין קשה יותר מן האמורי, שכל זמן שאדם קשה קורין אותו אמורי. ר׳ נהוראי אומר אין לך בכל הכרכין יותר מתון מן הסודמי, שכן מצינו שחזר לו לוט על כל המקומות ולא מצא מתונה כסדום, שנאמר אברם ישב בארץ כנען ולוט ישב בערי הככר (בראשית י״ג י״ב). רבן שמעון בן גמליאל אומר אין לך בכל העממין מתון יותר מן האמרי, שכן מצינו שהאמינו בהקדוש ברוך הוא וגלו לאפריקי ונתן להם המקום ארץ יפה כארצם, והיתה ארץ ישראל נקראת על שמם:

פרק יב

ואין טורפין יין ושמן לחולה בשבת, ר׳ שמעון בן אלעזר אומר משום ר׳ מאיר טורפין יין ושמן לחולה בשבת, אמר ר׳ שמעון בן אלעזר פעם אחת חלה ר׳ מאיר וביקשנו לעשות לו ולא הניחנו, אמרנו לו ר׳ נבטל דבריך בחייך, אמר לנו אף על פי שאני אומר כך לא מלאני לבי מימיי לעבור על דברי חברי:

פרק יג

היו כתובין תרגום ובכל לשון מצילין אותן וגונזין אותן, אמר ר׳ יוסי פעם אחת הלך ר׳ חלפתא אצל רבן גמליאל לטבריא, מצאו שיושב על שולחנו של יוחנן בן הנזוף ובידו ספר איוב תרגום והיה קורא בו, אמר לו ר׳ חלפתא זכור הייתי ברבן גמליאל הזקן אבי אביך שהיה יושב על גבי מעלה בהר הבית והביא לפניו ספר איוב תרגום ואמר לבנאי ובנאו תחת הנדבך. באותה שעה שלח רבן גמליאל וגנזו, ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר עריבה של טיט כפה עליו, ר׳ אומר שתי תשובות בדבר, טיט לא היה בהר הבית, דבר אחר וכי מאבדין אותו ביד, אלא מניחין אותו במקום התרופה והן מרקיבין מאיליהן:

הגיליונים וסיפרי מינין אין מצילין אותן, אלא נשרפין הן במקומן, הן ואזכרותיהם, ר' יוסי הגלילי אומר בחול קורא את האזכרות וגונז ושורף את השאר, אמר ר' טרפון אקפח את בניי שאם יבואו לידי שאני שורפן הן ואזכרותיהן, שאלו הרודף רודף אחריי נכנסתי לבית עבודה זרה ואיני נכנס לבתיהן, שעובדי עבודה זרה אין מכירין אותו וכופרין בו, והללו מכירין אותו וכופרין בו, ועליהם הכתוב אומר ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך (ישעיה נ"ז ח'), אמר ר' ישמעאל ומה אם לעשות שלום בין איש לאשתו אמר המקום שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, ספרי מינין שמטילין איבה וקנאה ותחרות בין ישראל לאביהם שבשמים, על אחת כמה וכמה שיפרקו הן ואזכרותיהם, ועליהם הכתוב אומר הלוא משנאיך ה' אשנא ובתקוממיך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאיבים היו לי (תהלים קל"ט כ' כ"א), וכשם שאין מצילין אותן מפני הדליקה כך אין מצילין אותן לא מפני המפלות ולא מפני המים ולא מכל דבר המאבדון:

נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה, מעשה שנפלה דליקה בחצירו של יוסף בן סימאי משיחין, ובאו אנשי קצטרא שבציפורי לכבותה ולא הניחן, וירד ענן מן השמים וכיבה, ואמרו חכמים לא היה צריך, אף על פי כן שילח להן למוצאי שבת סלע לכל אחד ואחד, ולהיפרכוס שלהן שיגר לו חמשים דינר:

פרק טו

נשאת לראשון ומת, לשיני ומת, לשלישי לא תנשא דברי רבי, רבן שמעון בן גמליאל אומר לשלישי תנשא, לרביעי לא תנשא, היתה יולדת זכרים והם נימולים ומתים, מלה הראשון ומת, שיני ומת, שלישי ומת, רביעי לא תמול, מעשה בארבע אחיות בציפורי שמלה ראשונה שנייה שלישית ומתו, ובא מעשה לפני רבן גמליאל ואמר רביעית לא תמול, אמר ר' נתן כשהייתי במזיגת קפוטיקיא היתה שם אשה אחת שהיתה יולדת זכרים והן נימולין ומתים, מלה ראשון ומת, שיני ומת, שלישי הביאתו לפניי ראיתיו בשרו ירוק, נסתכלתי בו

ולא מצאתי בו דם ברית, אמרו לי מה אנו למולו, אמרתי להם המתינו לו עד שיכנס בו דם, המתינו לו ומלוהו וחיה, והיו קוראין אותו נתן על שמו:

ואמר ר' יוסי מנין למילה שהיא במקום פרי, שנאמר וערלתם ערלתו את פריו (ויקרא י"ט כ"ג), ואומר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו (בראשית י"ז י"ד) מקום שהוולד ניכר אם זכר אם נקבה משם מלין אותו:

ר' אחא אומר משום ר' עקיבא אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת (שמות כ"ב א'), בעל הבית מהו וודאי או ספק, הוי אומר ספק נפשות, אם הורגין נפש להחיות נפש בספק, דין הוא שידחה את השבת להחיות נפש בספק, הא לא ניתנו מצות אלא לחיות בהם שנאמר אשר יעשה אתם האדם וחי בהם (ויקרא י"ח ה'), ולא שימות בם, ואין לך שעומד בפני פיקוח נפש אלא שלשה דברים, עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, במה דברים אמורים שלא בשעת השמד, אבל בשעת השמד אפילו קלה שבקלות נותן אדם נפשו עליה שנאמר ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כ"ב ל"ב), ואומר כל פעל ה' למענהו (משלי ט"ז ד'):

פרק יז

כתב המהלך תחת הצורות ותחת הדיוקנאות אין מסתכלין בו, ולא עוד אלא אף בחול אין מסתכלין בדיוקנאות משום שנאמר אל תפנו אל האלילים (ויקרא י"ט ד'):

ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אם ראיתה צדיק שהוא יוצא לדרך ואתה מבקש לצאת לאותה הדרך, הקדם על ידיו שלשה ימים, או אחר על ידיו שלשה ימים, כדי שתצא עמו לדרך, מפני שמלאכי השרת מלווין אותו, שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך (תהלים צ"א י"א). ואם ראיתה רשע שיוצא לדרך ואתה מבקש לצאת לאותה הדרך, הקדם על ידיו שלשה ימים, או אחר

על ידיו שלשה ימים, שלא תצא עמו לדרך, מפני שמלאכי שטן מלווין אותו, שנאמר הפקד עליו רשע ושטן יעמד על ימינו (שם ק״ט ו׳):

ר׳ שמעון בן אלעזר אומר הרוצה לעמץ עיניו של מת, נופח לו יין בחוטמו ונותן לו שמן בין ריסי עיניו, והן מתאמצות מאיליהן, וכן היה ר׳ שמעון בן אלעזר אומר אפילו קטן בן יומו מחללין עליו את השבת, ואפילו דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת, שכל זמן שהוא חי עוסק במצות, לפיכך דוחין עליו את השבת, וכן היה ר׳ שמעון בן אלעזר אומר אפילו קטן בן יומו אין משמרין אותו ואין מטמרין אותו לא מפני חולדין ולא מפני עכברים, שהכלב רואה אותו ובורח, נחש רואה אותו ובורח, עוג מלך הבשן מת משמרין אותו מפני חולדין ומפני עכברים, שכל זמן שאדם חי מוראו מוטל על הבירות שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ ועל כל עוף השמים בכל אשר תרמש האדמה ובכל דגי הים בידכם נתנו (בראשית ט׳ ב׳), מת ניטל מוראו מן הבירות:

חסלת מסכת שבת

עירובין

פרק ד

גוים שבאו על עיירות ישראל, יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת, אימת בזמן שבאו על עיסקי נפשות, לא באו על עיסקי נפשות אין יוצאין עליהן בכלי זיין, ואין מחללין עליהן את השבת, באו על עיירות הסמוכות לספר, אפילו ליטול את התבן, אפילו ליטול את הקש, יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת. בראשונה היו מניחין את זינן בבית הסמוך לחומה, פעם אחת חזרו עליהם והיו נדחקין ליטול את זינן והרגו זה בזה, התקינו שיהא כל אחד ואחד מחזירו בביתו. מחנה היוצאת למלחמת הרשות אין צרין על עיר של גוים פחות משלשה ימים קודם לשבת, ואם

התחילו אפילו בשבת אין מפסיקין, וכן היה הילל הזקן דורש, עד רדתה (דברים כ׳ כ׳), אפילו בשבת:

פרק ו

היו שני בתים יוצאין הימנו שני פגומין לשני רוחות רואין אותן כאילו הן מליאים בתים וחצירות, מרביע כנגדן ומודד מהן ולהלן אלפים אמה, מרבעה כריבוע עולם נותן צפונה לצפון העולם ודרומה לדרום העולם, אמר ר׳ יוסי אם אינו יכול לרבעה כמין העולם ירבענה כמין תקופה, מקום שחמה יוצאת ביום קצר ושוקעת ביום קצר זה הוא פני דרום, ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זה הוא פני צפון, תקופת ניסן ותקופת תשרי חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב, שנאמר הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סובב הולך הרוח (קהלת א׳ ו׳), הולך הולך אל דרום וסובב אל צפון בלילה, סובב סובב הולך הרוח זה מערב ומזרח:

פרק יא

הילכות שבת חגיגות ומעילה מקרא מועט והלכות מרובות, כהררין התלויין בסערה, ואין להם על מה שיסמכו, מיכן היה ר׳ יהושע אומר צבתא בצבתא מיתעביד, צבתא קמייתא מה הוית, הא לוו ביריא הוות. אבל הדינין והעבודות הטהרות והטמאות והעבודות והעדיות, מוסף עליהם הערכין והחרמין וההקדישות ומעשר שיני, יש להם על מה שיסמכו מקרא מרובה, מדרש והלכות מרובות, אבא יוסי בן חנין אומר אילו שמונה מוקצעי תורה גופי הלכות:

חסלת עירובין

פסחים

פרק א

המוצא חמץ בדרך אם רבה חמץ מותר ואם לאו אסור, מעשה ברבן גמליאל ור' אילעאי שהיו מהלכין מעכו לכזיב וראה גלוסקין אחד, אמר לטבי עבדו טול גלוסקין זה, ראה גוי אחד ואמר לו, מבגאי, טול גלוסקין זה, רץ אחריו ר' אילעאי אמר לו מה טיבך, אמר לו מעיירות של בורגנין אני, ומה שמך, אמר לו מבגאי שמני, אמר לו מכירך רבן גמליאל מימיו, אמר לו לאו, מיכן למדנו שכיון רבן גמליאל ברוח הקודש, ומדבריו למדנו שלשה דברים, שחמץ של נכרי מותר אחר הפסח מיד, ואין מעבירין על האוכלין, והולכין אחר רוב עוברי דרכים:

פרק ב

מקום שנהגו לעשות מעמד ומושב עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. אין מעמד ומושב פחות משבעה פעמים. מקום שנהגו להיות הולכין אבילים אחר המיטה הולכין, מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת שואלין, מקום שנהגו שלא לשאול אין שואלין, מקום שנהגו להחזיר קידושין מחזירין, מקום שנהגו שלא להחזיר אין מחזירין. מקום שנהגו להדליק בלילי יום הכיפורים מדליקין, מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין, ר' שמעון בן אליקים אומר מדליקין בפונדקאות ובבית המים, אילו שאמרו מדליקין ואילו שאמרו אין מדליקין אילו ואילו לא אמרו אלא מפני הרגל דבר:

ששה דברים עשו אנשי יריחו, שלשה ברצון חכמים ושלשה שלא ברצון חכמים, ואילו ברצון חכמים, מרכיבין דקלים ערבי פסחים וכורכין את שמע וגודשין וקוצרין את העומר, ואילו שלא ברצון חכמים, מתירין גמזיות של הקדש ואוכלין נשרים בשבת ונותנין פיאה לירק, אמר ר' יהודה אם ברצון חכמים היו עושין אם כן יהו

כל אדם עושין כן, אלא על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא מיחו בידם, ואילו שלא מיחו בידם, מרכיבין דקלים ערבי פסחים כל היום וכורכין את שמע וקוצרין וגודשין לפני העומר, ואילו שמיחו בידם מתירין גמזיות של הקדש ואוכלין נשרים בשבת ונותנין פיאה לירק, כיצד כורכין את שמע אומרין שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (דברים ו' ד'), ולא היו מפסיקין, ר' יהודה אומר מפסיקין היו אלא שאין אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

פרק ג

פסח ראשון בשלש כיתים ואין פסח שיני בשלש כיתים, שחט תמיד של בין הערבים מקטיר קטורת ומדליק את הנרות ובא לו אצל הפסח והוציא את אימוריו אפילו של ארבעה ושל חמשה נתנן במגס והקטירן על גבי המזבח, ובשבת מלבישו בגיזתו ומניחו ויוצא, ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר ארבעה עשר שחל להיות בשבת לא היה מפשיט אלא עד החזה. כהן קרב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד פסול, הלוים עומדים על דוכנם ואומרין את ההלל בשירה, ואם גמרו שנו, ואם שנו שילשו, ואף על פי שלא שילשו מימיהם, אמר ר' יהודה מימיהן של כת שלישית לא הגיעה לאהבתי כי ישמע ה' (תהלים קט"ז א'), שעמה מועטין והיא היתה נקראת כת עצלנין:

פרק ד

פעם אחת ביקש אגריפס המלך לידע כמה מיניינים של אוכלוסין אמר להם לכהנים, הפרישו לי כוליא אחת מכל פסח ופסח, הפרישו לו שש מאות אלף זוגות של כוליא, כפליים כיוצאי מצרים, ואין כל פסח ופסח שלא היו עליו מעשרה מנויין, חוץ ממי שהיה בדרך רחוקה או טמא, בו ביום נכנסו ישראל להר הבית ולא היו מחזיקין והיה נקרא פסח מעוכין:

פרק ח

ואין עושין חבורה נשים ועבדים קטנים שלא להרבות את התיפלה:

פסח מצרים נאמר בו ולקח הוא ושכנו הקרב אל ביתו במכסת נפשת (שמות י"ב ד'), מה שאין כן בפסח דורות. ר' שמעון בן אלעזר אומר בפסח דורות כן, וכל כך למה שלא יניח אדם שכינו הקרוב אל ביתו ויעשה לו פסחו אצל אחרים, לקיים מה שנאמר טוב שכן קרוב מאח רחוק (משלי כ"ז י'). פסח מצרים טעון שיר, ופסח דורות טעון שיר:

פרק ט

אמר להן ואמרו לו אוכלין מן הראשון, לא אמר להן ולא אמרו לו אין אחראין זה לזה, מיכן אמרו יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטיפשין, וכן הוא אומר גם אויל מחריש חכם יחשב (משלי י"ז כ"ח), ואין צריך לומר אטם שפתיו נבון (שם):

פרק י

ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב לא יפחתו לו מארבע כוסות של יין שיהא בהן כדי רביעית בין חדש בין ישן בין חי בין מזוג, ר' יהודה אומר עד שיהא בו טעם וריח. מצוה על אדם לשמח בניו ובני ביתו, במה משמחן ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש (תהלים ק"ד ט"ו), ר' יהודה אומר הנשים בראוי להם והקטנים בראוי להם. השמש מכביש בבני מיעים ונותנן לפני האורחים, ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר, נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קצים (ירמיה ד' ג'):

המקרא את ההלל הן הולכין אצלו והוא אינו הולך אצלן. המקרא את בניו קטנים צריך להיות עונה עמהם כדרך שהם עונין, מאיזה מקום הוא עונה, הגיע לברוך הבא (תהל' קי"ח כ"ו), עונה עמהם בשם ה' (שם), הגיע לברכנוכם (שם), עונה עמהם מבית ה' (שם). בני העיר שאין

להם מי שקורא את ההלל, נכנסין לבית הכנסת וקורין פרק ראשון, והולכין ואוכלין ושותין וחוזרין ובאין וחוזרין וגומרין עד סוף, ואם אי אפשר להם כך, גומרין את כולה, והלל אין פוחתין ממנו ואין מוסיפין עליו:

ר' אלעזר בן פרטא היה פושט בה דברים, רבי היה כופל בה דברים, ר' אליעזר אומר חוטפין מצה לתינוק כדי שלא יישן, ר' יהודה אומר אפילו לא אכל אלא חזרת ולא טיבל אלא פרפרת אחת חוטפין מצה לתינוק כדי שלא יישן, עד היכן הוא אומר עד אם הבנים שמחה (תהלים קי"ג ט'), ובית הילל אומרים עד חלמיש למעינו מים (שם קי"ד ח'), וחותם בגאולה, אמרו להם בית שמאי לבית הילל וכי כבר יצאו שמזכירין יציאת מצרים, אמרו להם בית הילל אפילו הוא ממתין עד קרות הגבר הרי אלו לא יצאו עד שש שעות כיצד הוא אומר גאולה ועדיין לא נגאלו, מצה וחרוסת וחזרת אף על פי שאין חרוסת מצוה, ר' אלעזר בר' צדוק אומר מצוה, מביא לפניו במקדש גופו של פסח:

מעשה ואמר להן ר' אלעזר בר' צדוק לתגרי לוד בואו וקחו לכם תבלי מצוה. אין מפטירין אחר הפסח אפיקימון כגון אגוזים ותמרים וקליות, וחייב אדם לעסוק בהילכות הפסח אפילו בינו לבין עצמו בינו לבין ביתו לבין תלמידו. מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו מסובין בביתו של בייתוס בן זונין בלוד והיו עסוקין בהילכות הפסח כל אותו הלילה עד קרות הגבר הגביהו מלפניהם ונוערו והלכו להם לבית המדרש. איזו היא ברכת הפסח אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וציונו לאכול את הפסח. איזו היא ברכת הזבח אומר ברוך אשר קידשנו במצותיו וציונו לאכול את הזבח:

חסלת מסכת פסחים

שקלים

פרק א

בחמשה עשר בו שלוחי בית דין יוצאין ומתקנין את הדרכים ואת הרחובות שחלחלו מן הגשמים פרק למועד סמך לעולי רגלים כדי שיהו מתוקנין בשלשה רגלים אילו. בחמשה עשר בו שלוחי בית דין יוצאין וחופרין את הבורות ואת השיחין ואת המערות ואת המקוואות ואת אמות המים, כל מקוה שיש בו ארבעים סאה כשר להקוות עליו, וכל מקוה שאין בו ארבעים סאה ממשיכין לו אמת המים ומשלימין לו ארבעים סאה כדי שיהא כשר להקוות עליו. בחמשה עשר בו שלוחי בית דין יוצאין ומפקירין את הכלאים, שהפקר בית דין הפקר ופטור מן המעשרות, מצא כלאים בכרם מותר משום גזל ופטור מן המעשרות, ובשדה אסור משום גזל וחייב במעשרות. בחמשה עשר בו שלוחי בית דין יוצאין ומציינין את מקום הטומאה כדי שלא יהו הרבים נתקלין בה:

משישבו במקדש התחילו למשכן, נתמשכנו ישראל על שקליהן כדי שיהו קרבנות ציבור קריבין מהם במקדש, משלו משל למה הדבר דומה לאחד שעלתה לו מכה ברגלו והיה רופא כופתו ומחתך ברגלו כדי לראותו, אף כך אמר הקדוש ברוך הוא יתמשכנו ישראל על שקליהם כדי שיהו קרבנות ציבור קריבין מהם מפני שקרבנות ציבור מרצין ומכפרין בין ישראל לאביהם שבשמים, וכן מצינו בתרומת שקלים ששקלו ישראל במדבר שנאמר ולקחת את כסף הכפרים מאת בני ישראל ונתת אתו על עבדת אהל מועד והיה לבני ישראל לזכרון לפני ה' לכפר על נפשתיכם (שמות ל' ט"ז):

פרק ב

איזה הוא פרי הפסח ופרי עצרת ופרי החג, ר' יוסי בר' יהודה אומר אין פחות מחמשה עשר יום קודם לרגל, ולמה כותבין על הקופות אלף בית גימל, לפני שמתחילין ומוציאין מן הראשונה, שלמה

הראשונה מוציאין מן השנייה, שלמה השנייה מוציאין מן השלישית, שלמו שלשתן והגיע זמן תרומה לתרום תורמין מן החדשה, ואם לאו תורמין מן הישנה, נכנס לתרום את הלשכה מפשפשין בו בכניסה וביציאה, ומדברין עמו משעה שנכנס ועד שעה שיצא לקיים מה שנאמר והייתם נקים מה' ומישראל (במדבר ל"ב כ"ב), ואומר ועשית הישר והטוב בעיני ה' (דברים ו' י"ח), הטוב בעיני שמים, והישר בעיני אדם דברי ר' עקיבא, ואומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם (משלי ג' ד'). ר' ישמעאל אומר הישר בעיני שמים, הכריעו חכמים לסייע דברי ר' ישמעאל, שנאמר כי תעשה הישר בעיני ה' (דברים י"ב כ"ה), ואין כאן הטוב, ואומר אל אלהים ה' אל אלהים ה' הוא ידע וישראל הוא ידע (יהושע כ"ב כ"ב):

תרם את הראשונה ואמר הרי זו מארץ ישראל על כל ישראל וחופה בקטבלאות מפני שאנשי סוריא באין ושוקלין עליה, תרם את השנייה ואמר הרי זו מעמון ומואב ומכרכין המוקפין לארץ ישראל וחופה בקטבלאות מפני שאנשי בבל באין ושוקלין עליה. תרם את השלישית ואמר הרי זו לשם בבל ולשום מדי וממדינות הרחוקות על כל ישראל ולא היתה מחפה זו, היתה עשירה מכולן שהיו שם איצטראות של זהב ודרכונות של זהב שמנו קטבלאות ונתערבו השירין לא היה מערבן בשל אשתקד שמא יצטרך אחד לתרום נמצא תורם מן הישנה:

הנשים היו אורגות בפרכות, ובית גורמו היו עושין מעשה לחם הפנים, ובית אבטינס היו עושין מעשה קטורת, נוטלין שכרן מתרומת הלשכה, הסירות היעים המזמרות והמזרקות וכלים שהכהנים ניאותין בהם באים משירי הלשכה, מזבח הזהב ובגדי כהנים ובגדי כהן גדול ועץ ארז ואזוב ותולעת שני באים מתרומת הלישכה, כבש פרה אבא שאול אומר כהנים גדולים עושין אותו משל עצמן, בנאו הראשון ולא שימש עליו ומת אף על פי שלא שימש עליו אין חברו משמש עליו אלא סותרו ובונה אחר תחתיו, ויותר מששים ככר של זהב

היו יוצאות עליו, פר הבא על כל המצות ושעירי עבודה זרה מגבין להן דברי ר׳ יהודה, ר׳ שמעון אומר מתרומת הלשכה הן קריבין:

אילו הן הממונין שהיו במקדש, יוחנן בן גודגדא על נעילת שערים, בן טוטפת על המפתיחות, בן ריפאי על הלולב, ארזא על הדוכן, שמואל על התנורים, בנימן על החביתים, בן מקליט על מלח, בן פלך על העצים. שלשה גיזברין מה היו עושין בהן, היו פודין את ערכין את חרמין את הקדשות ואת מעשר וכל מלאכת הקודש היתה נעשית בהן, אמרכל מה היו עושין, שבע מפתחות העזרה בידן, רצה אחד מהן לפתוח אין יכול עד שיתכנסו כולן, אמרכל פותחן וגזברין נכנסין ויוצאין, ולפי כבוד נכנסין ויוצאין, אמר ר׳ יהודה למה נקרא שמו אמרכל מפני שמר על הכל, היו כשירים בכהנים ובלוים ובישראלים, מי שיש לו בן קודם, אח קודם, כל הקודם בנחלה קודם בשררה ובלבד שינהוג במנהג אבותיו:

ארבעה חותמות היו במקדש, חוטא משמש ולוגו עמו, כשם שהיתה לשכת חשאין במקדש כך היתה בכל עיר ועיר מפני שעניים בני טובים מתפרנסין לתוכו בחשאי:

שלש עשרה השתחוויות היו שם ר׳ יהודה אומר כנגד שער השתחואה, וכנגד פירצה שחייה, ושאר השתחוואות שבמקדש על גבי קרבן קבוע היו, וחובה היו, וכאן וכאן לא היתה שחייה אלא כריעה ופשיטה בלבד:

ר׳ אליעזר אומר ארון גלה לבבל שנאמר לא יותר דבר אמר ה׳ (מלכים ב׳ כ׳ י״ז), אין דבר אלא דיברות שבו, ר׳ שמעון אומר הרי הוא אומר ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויבאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה׳ (דברי הימים ב׳ ל״ו י׳), זה ארון, ר׳ יהודה בן לקיש אומר ארון במקומו נגנז שנאמר ויארכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה (מלכים א׳ ח׳ ח׳):

פרק ג

שלשה עשר שופרות היו במקדש וכתוב בהן תִקלין חדתין ותקלין עתיקין, קינים לגוזלי עולה, עצים ללבונה, זהב לכפורת, ששה לנדבה, תקלין חדתין שבכל שנה ושנה, ועתיקין מי שלא שקל אישתקד ישקול לשנה הבאה, ואילו ואילו נופלין לשירי לשכה:

פרוכת אורכה ארבעים אמה ורוחבה עשרים אמה היתה נארגת תכלת וארגמן ושש משזר מעשה רקם, והיתה פרוסה על פיתחו של היכל מבחוץ, ר׳ יהודה אומר זו שהיו מוציאין לפנים היתה מקופלת אחד לשנים ושנים לארבע והיתה פרוסה על פתחו של היכל מבחוץ, אמרו לו מי ששימש בקדושה חמורה יחזור וישמש בקדושה קלה. דבר אחר בזה כתב מעשה חשב (שמות כ״ו ל״א), ובזה כתב מעשה רקם (שם שם ל״ו), ר׳ נחמיה אומר מעשה חשב שתי פרצופות, ומעשה רקם פרצוף אחד, אלא זו שהיו מוציאין מבפנים היתה מקופלת אחד לשנים ושנים לארבעה והיתה נתונה בעלייה כנגד התחתונה, שנאמר והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים (שם שם ל״ג). ר׳ חנניה בן אנטיגנס אומר שתי פרכות היו שם, אחת פרוסה ואחת מקופלת, נטמאת פרוסה פורסין את המקופלת, בערב יום הכיפורים מכניסין את החדשה ומוציאין את הישנה:

כהן גדול אינו נכנס לעזרה לעבודה אלא אם כן נמשח שבעה ונתרבה שבעה, אף על פי שלא נמשח שבעה ולא נתרבה שבעה ועבד, עבודתו כשירה, כהן הדיוט אינו נכנס לעזרה אלא אם כן הביא עשירית האיפה משלו ועובדה בידו, לא הביא עשירית האיפה משלו ועבד עבודתו כשירה. בן לוי אינו נכנס לעזרה לעבודה אלא אם כן למד חמש שנים שנאמר זאת אשר ללוים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבא צבא בעבדת אהל מועד (במדבר ח׳ כ״ד), ולהלן הוא אומר מבן שלשים שנה (שם ד׳ ל״ה), אם נאמר מבן חמש ועשרים למה נאמר מבן שלשים, אם נאמר מבן שלשים למה נאמר מבן חמש ועשרים, אלא כל אותן השנים שהוא מבן חמש ועשרים

עד שהוא בן שלשים היה למד, מיכן ואילך מקריבין אותו לעבודה, מיכן אמרו מי שאינו מראה סימן ברכה במשנתו בתוך חמש שנים, שוב אינו מראה, ר' יוסי אומר שלש שנים שנאמר ולגדלם שנים שלוש (דניאל א' ה'). זקן אין מושיבין אותו בלישכת הגזיז אלא אם כן נעשה דיין בעירו, משנעשה דיין בעירו מעלין ומושיבין אותו בהר הבית, ומשם מעלין אותו ומושיבין אותו בחיל, ומשם מעלין אותו ומושיבין אותו בלשכת הגזית:

חסלת שקלים

יום הכיפורים

פרק א

למה מפרישין כהן אחר תחתיו שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו, ר' חנניה בן גמליאל אומר לכך הסגן ממונה שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו, וכהן גדול חוזר לכהונה גדולה, זה ששימש תחתיו כל מצות כהונה עליו ואינו כשר לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט, אמר ר' יוסי מעשה ביוסף בן אולם בציפורי ששימש כהן גדול שעה אחת ולא היה כשר לא לכהן גדול ולא לכהן הדיוט, כשיצא אמר למלך פר ושעיר שקרבו היום משלמי היה, משלי או משל כהן גדול, ידע המלך מה אמר לו, אמר לו מה זה בן אולם לא דייך ששימשתה תחת כהן גדול שעה, לפני מי שאמר והיה העולם, ואתה מבקש ליטול לך כהונה גדולה, באותה שעה ידע בן אולם שהוסע מן הכהונה:

מצות כהן גדול שיהא גדול מאחיו בנוי בכח בעושר בחכמה ובמראה, אין לו מנין שיגדלוהו אחיו, תלמוד לומר והכהן הגדול מאחיו (ויקרא כ"א י'), שיגדלוהו אחיו, אמרו עליו על פנחס איש חבתא שעלה גורלו להיות כהן גדול והלכו עליו גזברין ואמרכלין ומצאוהו כשהוא חוצב ומלאו עליו את המחצב דינרי זהב, אמר ר' חנניא בן גמליאל לא הסתת היה והלא חתנינו היה, אלא מצאוהו

כשהוא חורש, כמה שנאמר באלישע שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר (מלכים א׳ י״ט י״ט). משרבו המלכים התקינו שיהו מעמידים כהנים הדיוטות ומעבירין אותן בכל שנה ושנה:

למה הוא פורש ובוכה מפני שצריך להשביעו, ולמה הן פורשין ובוכין מפני שצרכו להשביעו, ולמה צרכו להשביעו שכבר היה מעשה בביתוסי אחד שהקטיר על שבחוץ, שנאמר וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות (ויקרא ט״ז י״ג), אמרו להם חכמים והלא כבר נאמר ונתן את הקטרת על האש לפני ה׳ (שם), כל שמקטיר אין מקטיר אלא שבפנים, אם כן למה נאמר כי בענן אראה על הכפרת (שם שם ב׳), מלמד שנותן בה מעלה עשן, הא אם לא נתן בה מעלה עשן חייב מיתה, כשיצא אמר לו לאביו כל ימיכם הייתם דורשין ואין אתם עושין עד שעמדתי אני ועשיתי, אמר לו אבא אף על פי שאנו דורשין אין אנו עושין, שומעין אנו לדברי חכמים, תמיהני עליך שאם תאריך, לא שהה שלשה ימים עד שנתנוהו בקברו:

איזו היא אצבע צרדה זו אצבע גדולה של ימין, ומעסיקין אותו בפה ולא בנבל ולא בכינור, ומה היו אומרין שיר המעלות לשלמה אם ה׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו אם ה׳ לא ישמר עיר שוא שקד שומר (תהלים קכ״ז א׳), לא היו ישינין כל הלילה אלא שוקדין כנגד כהן גדול לעסקו בהבראה, וכך היו נוהגין אחר חורבן הבית זכר למקדש אבל חוטאין היו:

כיצד מפיסין נכנסין ללשכת הגזית, מקיפין ועומדין בקבילין, והממונה בא ונוטל מצנפתו של אחד מהם, והן יודעין שממנו פייס מתחיל, ולא היו מוצאין שתים שתים אלא אחת אחת, היחידים שבהם היו מוצאין שתים ואין מונין להן את היתירה. מעשה בשני כהנים שהיו שוין ורצין ועולין בכבש, דחף אחד מהן את חבירו לתוך ארבע אמות, נטל את הסכין תקע לו בליבו, בא ר׳ צדוק ועמד על פתח האולם בהר הבית, אמר להן שמעוני אחינו בית ישראל, הרי הוא אומר כי ימצא חלל באדמה אשר ה׳ אלהיך נתן לך לרשתה נפל

בשדה לא נודע מי הכהו, ויצאו זקניך ושפטיך (דברים כ"א א' ב'), בואו ונמדוד על מי ראוי להביא את העגלה, על ההיכל או לעזרות, געו כל העם בביכיה ואחר כך בא אביו של תינוק ואמר להן עדיין בני מפרפר ולא נטמאת הסכין, מלמד שטומאת הסכין היה קשה להן יותר משפיכות דמים, וכן הוא אומר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד (מלכים ב' כ"א ט"ז), מיכן אמרו בעון שפיכות דמים שכינה נעלת ובית המקדש מיטמא. מעשה בבניה של מרתא בת בייתות שהיה אחד מהן אוחז שתי יריכות בשתי אצבעותיו משור שלקוח באלף דינר והיה מהלך עקב בצד גודל ומעלה אותן לגבי מזבח:

מה הוא אומר על פני כל המזרח עד שבחברון פעמים שתימור החמה עולה כדרכו תימור הלבנה פוסה על פני כל המזרח, אבא יוסי בן חנן אומר ברק בירקו. חמש טבילות היו שם באותו היום, כולן בקודש אבית הפרווה חוץ מן הראשונה שהיתה בחול על גבי שער המים ובצד לשכתו היתה, ר' יהודה אומר עששיות של ברזל היו מרתיחין מערב יום הכיפורים ומטילין לתוך הצונן כדי שתפוג צינתן:

הכל שלשים מנה אילו נוטל מן ההקדש, ואם רצה להוסיף מוסיף משלו, מעשה בישמעאל בן פואבי שעשה לו אמו כתונת משתי ריבות והיה עומד ומקריב על גבי המזבח. ומעשה בר' אלעזר בן חרסות שעשתה לו אמו כתנת בן מאה מנה ועלה להקריב על גבי המזבח והורידוהו אחיו הכהנים מפני שנראה מתוכה ערום:

פרק ב

כיצד מתוודה, אומר אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי, אנא בשם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי, ככתוב בתורת משה עבדך מפי כבודך, כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו (ויקרא ט"ז ל'), ואומר והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם (שם שם כ"א), דברי ר' מאיר

וחכמים אומרים עונות אילו הזדונות, פשעים אילו המרדים, חטאים אילו השגגות, מאחר שמתוודה על הזדונות ועל המרדים, חוזר ומתוודה על השגגות, אלא כך הוא אומר חטאתי עויתי פשעתי לפניך אני וביתי, וכן מצינו דרך כל המתוודין מתוודין, שלמה אמר חטאנו והעוינו רשענו (מלכים א׳ ח׳ מ״ז), דוד אמר חטאנו עם אבתינו העוינו הרשענו (תהלים ק״ו ו׳), דניאל אמר חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו (דניאל ט׳ ה׳), והוא שמשה אומר נשא עון ופשע וחטאה (שמות ל״ד ז׳), וכן הוא אומר חטאתי עויתי ופשעתי לפניך:

בא לו למזרח עזרה ולצפון המזבח הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו ושני שעירים היו שם פניהם כלפי העם אחוריהם כלפי הקודש וכהן גדול פניו כלפי הקודש, ועשרה פעמים מזכיר את השם בו ביום, ששה לפר ושלשה לשעיר ואחד לגורלות, וקלפי היתה שם ובה שתי גורלות של אשכרוע היו עשאן בן גמלא של זהב, ומזכירין אותו לשבח, בן קטין עשה שנים עשר דד לכיור ושנים עשר כהנים מקדשין הימנו שמתחילה לא היה בו אלא שנים ושנים כהנים מקדשין הימנו. מונבז המלך עשה את כל ידות הסכינין של יום הכיפורים של זהב, מזכירין אותו לשבח, הילנואמו עשתה נברשות של זהב שעל פתח היכלות, אף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה ובשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות יוצאות הימנה והיו יודעין שזרחה החמה:

כל שערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשה בהם נס ויש אומרים מפני שנחשתן מצהיב, ר׳ אליעזר בן יעקב אומר נחושתן קלנתיא היה יפה כזהב, מהו נס שנעשה בהם, אמרו שהיה ניקנור מביאן מאלכסנדריא עמד עליהן נחשול שבים, נטלו אחת מהן והטילוה לים ביקשו להטיל את השיני ולא הניחן, אמר להם אם מטילין אתם אתו הטילוני עמו, היה מצטער והולך עד שהגיעו לנמלה של יפו, פלטתו והטילתו ליבשה ועליהן מפורש בקבלה, קרות בתינו ארזים רהיטנו ברותים (שיר א׳ י״ז):

של בית גרמו היו בקיעין במעשה לחם הפנים ולא רצו ללמד,

שלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא והיו אופין כיוצא בהן אלא שאינן בקיעין לרדותם, של בית גרמו היו מסיקין את התנור מבחוץ והיה נאפה ונרדה מבפנים, של אלכסנדריא לא היו עושין כך, ויש אומרים זו היתה מעפשת, וכשידעו חכמים בדבר אמרו לא ברא הקדוש ברוך הוא את העולם אלא לכבודו, שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו (ישעיה מ"ג ז'), שלחו אחריהם ולא רצו לבוא, עד שכפלו להן שכרן, שתים עשר מנה היו נוטלין בכל יום, חזרו להיות נוטלין עשרים וארבעה, ר' יהודה אומר עשרים וארבעה מנה היו נוטלין חזרו להיות נוטלין ארבעים ושמונה מנה, אמרו להם מה ראיתם שלא ללמד, אמרו יודעים היו בית אבא שבית המקדש עתיד ליחרב ולא רצו ללמד שלא יהו עושין כן לעבודה זרה כדרך שעושין להקדוש ברוך הוא, בדבר הזה מזכירין אותן לשבח, שלא נמצא פת נקייה ביד בניהם וביד בנותיהם מעולם כדי שלא יהו ישראל אומרין מלחם הפנים הם ניזונין, לקיים מה שנאמר והייתם נקים מה' ומישראל (במדבר ל"ב כ"ב). של בית אבטינס היו בקיעין בפיטום הקטורת ובמעלה עשן, ולא רצו ללמד, שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא ומפטמין כיוצא בהן אלא שאין בקיעין במעלה עשן, של בית אבטינס היה מתמרת ועולה עד הקירות ואחר כך פוסה ויורדת למטה, של אלכסנדרין היתה פוסה מיד, וכשידעו חכמים אמרו לא ברא הקדוש ברוך הוא אלא לכבודו, שנאמר כל פעל ה' למענהו (משלי ט"ז ד'), שלחו עליהן ולא רצו ללמד שלא יהא עושין כן לעבודה זרה ולא רצו לבוא עד שכפלו להן שכרן, ושנים עשר מנה היו נוטלין בכל יום, חזרו להיות נוטלין עשרים וארבעה מנה דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר עשרים וארבעה היו נוטלין בכל יום חזרו להיות נוטלין ארבעים ושמונה מנה, אמרו להן חכמים מה ראיתם שלא ללמד, אמרו יודעין היו בית אבא שבית המקדש עתיד ליחרב ולא רצו ללמד שלא יהו עושין כן לעבודה זרה כדרך שעושין לפני המקום, ובדבר הזה מזכירין אותן לשבח שלא יצאת מהם אשה מבושמת מעולם וכשנושאין אשה ממקום אחר פוסקין

עמה על מנת שלא תתבשמי כדי שלא יהו ישראל אומרין מפיטום הקטרת היו מתבשמות, לקיים מה שנאמר והייתם נקים מה' ומישראל (במדבר ל"ב כ"ב):

אמר ר' עקיבא סח לי שמעון בן לוגמא, אני ותינוק אחד מבני בניהם מלקטין עשבים בשדה ראיתיו ששוחק ובוכה, נמתי לו על מה בכיתה, אמר לי על כבוד בית אבא, ועל מה שחקתה, אמר לי סוף שהקדוש ברוך הוא עתיד לשמח את בניו, ומה ראיתה, אמר לי מעלה עשן כנגדי, נמתי לו הראיני, אמר לי שבועה היתה בידם של בית אבא שאין מראין אותו לכל אדם, אמר ר' יוחנן בן נורי מצאני זקן אחד ואמר לי של בית אבטינס אני, בתחילה שהיו בית אבא צנועין היו מוסרין מגילותיהן זה לזה, עכשיו אומר לך היזהר בהם שמגילת סמנין היא, כשבאתי והרציתי דברים לפני ר' עקיבא זלגו עיניו דמעות, אמר לי מעתה אין אנו רשאין לספר בגנותן של אילו, מיכן אמר בן עזאי משלך יתנו לך ובשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ואין שכחה לפני המקום ואין אדם נוגע במוכן לחבירו:

אוגדוס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד אמר להם מה ראיתם שלא ללמד, אמרו יודעים היו של בית אבא שבית המקדש עתיד ליחרב ולא רצו ללמד שלא יהו עושין כן לעבודה זרה כדרך שעושין לפני המקום, בדבר הזה מזכירין אותן לשבח. אילו מצאו תשובה לדבריהם, בן קמצר לא מצא תשובה לדבריו. הם ביקשו להרבות כבודם ולמעט כבוד שמים, לפיכך כבודן נתמעט וכבוד שמים נתרבה, ולא מצאו להן שם טוב וזכר טוב בעולם, ועליהם הוא אומר ושם רשעים ירקב (משלי י' ז'):

פרק ג

טרף בקלפי והעלה שני גורלות אחד בימינו ואחד בשמאלו, אם בימינו עלה היו כל ישראל שמחים, אם בשמאלו עלה לא היו ישראל שמחים. בכל יום היו שני כהנים נכנסין אחד בכף ואחד במחתה, היום נטל את המחתה בימינו ואת הכף בשמאלו, במה

דברים אמורים בקטרת שלפניי לפנים, אבל בקטרת של מזבח הזהב הרי הוא כקטורת של שאר ימות השנה, בכל יום היתה כבידה והיום היתה קלה, בכל יום היתה קצרה והיום ארוכה כדי שיהא זרוע מסייעתו, בכל יום לא היה לה נשתיק והיום היה לה נשתיק, דברי בן סגן, בכל יום היו שם שתי מערכות והיום שלש, אחת מערכה גדולה ואחת מערכה שנייה ואחת שמוסיפין לקטורת שלפניי לפנים דברי ר' יהודה, ר יוסי אומר מוסיף אחת לקיים האש, ר' מאיר אומר מוסיף אחת לאיברים ולפרדים שלא נתאכלו מבערב:

נכנס ומהלך בהיכל עד שנמצא בין מזבח הזהב למנורה, המזבח היה לפנים ממנו, שולחן נתון בצפון משליש הבית ולפנים משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה, מזבח הזהב מבינתיים כנגד שני בדי הארון ומשוך כלפי מזרח, וכולן היו נתונין מחצי הבית ולפנים, ומבדילות בין הקודש ובין קודש הקדשים וביניהם אמה, וזה הוא מקום הדביר שעשה שלמה, ר' יוסי אומר לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד, שנאמר והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים (שמות כ"ו ל"ג), אמרו לו מה תלמוד לומר בין הקדש ובין קדש הקדשים, אמר להן בין קדש עליון לקדש תחתון, דבר אחר בין נוב לגבעון לשילה ולבית עולמים. החיצונה פרופה מן הדרום הפנימית מן הצפון, מהלך ביניהם עד שמגיע לצפון הגיע לצפון הפך פניו לדרום, הגיע לשמאלו עם הפרכת עד שמגיע לארון, הגיע לארון ודחף את הפרכת במתניו ונתן את המחתה בין שני הבדים וצבר את הקטרת על גבי גחלים ונתמלא הבית עשן ויצא ובא לו דרך כניסתו, ומתפלל תפילה קצרה בבית החיצון, ולא היה מאריך שלא להבעית את ישראל, מעשה בכהן אחד שהאריך אמרו לו מה ראיתה להאריך, אמר להם מתפלל אני עליכם ועל מקדש אבותיכם שלא יחרב, אמרו לו אף על פי כן אי אתה רשאי לשנות:

אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת וגבוהה מן הארץ שלש אצבעות שבתחילה היה שם ארון נתון עליה, משניטל ארון עליה היו מקטירין קטורת שלפניי ולפנים, ר' יוסי

אומר ממנה נשתה העולם שנאמר מציון מכלל יפי אלהים הופיע (תהלים נ׳ ב׳). צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופרחיה וארגז שהשיבו בו פלשתים דורון לה׳ אלהי ישראל, כולם היו נתונים בבית קודש הקדשים, משניגנז הארון נגנזו עמו שני בדי ארון, היו יוצאין מן הארון עד שמגיעין לפרכת שנאמר ויארכו הבדים (מלכים א׳ ח׳ ח׳). יכול לא נראו מתוכה תלמוד לומר ויראו ראשי הבדים (שם), יכול שקרעו את הפרכת תלמוד לומר ולא יראו החוצה (שם), אמור מעתה האריכו הבדים והגיעו לפרכות ודחקו את הפרכת והיו נראין מתוכה ועליהם מפורש בקבלה, צרור המר דודי לי בין שדי ילין (שיר א׳ י״ג):

נטל את הדם ממי שממרס בו נכנס במקום שנכנס ועמד במקום שעמד והיזה ממנו על הפרכת כנגד שני בדי ארון, אחת למעלה ושבע למטה, ולא היה מתכוין להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף, וכך היה מונה אחת, אחת ואחת, אחת ושתים, אחת ושלש, אחת וארבע, אחת וחמש, אחת ושש, אחת ושבע, מהלך בימינו עם הפרכת ולא היה מגיע לפרכת ואם הגיע לפרכת הגיע, אמר ר׳ יוסי אני ראיתיה ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים, אמרו לי אלו הן מדמים של יום הכיפורים:

פרק ד

כבש עושין לו מפני אלכסנדריים שמתלשין בשערו ואומרים לו טול וצא, יקירי ירושלים מלוין אותו עד סוכה ראשונה מפני שעשר סוכות בתוך שנים עשר מילין היו דברי ר׳ מאיר, ר׳ יהודה אומר תשע סוכות בתוך עשרה מילין היו מערבין מזו לזו, אמר ר׳ יוסי בר׳ יהודה יכול אני לעשותן שתי סוכות:

היכן שורפין אותן אבית הדשן, הגריל חוץ לירושלם לצפונה של ירושלם חוץ משלש מחנות, זוקופין של כהנים מעמידין סביבות המערכה מפני דיחוק העם כדי שלא יהו קופצין ונופלין לתוך המערכה מדורה, אחד השורף ואחד המסייע בשעת שריפה מטמא

בגדים, אבל המסדר את המערכה והמצית את האור באליתא אין מטמא בגדים:

שמונה ברכות היה מברך באותו היום, על התורה כדרך שמברך בבית הכנסת, על העבודה ועל מחילת העון כסידרן, ועל המקדש ברכה בפני עצמה, ועל ישראל ברכה בפני עצמה, ועל הכהנים ברכה בפני עצמה, ושאר תפילה בקשה תחינה שעמך ישראל צריכין להיושע מלפניך, וחותם בשומע תפילה, כל העם קורין בשלהן כדי להראות חזייתן לציבור:

ויום טוב היה עושה לכל אוהביו שיצא בשלום, מעשה בישמעאל בן קמחית שיצא לדבר עם המלך ערבי, וניתזה צינורא מפיו ונפלה לו על בגדיו ונכנס אחיו ושימש בכהונה גדולה תחתיו, וראתה אימן של אילו שני בניה כהנים גדולים בו ביום:

פרק ה

תינוקות סמוך לפירקן מחנכין אותן לפני שנה ולפני שתים בשביל שיהו רגילין במצות, ר' עקיבא היה מבטל בית המדרש בשביל תינוקות שיאכילום אבותיהם, ומעשה בשמאי הזקן שהיה רוצה להאכיל את בנו בידו אחת וגזרו עליו שיאכילו בשתי ידיו:

חטאת ואשם ודאי אין מכפרין אלא משכתוב להן, מיתה ויום הכיפורים מכפרין עם התשובה, תשובה מכפרת על עבירות, ואילו הן עבירות קלות, עשה, ולא תעשה, חוץ מלא תשא, ואילו הן עבירות החמורות כריתות ומיתות בית דין ולא תשא עמהם, ר' יהודה אומר כל שהוא מלא תשא ולמעלה ולא תשא עמהן תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר. ר' ישמעאל אומר ארבעה חלוקי כפרה הן, העובר על מצות עשה, ועשה תשובה אינו זז משם עד שמוחלין לו, שנאמר שובו בנים שובבים ארפה משובתיכם (ירמיה ג' כ"ב). העובר על מצות לא תעשה, ועשה תשובה, תולה ויום הכיפורים מכפר, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא ט"ז ל'). העובר על כריתות ומיתות בית דין ועשה תשובה ויום הכיפורים תולין וייסורין

מכפרין, שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (תהלים פ"ט ל"ג), אבל מי שנתחלל בו שם שמים ועשה תשובה, אין כח לתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר, אלא תשובה ויום הכיפורים מכפרין שליש, וייסורין שבשאר ימות השנה מכפרין שליש, ויום מיתה ממרק, שנאמר אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון (ישעיה כ"ב י"ד), מלמד שיום מיתה ממרק. חטאת ואשם ומיתה ויום הכיפורים כולן אין מכפרין אלא עם התשובה שנאמר אך (ויקרא כ"ג כ"ז), אם שב מתכפר לו, ואם לאו אין מתכפר לו, ר' אלעזר אומר ונקה (שמות ל"ד ז'), מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים, ור' יהודה אומר מיתה ויום הכיפורים מכפרין עם התשובה, תשובה מכפרת עם המיתה, ויום המיתה כתשובה:

כל המזכה את הרבים אין מספיקין בידו לעבור עבירה, כדי שלא יהיו תלמידיו נוחלין העולם והוא יורד לשאול, שנאמר כי לא תעזב נפשי לשאול לא תתן חסידיך לראות שחת (תהלים ט"ז י'). וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, כדי שלא יהו תלמידיו יורדין לשאול והוא נוחל העולם הבא, שנאמר אדם עשק בדם נפש עד בר ינוס אל יתמכו בו (משלי כ"ח י"ז):

מגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב, זכות על ידי זכאי להעמיד הימנו פרשיות של זכות הראויות לעמוד הימנו, וחובה על ידי חייב להעמיד הימנו פרשיות של חובה הראויות לעמוד הימנו. מפרסמין את החניפים מפני חילול השם, שנאמר ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו הוא ימות (יחזקאל ג' כ'), בפירסומו:

ר' יוסי בר' יהודה אומר חטא אדם פעם ושתים ושלש מוחלין לו, ארבע אין מוחלין לו, שנאמר נשא עון ופשע וחטאה ונקה (שמות ל"ד ז'), עד כאן הוא מנקה מיכאן ואילך אינו מנקה, שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלוש עם גבר (איוב ל"ג כ"ט), ואומר הקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך (משלי כ"ה י"ז):

מצות וידוי ערב יום הכיפורים עם חשיכה, אבל אמרו חכמים

מתוודה אדם קודם שיאכל וישתה שמא תיטרף דעתו באכילה ובשתיה, אף על פי שהתוודה קודם שאכל ושתה צריך שיתוודה אחר שאכל ושתה שמא יארע בו דבר קלקלה בסעודה, ואף על פי שהתוודה אחר שאכל ושתה צריך שיתוודה בלילי יום הכיפורים, ואף על פי שהתוודה לילי יום הכיפורים צריך שיתוודה בשחרית, ואף על פי שהתוודה בשחרית צריך שיתוודה במוספין, ואף על פי שהתוודה במוספין צריך שיתוודה במנחה שמא אירע בו דבר קלקלה כל אותו היום, והיכן אומרה, אחר תפילה, והעובר לפני התיבה ברביעי, ר׳ מאיר אומר יתפלל שבע וחותם בוידוי, וחכמים אומרים מתפלל שבע ואם רצה לחתום בודוי חותם, וצריך לפרוט את החטא, שנאמר אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב (שמות ל״ב ל״א), ר׳ עקיבה אומר אין צריך, אם כן למה נאמר ויעשו להם אלהי זהב, אלא כך אמר המקום מי גרם לכם שתעשו אלהי זהב אני שהרביתי לכם זהב. ודברים שהתוודה עליהן יום הכיפורים שעבר אין צריך לחזור ולהתוודות עליהם יום הכיפורים הבא, אלא אם עשה כנגדן ועבר עליהם צריך להתוודות עליהם, לא עבר עליהם והתוודה עליהם, על זה נאמר ככלב שב על קאו כסיל שונה באולתו (משלי כ״ו י״א), ר׳ אליעזר אומר הרי זה משובח, שנאמר כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד (תהלים נ״א ה׳):

סליק מסכת יום הכיפורים

סוכה

פרק ב

שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה, אף על פי שאמרו אין שבחו של אדם להניח ביתו ברגל, ומעשה בר׳ אילעאי שהלך אצל ר׳ אליעזר ללוד, אמר לו מה זה אלעאי אי אתה משובתי הרגל, לא אמרו אין שבחו של אדם להניח ביתו ברגל, שנאמר ושמחת אתה וביתך (דברים י״ד כ״ו):

מפני ארבעה דברים המאורות לוקין, על כותבי פלסתר ועל מעידי עדות שקר ועל קוצצי אילנות טובים ועל מגדלי בהמה דקה, מפני ארבעה דברים בעלי בתים ישראל נמסרין למלכות, על ששוהין שטרות פרועין ועל שמלוין בריבית ועל שפוסקין ואין נותנין ומי שספק בידו למחות ואינו מוחה. בזמן שהמאורות לוקין סימן רע לכל העולם, משלו משל למה הדבר דומה למלך שעשה סעודה והזמין האורחים, כעס עליהם ואמר לשמש ונטל את הנר מלפניהם, ונמצאו כולן יושבין בחשיכה, ר' מאיר אומר בזמן שהמאורות לוקין סימן רע לשונאי ישראל מפני שהן לימודי מכות, מושלי משל למה הדבר דומה לסופר שנכנס לבית הספר ואמר הביאו לי רצועה, מי דואג, מי שלמוד ללקות, בזמן שחמה לוקה סימן רע לאומות העולם, לבנה לוקה סימן רע לשונאיהן של ישראל, שגוים מונין לחמה וישראל ללבנה, בזמן שלוקה במזרח סימן רע ליושבי מזרח, במערב סימן רע ליושבי מערב, באמצע סימן רע לכל העולם, בזמן שנהפכו כמין דם, פורענות של חרב באה לעולם, כמין שק פורענות של דבר ושל רעב באה לעולם, בזמן שלקו בכניסתן פורענות שוהא לבוא, ביציאתן פורענות ממהרת לבוא, ויש אומרים חילוף הדברים, אין לך כל אומה ואומה שלוקה שאין אלוהיה לוקה עמה, שנאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ה' (שמות י"ב י"ב), בזמן שישראל עסוקין בתורה אין דואגין מפני אילו שנאמר כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאתות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה (ירמיה י' ב'):

אמר ר' אלעזר בר' צדוק כך היו אנשי ירושלים עושין, נכנס לבית הכנסת לולבו בידו, עמד לתרגם ולעבור לפני התיבה לולבו בידו, לקרות בתורה ולישא את כפיו מניחו בארץ, יצא מבית הכנסת לולבו בידו, נכנס לנחם אבלים לולבו בידו, נכנס לבקר חולים לולבו בידו, נכנס לבית המדרש נותנו לעבדו או לשלוחו ומחזירו לביתו:

פרק ג

לולב דוחה את השבת בתחילתו וערבה בסופו, מעשה וכבשו עליה ביתוסין אבנים גדולות מערב שבת וידעו בהן עמי הארץ וגררום והוציאום מתחת אבנים בשבת, לפי שאין ביתוסין מודין שחיבוט ערבה דוחה את השבת, ערבה הלכה למשה מסיני, ואבא שאול מביאו מן המקרא שנאמר וערבי נחל (ויקרא כ"ג מ'), שתים, אחת ללולב ואחת למזבח, ר' אליעזר בן יעקב אומר כך הוא אומרין ליה ולך מזבח לה' ולך מזבח:

ולמה נקרא שמו שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג, ר' אליעזר בן יעקב אומר והנה מים מפכים (יחזקאל מ"ז ב'), מלמד שמפכפכין ועולין כמין פי הפך הזה, עתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית, וכן הוא אומר בצאת האיש קדים וקו בידו וימד אלף באמה ויעברני במים מי אפסים (שם שם ג'), מלמד שאדם עובר במים עד קרצוליו, דבר אחר וימד אלף ויעברני במים מים ברכים (שם שם ד'), מלמד שאדם עובר במים עד ברכיו. דבר אחר מים ברכים, מים שמתברכין והולכין. וימד אלף ויעברני מי מתנים (שם), מלמד שאדם עובר במים עד מתניו. וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבור (שם שם ה'), יכול לא יעבירנו ברגל אבל יעבירנה בסוכי, יכול יעבירנה בספינה קטנה, תלמוד לומר כי גאו המים מי שחו (שם), גאו מלשוט. יכול לא יעבירנו בספינה קטנה אבל יעבירנו בספינה גדולה, תלמוד לומר בל תלך בו אני שיט (ישעיה ל"ג כ"א). יכול לא יעבירנו בספינה גדולה אבל יעבירנו בבורני גדולה, תלמוד לומר וצי אדיר לא יעברנו (שם). וכן הוא אומר והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון בקיץ ובחרף יהיה (זכריה י"ד ח'). יכול שנתערבו מעיינות אחרים בו, תלמוד לומר ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דויד ולישבי ירושלם לחטאת ולנדה (שם י"ג א'), ולאין הולכין לים הגדול ולימה של טבריא ולימה של סדום כדי לרפאות מימיו, שנאמר ויאמר אלו המים האלה

יוצאים אל הגלילה הקדמונה (יחזקאל מ"ז ח'), זה ימה של סדום, וירדו על הערבה (שם), זה ימה של טבריא, ובאו הימה אל הימה המוצאים ונרפאו המים (שם), זה הים הגדול, והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבוא שם נחלים יחיה והיה הדגה רבה מאד כי באו שמה המים האלה וירפאו כל אשר יבוא שמה הנחל (שם שם ט'), ואומר והיה יעמדו עליו דוגים מעין גדי ועד עין עגלים משטוח לחרמים יהיו למינה תהיה דגתם כדגת הים הגדול רבה מאד (שם שם י'), ואומר בצאתו וגבאיו ולא ירפאו למלח נתנו (שם שם י"א), ואומר ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול עליה ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה יוצאים והיו פריו למאכל ועלהו לתרופה (שם שם י"ב), מלמד שכל מי בראשית עתידין להיות יוצאין כמין פי הפך:

כך היתה הבאר שהיתה עם ישראל במדבר דומה לסלע מלא כברה מפכפכת ועולה כמפי הפך הזה, עולה עמהן להרים ויורד עמהם לגיאיות במקום שישראל שרויין היא שורה כנגדן, כנגד פתחו של אהל מועד, נשיאי ישראל סובבין אותה במקלותיהם ואומרין עליה את השירה, שנאמר עלי באר ענו לה (במדבר כ"א י"ז), המים מבעבעין ועולין כעמוד למעלה, וכל אחד ואחד מושך במקלו איש לשבטו ואיש למשפחתו, שנאמר באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם במחקק במשענתם (שם שם יח). וממתנה נחליאל ומנחליאל במות, ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימן (שם שם י"ט כ'), סובבת בכל מחנה ה' ומשקה על פני הישימון, והיא נעשית נחלים גדולים, שנאמר ונחלים ישטפו (תהלים ע"ח כ'), והן יושבין באיסיפקאות ובאין זה אצל זה, שנאמר הלכו בציות נהר (תהלים ק"ה מ"א):

העולה דרך ימין יורד דרך ימין, העולה דרך שמאל יורד דרך שמאל, מה שמתמצין ממנו נעשין נהר גדול והולכין לים הגדול ומביאין משם כל חמדת העולם, שנאמר זה ארבעים שנה ה' אלהיך

עמך לא חסרת דבר (דברים ב׳ ז׳). שני ספלים של כסף היו בראשו של מזבח אחד של מים ואחד של יין, מערבי של מים היה דרך הרגילה למזרחי של יין, מערה של מים בתוך של יין, עירה של יין בתוך של מים יצא, ר׳ יהודה אומר של סיד היו אלא שהיו מושחרין מפני היין, ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין שבהן יורדין לסילון, ושבנאו מי שבנה את ההיכל. יורדין לשית ונבלעין בתוכו, שנאמר בקדש הסך נסך שכר לה׳ (במדבר כ״ח ז׳), עשה לו המקום שיבלע מקדושה, ר׳ יוסי אומר שית היה נקוב לתהום שנאמר אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי בקרן בן שמן, ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שרק ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה׳ א׳ ב׳), ויבן מגדל בתוכו, זה היכל, יקב חצב בו, זה מזבח, וגם יקב חצב בו, זה השית, ר׳ אלעזר בר׳ צדוק אומר לול קטן היה בין כבש האולם ולמזבח למערבו של כבש, אחת לששים ולשבעים שנה פירחי כהונה יורדין לשם ומלקטין משם יין קרוש כעיגולי דבילה ומעלין ושורפין אותו בקדושה, שנאמר בקדש הסך נסך שכר לה׳ (במדבר כ״ח ז׳), כשם שניסוכו בקדושה כך שריפתו בקדושה. מאימתי מנסכין אותה עם איברי תמיד שכבר היה מעשה בביתסי אחד שניסך על רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהם, ונפגמה קרנו של מזבח ובטלה עבודה בו ביום, עד שהביאו גוש של מלח ונתנוהו עליו כדי שלא יראה פגום של מזבח שאין בו לא קרן ולא כבש ולא יסוד פסול, ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר אף הסובב. ניסוך המים כל שבעה, ר׳ יהודה אומר כל שמונה, שר׳ יהודה אומר בלוג היה מנסך כל שמונה, וחכמים אומרים שלשת לוגין, נמצאת המרבה במים מיעט ביין והמרבה ביין מיעט במים:

אמר ר׳ עקיבא אמרה תורה הבא שעורים בפסח מפני שהוא פרק שעורים שתתברך עליך תבואה, הבא חיטים ביכורים עצרת שהוא פרק חיטים שיתברכו עליך פירות האילן, נסך מים בחג שהוא פרק גשמים שיתברכו עליך גשמים, שנאמר והיה אשר לא יעלה מאת משפחות הארץ אל ירושלם להשתחות למלך ה׳ צבאות ולא

עליהם יהיה הגשם, ואם משפחת מצרים לא תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף ה' את הגוים אשר לא יעלו לחג את חג הסכות (זכריה י"ד י"ז י"ח):

פרק ד

בראשונה כשהיו רואין שמחת בית השואבה היו אנשים רואין מבפנים ונשים מבחוץ, כיון שראו בית דין שהן באין לידי קלות ראש עשו שלש גזוזטראות בעזרה כנגד שלש רוחות, ששם נשים רואות בשמחת בית השואבה, וכשהיו רואין שמחת בית השואבה לא היו מעורבין. חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין לפניהם באבוקות ואומרין לפניהם דברי תושבחות, מה היו אומרים, אשרי מי שלא חטא ומי שחטא יימחל לו, יש מהן שהיו אומרים אשריך ילדותי שלא ביישה את זקונתי, אילו אנשי מעשה, ויש מהן אומרים אשריך זקנותי שתכפר על ילדותי, אילו בעלי תשובה:

הילל הזקן אומר למקום שלבי אוהב שם רגליי מוליכות אותי, אם תבוא לביתי אבוא לביתך, ואם לא תבוא לביתי לא אבוא לביתך, שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (שמות כ' כ"ד). מעשה ברבן שמעון בן גמליאל שהיה מרקד בשמונה אבוקות של אור ואין אחד מהן נוגע לארץ, כשהוא מניח אצבעו על הריצפה שוהה ונושק ווזקף מיד. אמר ר' יהושע בן חנניה כל ימי שמחת בית השואבה לא היינו רואין שינה אלא משכימין אנו לתמיד של שחר, ומשם לבית הכנסת, ומשם לבית המדרש, משם לתפילת מוספין, ומשם למוספין, משם לאכילה ושתייה, משם לתפילת המנחה, ומשם לתמיד של בין הערביים, משם לשמחת בית השואבה:

אמר ר' יהודה כל מי שלא ראה דיפלסטון של אלכסנדריא לא ראה כבוד גדול לישראל כל ימיו, כמין בסילקי גדולה היתה סטיו לפנים מסטיו פעמים שהיו בה כפלים כיוצאי מצרים, ושבעים ואחת קתדראות היו בה של זהב כנגד שבעים ואחד זקנים וכל אחת

ואחת עשויה מעשרים וחמש ריבוא, ובימה של עץ היה באמצע, וחזן הכנסת עומד על הקרן והסודרין בידו, נטל לקרות הלה מניף בסודרין וכל העם עונין אמן, על כל ברכה וברכה הלה מניף בסודרין וכל העם עונין אמן, ולא היו יושבין מעורבבין אלא זהבים בפני עצמן וכספין בפני עצמן ונפחים בפני עצמן וגרדיים בפני עצמן וטרסיים בפני עצמן, כדי שיהא אכסנאי בא ומיטפל לאומנתו ומשם היתה פרנסתו יוצאה:

ולוים בכינורות ובנבלים ובמצלתיים ובכל כלי שיר בלא מספר, מה הוא אומרין הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' (תהלים קל"ד א'). יש מהן אומרין שאו ידיכם קדש וברכו את ה' (שם שם ב'). כשהיו נפטרין זה מזה מה היו אומרין זה לזה, יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייך, וראה בנים לבניך שלום על ישראל (שם קכ"ח ה' ו'):

כיצד מפיסין, נכנסין ללשכת הגזית מקיפין ועומדין כקבולין, הממונה בא ונוטל מצנפתו של אחד מהם ויודעין שממנו פייס מתחיל, לא היו מוציאין שתים שתים אלא אחת אחת, היחידים שבהם היו מוציאין שתים ואין מונין להן את היתירה. יום טוב האחרון של חג, פייס לעצמו, זמן לעצמו, רגל לעצמו, קרבן לעצמו, שיר לעצמו, ברכה לעצמו, שנאמר ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו (מלכים א' ח' ס"ו). יכול שאין טעונין לינה תלמוד לומר וביום עשרים ושלשה לחדש השביעי שלח את העם לאהליהם שמחים וטובי לב על הטובה אשר עשה ה' לדויד ולשלמה ולישראל עמו (דברי הימים ב' ז' י'), הא כיצד נפטרו מבעוד יום השכימו ונפטרו והלכו:

עשרים וארבע טבעות היו שם כנגד עשרים וארבעה משמרות כהונה. עשרים וארבע חלונות היו שם כנגד עשרים וארבע משמרות לוייה. בילגא לעולם טבעתה קבועה וחלונה סתומה מפני מרים בת בילגא שנשתמדה והלכה ונישאת לסרדיוט אחד ממלכי יון וכשנכנסו יוונים להיכל באתה מרים וטפחה לה על גגו של מזבח,

אמרה לו לוקיס אתה החרבתה את נכסיהם של ישראל ולא העמדת להם בשעת צערן, ויש אומרים מפני שעיכב את משמרתו לבוא ונכנס ישבאב אחיו ושימש תחתיו, לפיכך בילגא נראית יוצאה לעולם, וישבאב נראית נכנסת לעולם, כל שכינים רעים לא קיבלו שכר חוץ מישבאב שהיה שכינו של בילגא וקיבל שכר:

חסלת מסכת סוכה

יום טוב

פרק ב

אין עושין לא לאכילת גוים ולא לאכילת כלבים ביום טוב, מעשה בשמעון התימני שלא בא בלילי יום טוב לבית המדרש, לשחרית מוצאו ר' יהודא בן בבא, אמר לו מפני מה לא באתה אמש לבית המדרש אמר לו מצוה בא לידי ועשיתיה, בלשת גוים נכנסה לעיר והייתי מתיירא שמא יפסידו את בני העיר ושחטנו להם עגל אחד והאכלנום, אמר לו תמיה אני עליך אם לא יצא שכרך בהפסידך, לא אמרו אין עושין לא לאכילת גוים ולא לאכילת כלבים ביום טוב:

סליקא מסכתא

ראש השנה

פרק א

בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם (תהלים ל"ג ט"ו), ואומר תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו (שם פ"א ד'), ואומר כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב (שם שם ה'). קידשוהו בית דין, הדין נכנס לפניו, לא קידשוהו בית דין אין הדין נכנס לפניו, וכן את מוצא בעומר של מן, אם בא בזמנו מיד הוא כלה, ואם לאו מתעכב הוא לשלשה ימים,

אמר ר' עקיבא הבא שעורים בפסח שהוא פרק שעורים שתתברך עליך תבואה, הבא חיטים ביכורים בעצרת שהוא פרק חיטים שתתברך עליך פירות האילן, ניסוך המים בחג שהוא פרק גשמים שיתברכו עליך גשמים, אמרו לפניו מלכיות שתמליכוהו על כל מעשיו, זכרונות שיעלה זכרוניכם לפניו לטובה, ושופרות שתעלה תפילתך בתרועה לפניו. הכל נידונין בראש השנה וגזר דינם מתחתם ביום הכיפורים דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר משום ר' עקיבא הכל נידונין בראש השנה וגזר דינם של כל אחד ואחד מתחתם בזמנו, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, ובחג על המים, וגזר דינם של כל אחד ואחד מתחתם ביום הכיפורים, ר' יוסי אומר אדם נידון בכל יום שנאמר ותפקדו לבקרים לרגעים תבחננו (איוב ז' י"ח):

על ששה חדשים שלוחין יוצאין, רבי התקין שיהו יוצאין אף על אדר השיני מפני הפורים. בראשונה היו מקבלין עדות החודש מכל אדם, פעם אחת שכרו ביתסין שני עדים לבוא ולהטעות את החכמים לפי שאין ביתסין מודין שתהא עצרת אחר שבת, בא אחד ואמר עדותו והלך לו, ובא שיני ואמר עולה הייתי במעלה אדומים ראיתיו רובץ בין שני סלעים ראשו דומה לעגל, אזניו דומות לגדי, ראיתיו ונבעתתי ונפלתי לאחוריי והרי מאתים זוז צרורות לי בפונדתו, אמרו לו המעות נתונות לך במתנה ושוכריך יבואו וילקו, מה ראית ליזקק לכך, אמר להם לפי ששמעתי שביתסין מבקשין לבוא להטעות את החכמים, אמרתי מוטב שאלך ואודיע את החכמים:

פרק ב

בראשונה היו מסיעין מסעיות בראשי הרים הגבוהים בהר המשחה בסרטבא בגריפינא בתבור בחוורן ובית בלתי, ר' שמעון בן אלעזר אומר אף חרים וכייר גדר וחברותיה:

למה לא נתפרשה שמותן של זקנים שלא יהא כל אחד ואחד אומר הריני בא להקיש פלוני לאלדד ומידד, הריני בא להקיש ר'

פלוני לנדב ואביהו, אומר ה׳ אשר עשה את משה ואת אהרן ואשר העלה את אבותיכם מארץ מצרים (שמואל א׳ י״ב ו׳), ואומר וישלח ה׳ את ירבעל ואת בדן ואת יפתח (שם שם י״א), ירובעל זה גדעון, בדן זה שמשון, יפתח כשמועו, וכן הוא אומר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו (תהלים צ״ט ו׳), נתן הכתוב שלשה קלי עולם בין שלשה גדולי עולם, ללמדך שבית דינו של ירובעל גדול לפני המקום כבית דינו של משה, ובית דינו של יפתח גדול לפני המקום כבית דינו של שמואל, ללמדך שכל מי שמתמנה פרנס על הציבור אפילו קל שבקלים שקול הוא כאביר שבאבירים, שנאמר ובאת אל הכהנים הלוים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם (דברים י״ז ט׳), אין לך אלא שופט שבימיך, ואומר אל תאמר מה היה שהימים הראשנים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה (קהלת ז׳ י׳):

פרק ד

עוד זאת היתה ירושלם יתירה על יבנה, כל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבוא שלשה דברים אילו בתוכה תוקעין בה, וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד:

אין פוחתין מעשר מלכיות ומעשרה זכרונות ומעשרה שופרות, אם אמר שלש מכולן יצא, אין מזכירין זכרון מלכות ושופר של פורענות, ר׳ יוסי אומר אם היתה פרענות של גוים אומרין אותה בפני עצמה, מתחיל בתורה ומסיים בתורה, אומרין של נביאים ושל כתובים באמצע, אין אומרין מלכיות עם הזכרונות וזכרונות עם השופרות, ואם אמרו לא אמרו כלום וצריך לאומרן שנייה. פקדונות כזכרונות, וכן הוא אומר וה׳ פקד את שרה (בראשית כ״א א׳), ואומר פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים (שמות ג׳ ט״ז), ר׳ יוסי אומר אומרן עם הזכרונות, ר׳ יהודה אומר לא היה אומרן עמהם. זכרון שיש עמה תרועה, כגון זכרון תרועה מקרא קדש (ויקרא כ״ג כ״ד), ר׳ יוסי אומר אומרה עם הזכרונות ואומרה עם

השופרות, ר׳ יהודה אומר לא היה אומרה אלא עם הזכרונות. תרועה שאין עמה שופר, כגון יום תרועה יהיה לכם (במדבר כ״ט א׳), ר׳ יוסי אומר אומרה עם הזכרונות, ר׳ יהודה אומר לא אומרה עמהן. מלכות שיש עמה שופר, כגון בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה׳ (תהלים צ״ח ה׳), ר׳ יוסי אומר אומרה עם המלכיות ועם השופרות, ר׳ יהודה אומר אומרה עם המלכיות בלבד. שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד (דברים ו׳ ד׳), וידעת היום והשבת אל לבבך כי ה׳ הוא האלהים (שם ד׳ ל״ט), ר׳ יוסי אומר אומרן עם המלכיות, ר׳ יהודה אומר לא היה אומרן עמהן. זמרו אלהים זמרו זמרו למלכנו זמרו, כי מלך כל הארץ אלהים זמרו משכיל, מלך אלהים על גוים אלהים ישב על כסא קדשו (תהלים מ״ז ז׳ ח׳ ט׳), ר׳ יוסי אומר אומרן עם המלכיות ר׳ יהודה אומר לא היה אומרן עמהם. שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד, מי זה מלך הכבוד ה׳ עזוז וגבור ה׳ גבור מלחמה, שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, מי הוא זה מלך הכבוד ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה (שם כ״ד ז׳ ח׳ ט׳ י׳), ר׳ יוסי אומר אומרן כל אחד ואחד בפני עצמו, ר׳ יהודה אומר אומרן כולן כאחד:

סליק מסכתא

תענית

פרק א

סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין עליה אפר מקלה, ולא היו מתעלפין עליה, ואחד יושב ומשמרה כל היום, זקן שבהם אומר לפניהם דברי כיבושין, בניי, אל יבוש אדם מחבירו ואל יבוש אדם ממעשיו, מוטב שיבייש אדם מחבירו וממעשיו ואל יהוא הוא ובניו מצירין ברעב, שנאמר למה צמנו ולא ראית ענינו נפשנו ולא תדע הן ביום צמכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגשו, הן לריב ומצה תצומו ולהכות באגרף רשע לא תצומו כיום

להשמיע במרום קולכם, הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו הלכף כאגמן ראשו ושק ואפר יציע הלוה תקרא צום ויום רצון לה׳ (ישעיה נ״ח ג׳ ד׳ ה׳), אלא איזהו צום שאני רוצה בו, פתח חרצבות רשע התר אגדות מוטה ושלח רצוצים חפשים וכל מוטה תנתקו (שם שם ו׳), אם יהא השרץ בידו של אדם אפילו טובל בימי שילוח ובכל מימי בראשית אינו טהור לעולם, השליך השרץ מידו עלתה לו טבילה בארבעים סאה, שנאמר ומודה ועזב ירחם (משלי כ״ח י״ג), ואומר נשא לבבנו אל כפים (איכה ג׳ מ״א):

ואומרין לפניהם עשרים וארבעה ברכות, שמונה עשרה שבכל יום ושש היה מוסיף, והיכן אומרן בין גואל לרופא. שביעית משום סומכוס אמרו ברוך משפיל הרמים, ועונין אמן על כל ברכה וברכה וכך היו נוהגין בגבולין. ובמקדש מה הן אומרין, ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם (תהלים ק״ו מ״ח), ואין עונין אמן במקדש, ומנין שאין עונין אמן במקדש שנאמר קומו ברכו את ה׳ אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבדך ומרומם על כל ברכה ותהלה (נחמיה ט׳ ה׳). על כל ברכה וברכה ועל כל תהילה ותהילה הוא אומר ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם גואל ישראל. והם עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

וחזן הכנסת אומר להן תקעו, הכהנים תקעו, וחוזר ועונה, מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, תוקעין ומריעין ותוקעין, ועל שנייה הוא אומר ברוך ה׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם זוכר נשכחות, והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וחזן הכנסת אומר להם הריעו, בני אהרן הריעו, וחוזר ואומר, מי שענה את אבותיכם על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם היום הזה, תוקעין ומריעין ותוקעין, אחת תקעו ואחת הריעו עד שגומר את כולן, כך הנהיג ר׳ חלפתא בציפורי ור׳ חנניא בן תרדיון בסיכני וכשבא דבר אצל חכמים אמרו לא היו נוהגין כן אלא בשער המזרח:

פרק ב

ארבעה משמרות עלו מן הגולה, ידעיה והרים ופשחור ואימר, עמדו נביאים שבירושלם ועשאום ארבע משמרות ועשרים ובללום והטילום לתוך קלפי, בא ידעיה ונטל חמש והוא הרי שש, בא הרים ונטל חמש והוא הרי שש, בא פשחור ונטל חמש והוא הרי שש, בא אימר ונטל חמש והוא הרי שש, וכך היתנו עמהם נביאים שאפילו יהויריב עולה מן הגולה לא יהא אחד מכם נדחה מפניו אלא יעשה טפילה לו, עמדו ראשי משמרות וקבעו את עצמן בבתי אבות:

מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד, על ר' אליעזר וסיפר, על ר' יהושע ורחץ, אמר להן ר' יהושע צאו והתענו על מה שהתעניתם, כל זמן שהיה רבן גמליאל קיים היתה הלכה נוהגת כדבריו, לאחר פטירתו של רבן גמליאל ביקש ר' יהושע לבטל את דבריו, עמד ר' יוחנן בן נורי על רגליו ואמר חזי אנא דבתר רישא גופא אזיל, כל זמן שהיה רבן גמליאל קיים היתה הלכה נוהגת כדבריו, עכשיו שמת אתם מבטלין את דבריו, אמר לו ר' יהושע אין אנו שומעין לך, נקבע הלכה כרבן גמליאל ולא ערער אדם על דבריו:

מתריעין על הגובאי כל שהוא, מפני הסכנה מהלכת היא, ר' שמעון בן אלעזר אומר אף על החגב, חרב העוברת ממקום למקום ואפילו חרב של שלום מתריעין עליה, ואין צריך לומר חרב של פורעניות, אין לך חרב של שלום אלא חרב של פרעה נכה, ושטפה את אותו צדיק, וזה הוא יאשיהו, שנאמר וישלח אליו מלאכים לאמר מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני (דברי הימים ב' ל"ה כ"א), מפי הקודש אני עולה, חדל לך מאלהים אשר עמי ואל ישחיתך (שם), זה לשון עבודה זרה, ולא הסב יאשיהו פניו ממנו כי להלחם בו התחפש (שם שם כ"ב), וכתיב וירו הירים למלך יאשיהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד, ויעבירהו עבדיו מן המרכבה וירכיבהו על רכב המשנה אשר לו ויוליכהו ירושלם וימת (שם שם כ"ג כ"ד), היכן פירושו של דבר, רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם (איכה ד' כ'):

פרק ג

מעשה בחסיד אחד שאמרו לו התפלל שירדו גשמים התפלל וירדו גשמים, אמרו לו כשם שהתפללתה עליהן שירדו כך התפלל עליהן וירדו להם, אמר להם צאו וראו אם עמד על קרן אפל משקשק את רגליו בנחל קדרון, אנו מתפללין שלא ירדו גשמים, אבל בטוחין אנו שאין המקום מביא מבול לעולם, שנאמר ולא יהיה עוד המים למבול (בראשית ט' ט"ו), ר' מאיר אומר מבול של כל בשר אינו מביא, אבל מבול בשר מביא, כיצד נפל לים ומת טבע ספינתו בים ומת זה הוא מבולו, ר' יהודה אומר מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש וגפרית מביא, כדרך שהביא על סדום שנאמר וה' המטיר על סדם ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים (בראשית י"ט י"ד), ר' יוסי אומר מבול של מים אינו מביא אבל מבול של דבר באומות העולם לימות המשיח מביא, שנאמר ואקח את מקלי את נעם ואגדע אתו להפיר את בריתי אשר כרתי את כל העמים (זכריה י"א י'), מהו אומר, ותפר ביום ההוא (שם שם י"א):

איזו הלל הגדולה, הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו, הודו לאדני האדנים כי לעולם חסדו (תהלים קל"ו ב' ג'):

פרק ד

שמונה משמרות התקין משה לכהונה ושמונה ללויה, משעמד דוד ושמואל הרואה עשאום עשרים וארבע משמרות כהונה, עשרים וארבע משמרות לויה, שנאמר המה יסד דויד ושמואל הראה באמונתם (דברי הימים א' ט' כ"ב), אילו משמרות כהונה ולויה, עמדו נביאים שבירושלם וקבעו עשרים וארבעה מעמדות כנגד עשרים וארבעה משמרות, שנאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי (במדבר כ"ח ב') אי אפשר לומר כל ישראל, אלא מלמד ששלוחו של אדם כמותו:

מה ראו זמן עצי כהנים והעם לקרות למנות, כשעלו מן הגולה ולא מצאו בלשכה עמדו אילו ונדבו עצים משל עצמן ומסרום

לציבור, וכך היתנו עמהם נביאים, שאפילו לשכה מליאה עצים, ואפילו עצים משל ציבור, יהו אילו מתנדבין עצים בזמן הזה כל שעה שירצו, שנאמר והגרלות הפלנו על קרבן העצים הכהנים הלוים והעם להביא לבית אלהינו לבית אבתינו לעתים מזמנים שנה בשנה (נחמיה י׳ ל״ה):

מהו בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות, שבשעה שהושיבו מלכי יון פרדסיאות על הדרכים שלא לעלות לירושלים, כדרך שהושיב ירבעם בן נבט פרדסאות על הדרכים שלא לעלות לרגל, כל מי שהיה כשר וירא חטא באותו הדור, מה היה עושה, היה מביא את הביכורים ועושן כמין סלין ומחפן בקציעות ונוטל את הסל ואת העלי על כתיפו ועולה, כיון שעולה לאותו משמר אמרו לו להיכן אתה הולך, אמר להן לעשות קציעות הללו שתי כפין של דבילה במכתש הלז שלפני בעלי זה שבידי, כיון שעבר אותו משמר מעטרן ומעלה אותן לירושלם. מהו אומר בני סלמאי הנתוצתי, בשעה שהושיבו מלכי יון פרדסיאות על הדרכים שלא לעלות לירושלם כל שהיה כשר וירא חטא שבאותו הדור מה היה עושה, היה מביא שני גיזרי עצים ועושה אותן כמין סולם ומניחן על כתיפו ועולה, כיון שהגיע לאותו משמר אמרו לו להיכן אתה הולך, אמר להן ליטול שני גוזלות הללו משובך הלז שלפני בסולם הזה שבידי, כיון שעבר אותו משמר מפרקן ומעלן לירושלם, לפי שמסרו להן עצמן על המצות לכך נמצא להן שם טוב וזכר טוב בעולם, ועליהם נאמר זכר צדיק לברכה (משלי י׳ ז׳), ועל ירבעם בן נבט וחביריו הוא אומר ושם רשעים ירקב (שם):

ר׳ יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב, שכשחרב הבית בראשונה מוצאי שבת היה, ומוצאי שביעית היתה, ומשמרתו של יהויריב תשעה באב היה, וכן בשניה, היו הלוים עומדין על דוכנן ואומרים וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם ה׳ אלהינו (תהלים צ״ד כ״ג), למחר כשיבנה הבית מהו אומרים ברוך ה׳ אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו (שם ע״ב י״ח):

בתשעה לחודש הובקע העיר בראשונה, ובשנייה בשבעה עשר, אם נאמר בשבעה לחדש (מלכים ב׳ כ״ה ח׳), למה נאמר בעשור לחדש (ירמיה נ״ב י״ב), ואם נאמר בעשור לחדש למה נאמר בשבעה לחדש, אלא בשבעה בחדש כיבשו את ההיכל והיו מקרקרין שביעי שמיני תשיעי עד שפנה היום, וכן הוא אומר אוי לנו כי פנה היום כי ינטו צללי ערב (שם ו׳ ד׳), לעיתותו ערב הציתו בו את האור והיה נשרף עם שקיעת החמה בעשור לחדש:

אותן הימים עתידין להיות ימים טובים לישראל, שנאמר כה אמר ה׳ צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים (זכריה ח׳ י״ט), וכל המתאבלין לעולם הזה שמחים עמה לעולם הבא, שנאמר שמחו את ירושלם וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה (ישעיה ס״ו י׳):

סליק מסכתא

מגילה

פרק ד

ר׳ מאיר אומר משום ר׳ עקיבא מה תלמוד לומר והחי יתן אל לבו (קהלת ז׳ ב׳), אלא עבד דיעבדון לך, לוי דילוונך, ספוד דיספדונך, קבור דיקברונך:

חזן העומד לקרות ואחד עומד מחזק לו עד שעה שיקרא, כיצד היו זקנים יושבין פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי קודש, וכשמניחין את התיבה פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי קודש, וכשכהנים נושאין את כפיהם פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי קודש, וחזן הכנסת פניו כלפי קודש, וכל העם פניהם כלפי קודש, שנאמר ותקהל העדה אל פתח אהל מועד (ויקרא ח׳ ד׳). אין פותחין פתחי בתי כנסת אלא למזרח שכן מצינו במשכן שפתחו למזרח שנאמר והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה (במדבר ג׳ ל״ח). אין פותחין אותה אלא

בגובה של עיר, שנאמר בראש המיות תקרא בפתחי שערים בעיר (משלי א׳ כ״א):

איזו היא קימה שאמרה תורה מפני שיבה תקום (ויקרא י״ט ל״ב), עומד מפניו שואל ומשיב בתוך ארבע אמות, איזו היא הידור שאמרה תורה והדרת פני זקן (שם), לא עומד במקומו ולא מדבר במקומו ולא סותר את דבריו, נוהג בו מורא ויראה משא ומתן כניסה ויציאה, והן קודמין לכל אדם, שנאמר ויתן אתם ראשים על העם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות (שמות י״ח כ״ה):

סליק מסכתא

מועד קטן

פרק ב

מעשה ברבן גמליאל שהיה יושב על ספסל של גוים בשבת בעכו, אמרו לו אין נוהגין כן להיות יושבין על ספסל של גוים בשבת, לא רצה לומר להם מותרין אתם אלא עמד והלך לו, מעשה ביהודה והילל בניו של רבן גמליאל שנכנסו לרחוץ בכבול, אמרו להן אין נוהגין כאן להיות רוחצין שני אחים כאחד, ולא רצו לומר להם מותרים אתם, אלא נכנסו ורחצו זה אחר זה. שוב מעשה ביהודה והילל בניו של רבן גמליאל שהיו יוצאין בקורדקייסון בשבת בבירי, אמרו להם אין נוהגין כן להיות יוצאין בקורדקייסון בשבת, ולא רצו לומר להם מותרין אתם, אלא שלחום ביד עבדיהם:

חכם שמת, הכל קרוביו, הכל קורעין עליו, הכל חולצין, הכל סופדין, הכל מברין עליו אפילו ברחבה של עיר, אין מוליכין חלילין לבית האבל, אבל מוליכין לבית המשתה ולבית השמחה, במקום שנהגו. איזה הוא הספד, על לב, שנאמר על שדים ספדים (ישעיה ל״ב י״ב), טיפוח בידים, קילוס זה פישוט זרועות:

סליק מסכתא

חגיגה

פרק א

עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו, על זה נאמר מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות (קהלת א׳ ט״ו), ואומר לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן (תהלים ל״ז כ״א), ר׳ שמעון בן מנסיא אומר גנב אדם איפשר לו להחזיר גניבו, גזל אדם יכול הוא להחזיר גזילו, בא על אשת איש פסלה מתחת בעלה נטרד והלך לו, על זה נאמר מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות, ואומר לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן. ר׳ שמעון בן יוחי אומר אין אומרין בקרו גמל זה שמא יש בו מום, בקרו חזיר זה שמא יש בו מום, אין מבקרין אלא תמימים, ואיזה זה זה תלמיד חכם, התורה על זה נאמר מעות לא יוכל לתקן, ואומר לוה רשע ולא ישלם, ר׳ יהודה בן לקיש אומר הרי הוא אומר כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו (משלי כ״ז ח׳), ואומר מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו (ירמיה ב׳ ה׳):

היתר נדרים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמכו, אבל חכם מתיר לפי חכמתו, הילכות שבת חגיגות ומעילות מקרא מועט והלכות מרובות, כהררים התלוייות בשערה, ואין להם על מה שיסמכו, מכן היה ר׳ יהושע אומר צבתא בצבתא איתעבידא, צבתא קמייתא מה הוות, אלא ביריא הוות, אבל הדינין והעבודות הטהרות והטמאות והעריות, מוסף עליהם הערכין והחרמים והקרקעות ומעשר שני יש להן על מה שיסמכו, מקרא מרובה מדרש והלכות מועטות, אבא יוסי בן חנין אומר אילו שמונה מקצועי תורה גופי הלכות:

פרק ב

אין דורשין בעריות לשלשה אבל דורשין לשנים, ולא במעשה בראשית לשנים אבל דורשין ליחיד, ולא במרכבה ליחיד אלא אם

כן היה חכם מבין מדעתו, מעשה בר' אלעזר בן ערך שהיה מחמר אחר ר' יוחנן בן זכאי, אמר לו ר' דרוש לי פרק אחד במעשה מרכבה, אמר לו לא כך אמרתי לך אין דורשין במרכבה ליחיד אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו, אמר לו תן לי רשות וארצה לפניך, מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מן החמור ונתעטפו וישבו שניהם על גבי אבן תחת הזית והירצה לפניו, ועמד ונשקו על ראשו ואמר ברוך ה' אלהי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע לדרוש ולהבין בכבוד אבינו שבשמים, יש נאה דורש ואין נאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה ודורש, ואלעזר בן ערך נאה דורש ונאה מקיים, אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלציך שיודע לדרוש ולהבין בכבוד אבינו שבשמים. ר' יוסי בר' יהודה אומר, ר' יהושע הירצה לפני רבן יוחנן בן זכאי, ר' עקיבא הירצה לפני ר' יהושע, חנניא בן חכינאי הירצה לפני ר' עקיבא:

ארבע נכנסו לפרדס, בן עזאי ובן זומא אחר ור' עקיבא, בן עזאי הציץ ומת, עליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו (תהלים קט"ז ט"ו), בן זומא הציץ ונפגע, עליו הכתוב אומר דבש מצאת אכל דיך (משלי כ"ה ט"ז), אחר הציץ וקיצץ את הנטיעות, עליו הכתוב אומר אל תתן את פיך לחטיא את בשריך (קהלת ה' ה'), ר' עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום, עליו הכתוב אומר משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך (שיר א' ד'). מעשה בר' יהושע שהיה מהלך באיסטרטא, ובן זומא בא כנגדו הגיע אצלו ולא שאל בשלומו, אמר לו מאין ולאין בן זומא, אמר לו מסתכל הייתי במעשה בראשית, ואין בין מים העליונים למים התחתונים אפילו טפח, שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים (בראשית א' ב'), ואומר כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף (דברים ל"ב י"א), מה נשר זה טס על גבי קינו נוגע ואינו נוגע, כך אין בין מים העליונים למים התחתונים אפילו טפח, באותה שעה אמר להן ר' יהושע לתלמידיו, כבר בן זומא מבחוץ, לא היו ימים מועטים עד שנסתלק בן זומא. מושלי משל למה הדבר דומה לפרדס של מלך ועלייה בנויה על גביו, מה עליו

על אדם אלא להציץ ובלבד שלא יזיז עיניו ממנו, דבר אחר מישלו משל למה הדבר דומה לאיסטרטא העוברת בין שני דרכים, אחד של אור ואחד של שלג, היטה לכאן וניכווה באור, היטה לכאן ונכווה בשלג, מה עליו על אדם להלך באמצע ולא יהא נוטה לכאן ולכאן:

כל המסתכל בארבע דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם, מה למעלה ומה למטה ומה היה ומה עתיד להיות, יכול ישאל אדם קודם שיברא העולם, תלמוד לומר כי שאל נא לימים ראשנים (דברים ד׳ ל״ב), יכול ישאל קודם למעשה בראשית, תלמוד לומר ולמקצה השמים ועד קצה השמים (שם), מה תלמוד לומר למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ (שם), למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ אתה שואל, ואי אתה שואל מה למעלה ומה למטה מה היה ומה עתיד להיות:

אמר ר׳ יוסי בתחילה לא היו מחלוקות בישראל אלא בבית דין של עשרים ושלשה, שלשה היו בעיירות של ארץ ישראל, ושני בתי דינין של שלשה שלשה היו בירושלם, אחד בהר הבית ואחד בחיל, נצרך אחד מהן הלכה הולך לבית דין הסמוך לעירו, אם שמעו אמרו לו, אם לאו הוא ומופלג שבהם באין לבית דין שבהר הבית, אם שמעו אמרו להן, אם לאו הן ומופלג שבהם באין לבית דין שבחייל, אם שמעו אמרו להן ואם לאו אילו ואילו באין לבית דין הגדול שבלשכת הגזית, אף על פי שהוא שבעים ואחד אין פחות מעשרים ושלשה, נצרך אחד מהם לצאת רואה אם יש שם עשרים ושלשה יוצא ואם לאו אינו יוצא עד שיהו שם עשרים ושלשה, ושם היו יושבין מתמיד של שחר ועד תמיד של בין הערביים, בשבתות ובימים טובים לא היו נכנסין אלא לבית המדרש שבהר הבית, נשאלה שאילה אם שמעו אמרו להן ואם לאו עומדין למנין, רבו המטמאין טמאו, רבו המטהרין טהרו, משם הלכה יוצאה ורווחת בישראל, משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן הירבו מחלוקות בישראל, משם שולחין ובודקין כל מי שחכם ועניו ושפוי וירא חטא ופרק טוב ורוח הבריות נוחה הימנו, עושין אותו דיין בעירו, מעלין

ומושיבין אותו בהר הבית, ומשם מעלין ומושיבין אותו בחייל, ומשם מעלין ומושיבין אותו בלשכת הגזית, ושם יושבין ובודקין את יוחסי כהונה ואת יוחסי לוייה, כהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים מתעטף והולך לו, מי שלא נמצא בו פסול לובש לבנים ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים, מביא עשירית האיפה משלו ועובדה בידו, אף על פי שאין המשמר שלו, אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שעבדו עד שלא הביאו עשירית האיפה עבודתן כשירה:

מעשה בהילל הזקן שסמך על העולה בעזרה, חברו עליו תלמידי בית שמאי, אמר להם בואו וראו שהיא נקבה צריכני לעשותה שלמים, הפליגן בדבר יצאו והלכו להן, מיד גברה ידן של בית שמאי ובקשו לקבוע הלכה כדבריהם, היה שם בבא בן בוטא מתלמידי בית שמאי, והיה יודע שהלכה כדברי בית הלל, הלך והביא כל צאן קדר והעמידן בעזרה ואמר להם כל מי שצריך להביא יביא ויטול ויסמוך, באו ולקחו את הבהמה והעלו עולות וסמכו עליהן, בו ביום נקבעה הלכה כדברי בית הילל, ולא היה אדם עורר על דבר. מעשה בתלמיד אחד מתלמידי בית הילל שסמך על העולה בעזרה, מצאו תלמיד אחד מתלמידי בית שמאי, אמר לו מה זו סמיכה, אמר לו מה זו שתיקה, שיתקו בגערה:

סליקא מסכתא

וסיימתי סדר מועד

יבמות

פרק א

אמר ר׳ אלעזר אף על פי שנחלקו בית שמאי כנגד בית הילל בצרות ובאחיות ובספק אשת איש ובגט ישן ובמקדש בשוה פרוטה ובמגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי, לא נמנעו בית שמאי לישא נשים מבית הלל אלא נהגו אמת ושלום ביניהם, ולא בית הילל מבית שמאי לקיים מה שנאמר והאמת והשלום אהבו (זכריה ח׳ י״ט). ואף על פי שאילו אוסרין ואילו מתירין לא נמנעו עושין טהרות אילו על גבי אילו לקיים מה שנאמר כל דרך איש ישר בעיניו ותכן לבות ה׳ (משלי כ״א ב׳). לעולם הלכה כדברי בית הילל, והרוצה להחמיר על עצמו ולנהוג כחומרי בית שמאי וכחומרי בית הילל על זה נאמר והכסיל בחשך הולך (קהלת ב׳ י״ד), והתופס כקולי בית שמאי וכקולי בית הילל הרי זה רשע, אלא או כדברי בית שמאי כקוליהון וכחומריהון, או כדברי בית הילל כקוליהון וכחומריהון:

פרק ג

שאלו את ר׳ אליעזר ממזר מה הוא לחלוץ, אמר להם מה הוא לירש, ומה הוא לירש, אמר להם ומה הוא לחלוץ, מה הוא לסוד את ביתו, אמר להם ומה הוא לסוד את קברו, אמרו לו מהו לסוד את קברו, אמר להן מהו לסוד את ביתו, מה הוא לגדל כלבים, אמר להן מה הוא לגדל חזירים, מהו לגדל חזירים, אמר להם מהו לגדל כלבים, ומה הוא לגדל תרנגולים, אמר להן מהו לגדל בהמה דקה, ומהו לגדל בהמה דקה, אמר להן מהו לגדל תרנגולין, מהו להציל את הרועה מפי הזאב, אמר להם דומה שלא שאלתם אלא על הכבשה, ואת הכבשה מה הוא להציל, אמר להם דומה שלא שאלתם אלא על הרועה, ופלוני מה הוא לעולם הבא, אמר להם דומה שלא שאלתם אלא על פלוני, ולא שהיה ר׳ אליעזר מפליגן אלא שלא אמר דבר שלא שמע מימיו:

פרק ד

יש זריז ונשכר, זריז ומפסיד, שפל ונשכר, שפל ומפסיד, שפל ונשכר ערב שבת ושבת ומוצאי שבת, ערב שביעית ושביעית ומוצאי שביעית, בימי חולו של מועד, וכל דבר שיש בו נדנוד עבירה הרי זה שפל ונשכר:

פרק ח

לא יבטל אדם מפיריה וריביה אלא אם כן יש לו בנים, ובני בנים הרי הן כבנים, מת אחד מהן או שנעשה אחד מהם סריס אינו רשאי ליבטל, האיש אינו רשאי שלא אשה, והאשה רשאי לישב שלא איש, האיש אינו רשאי לישא עקרה וזקנה איילונית וקטנה ושאינה ראויה לוולד, האשה רשאה שתינשא אפילו לסריס, האיש אינו רשאי לשתות כוס עיקרין שלא יוליד והאשה רשאה לשתות כוס עיקרין שלא תלד, ר' יהודה אומר המסרס את הזכרים חייב ואת הנקבות פטור, בית שמאי אומרים שני זכרים כבניו של משה, שנאמר בני משה גרשום ואליעזר (דברי הימים א' כ"ג ט"ו), ובית הילל אומרים זכר ונקבה שנאמר זכר ונקבה בראם (בראשית ה' ב'), ר' נתן אומר בית שמאי אומרים זכר ונקבה, בית הילל אומרים או זכר או נקבה. נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי ליבטל אלא יוציא ויתן כתובה, שמא לא זכה ליבנות הימנה, ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר, מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען (שם ט"ז ג'), ולפי דרכינו למדנו שאין ישיבת חוצה לארץ עולה להן מן המיניין, היה הוא חולה או שהיתה היא חולה, או שהלך בעלה למדינת הים, או שהיה בעלה חבוש בבית האיסורין, אין עולין להן מן המינין, גירשה תלך ותינשא לאחר, שמא לא זכת ליבנות הימנו, עד כמה מותרת לינשא, עד שלשה פעמים, מיכאן ואילך לא תינשא אלא למי שיש לו אשה ובנים, הא אם נישאת למי שאין לו אשה ובנים תצא שלא בכתובה, מפני שנישואיה נשואי טעות, ר' עקיבא אומר כל השופך דמים הרי זה מבטל את הדמות, שנאמר שפך דם האדם באדם דמו

ישפך (שם ט׳ ו׳), בן עזאי אומר כל מי שאינו עוסק בפריה וריביה מעלה עליו הכתוב כאילו ממעט את הדמות, שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם, ואתם פרו ורבו (שם שם ו׳ ז׳), אמר לו ר׳ אלעזר נאין דברים כשהן יוצאין מפי עושיהם, יש נאה דורש ונאה מקיים, בן עזאי נאה דורש ואין נאה מקיים, אמר לו מה אעשה חשקה נפשי בתורה, ויתקיים העולם על ידי אחרים:

פרק יד

נפל למים בין שיש להם סוף ובין שאין להם סוף אשתו אסורה דברי ר׳ מאיר, וחכמים אומרים מים שיש להם סוף אשתו מותרת, ושאין להם סוף אשתו אסורה, אמר ר׳ עקיבא כשהייתי בא בים ראיתי ספינה שטבעה בים והייתי מצטער על תלמיד חכם שהיה בתוכה, וכשבאתי למדינת קפוטקיא ראיתיו שיושב לפני ושואל הלכה, נומתי לו בני האיך עליתה מן הים, נומה לי טרדני גל לחבירו וחבירו לחבירו עד שהיגעתי ליבשה, אמרתי כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים מים שיש להם סוף אשתו מותרת ושאין להם סוף אשתו אסורה. אמר רבי מעשה בשנים שהיו מכמרין מכמרות בירדן נכנס אחד למחילה של דגים ושהה חבירו עליו כדי שתצא נפשו, ובא וסת בתוך ביתו, בשחרית כיון שורחה חמה היכר פתחה של מערה ובא ומצא הספד קשור בתוך ביתו. אמר ר׳ מאיר מעשה באחד שנפל לבאר הגדול ועלה לאחר שלשה ימים, אמרו לו אין מזכירין מעשה ניסים. מעשה בשנים שהיו רצין אחר הגייס, נתלה אחד מהם בזית ופשחו ורדף אחר הגייס וחזר ואמר לו חבירו יישר כחך אריה, אמר לו מנין אתה מכיר בי שאני אריה, אני הוא יוחנן בן יהונתן אריא דמכפר שחדא, לאחר שלשה ימים חלה ומת ובא מעשה לפני חכמים והשיאו את אשתו:

סליק מסכתא דיבמות

כתובות

פרק ה

מותר בלאות שלה ומותר מזונות שלו, העשיר עולה עמו, העני אינה יורדת עמו, ומעשה בבתו של נקדימון בן גוריון שפסקו לה חכמים חמש מאות דינרי זהב וקופת בשמים של יום, ושומרת יבם היתה, אמרה להם כך תתנו לבנותיכם. אמר ר׳ אלעזר בר׳ צדוק אראה בנחמה שראיתיה שמלקטת שעורים מתחת טלפי סוסים בעכו וקראתי עליה את המקרא הזה, אם לא תדעי לך היפה בנשים (שיר א׳ ח׳):

פרק ז

הידירה שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה, יוציא ויתן כתובה שלמחר תהא מוטלת ואין כל בריא סופנה. היה ר׳ מאיר אומר, עיביד דיעבדון לך, ולוי דילוונך, ספוד דיספדונך, קבור דיקברונך. הידירה שתהא מטעמת תבשילה לכל אדם או שתהא ממלא או מערה לאישפה או שתאמר לכל אדם דברים שבינו לבינה, יוציא ויתן כתובה, מפני שלא ניהג עמה כדת משה וישראל, וכן היא שיוצאה ראשה פרוע, ויצאו צדדיה פרומים, ליבה גס בה בעבדיה, וליבה גס בה בשכיניה, וטווה בשוק, ורוחצת במרחץ עם כל אדם, תצא בלא כתובה, מפני שלא נהגה עמו כדת משה וישראל, ר׳ מאיר אומר אם יודע בה שמדירה ואינה מקיימת אל ישנה להדירה, ר׳ יהודה אומר אם יודע בה שאינה קוצה לה חלה יתקן אחריה:

סליקא מסכתא כתובות

נדרים

פרק ב

הנודר מישראל אסור אף בגרים, מן הגרים מותר בישראל, מישראל אסור בכהנים ובלוים, בכהנים ובלוים מותר בישראל,

מן הכהנים מותר בלוים, ומן הלוים מותר בכהנים, מאוכלי השום ר' יהודה אוסר אף בכהנים, שאין ישראל נהנין לי לוקח בפחות ומוכר ביוקר, ר' יוסי אומר אין שומעין לו. אינו אומר כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים עובדי עבודה זרה ומגלה עריות ושופכי דמים, אלא כי אתה הולך לקחת אשה מפלשתים הערלים (שופטים י"ד ג'), וכן מצאינו שלא נתחתם גזר דינם של אומות העולם אלא על העורלה בלבד, שנאמר כלם ערלים מחללי חרב (יחזקאל ל"ב כ"ז), ואומר כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב (ירמיה ט' ה'):

רבי אומר גדולה מילה שכל מצות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל, שנאמר התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ז א'). דבר אחר גדולה מילה ששקולה כנגד כל מעשי בראשית שבתורה, שנאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה (שמות כ"ד ח'). דבר אחר גדולה מילה שאילמלא היא לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג כ"ה):

פרק ה

ר' יהודה בן פתירא אומר פותחין לאדם בכבוד עצמו ובכבוד בניו, אמר לו ר' ישמעאל זכית בה ובכלים שעליה, וכשמת היו אומרין עליו בנות ישראל על ר' ישמעאל, בכינה המלבישכם שני עם עדנים המעלה עדי זהב על לבושכן (שמואל ב' א' כ"ד):

סליק מסכתא

נזירות

פרק ג

האשה שנדרה בנזיר היפר לה בעלה והיא לא ידעה שהיפר לה בעלה, היתה שותה יין ומיטמאה למתים, הרי זו סופגת את הארבעים וכשהיה ר' עקיבא מגיע לדבר הזה היה בוכה ואמר אם

מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה ואכלו צריך כפרה, המתכוין לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה צריך כפרה וסליחה, במה דברים אמורים בתגלחת טהרה אבל בתגלחת טומאה יפר מפני שהוא כמיפר לעתיד לבוא, שיכול לומר אי אפשר באשה מנוולת, ר' מאיר אף בתגלחת טהרה עד שלא גילחה יפר שיכול לומר אי אפשי באשה מגולחת:

פרק ד

אמר שמעון הצדיק מימיי לא אכלתי אשם נזיר חוץ מאחד בלבד, מעשה באחד שבא אלי מן הדרום וראיתיו יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו תלתלים, נמתי לו בני מה ראית לשחת שער זה נאה, נם לי רועה הייתי בעירי ובאתי למלאות מן הנהר מים ונסתכלתי בבבואה שלי, ופחז יצרי עלי וביקש להעבירני מן העולם, נמתי ליצרי רשע לא היה לך להתגאות אלא בדבר שאינו שלך ובדבר שעתיד להיות עפר רימה ותולעה, הרי עלי לגלחך לשמים, הימכתי את ראשי ונשקתיו על ראשו, נמתי לו בני כמותך ירבון עושה רצון המקום בישראל ועליך נתקיים, איש או אשה כי יפלא לנדר (במדבר ו' ב'):

חסלת מסכתא דנזיר

סוטה

פרק א

מעלין אותה לשערי מזרח ולשער נקנור ששם משקין את הסוטות ומטהרין את הוולדות ומטהרין את המצורעין, שנאמר את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה (מלכים א' ח' ל"א), ואומר ואתה תשמע השמים ועשית ושפטת (שם שם ל"ב), ואומר ואם לא נטמאה האשה וטהרה הוא (במדבר ה' כ"ח). היא עומדת בפנים וכהן עומד מבחוץ,

שנאמר והקריב אתה הכהן והעמדה לפני ה' (במדבר ה' ט"ז), אשה לפני ה' ואין הכהן לפני ה'. כהנים מטילין גורלות ביניהם וכל מי שחלה גורלו אפילו כהן גדול יוצא ועומד בצד סוטה ואוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו, עד שמגלה את לבה וסותר את שערה, ר' יהודה אומר אם היה ליבה נאה לא היה מגלהו, אם היה שערה נאה לא היה סותרו מפני פרחי כהונה:

פרק ב

היה נוטל את מנחתה ונכנס לו לאולם, וטבלה של זהב היה קבוע בכותלי של היכל היא נראית מבאולם הימנו רואה וכותב לא חסר ולא יתר, יוצא ועומד בצד סוטה וקורא ודורש ומדקדק בכל דיקדוקי פרשה ומשמיע בכל לשון ששומעת, שתהא יודעת במה היתה שותה ועל מה היתה שותה, במה היתה טומאתה ועל מה היתה טומאתה, ויאמר לה משביע אני עליך ויבא עליך, משביע אני עליך זו שבועה, ויביא עליך זו אלה:

פרק ג

היה ר' מאיר אומר מנין שבמידה שאדם מודד מודדין לו שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה הגה ברוחו הקשה ביום קדים (ישעיה כ"ז ח'), אין לי אלא שמדד בסאה, מנין לרבות תרקב וחצי תרקב, תלמוד לומר כי כל סאון סאן ברעש (שם ט' ד'), אין לי אלא דבר שבמידה מנין שאפילו פרוטות קטנות מצטרפין לחשבון גדול, תלמוד לומר אחת לאחת למצא חשבון (קהלת ז' כ"א):

וכן מצינו בסוטה שבמידה שמדדה בה מדדו לה, היא עמדה לפניו לפיכך כהן מעמידה בפני הכל לראות קלונה, היא פירסה סדין לפיכך כהן נוטל כפה מעל ראשה ומנחה תחת רגליו, היא קושטה לו פניה לפיכך פניה מוריקות, היא כיחלה לו את עיניה לפיכך עיניה בולטות. היא חגרה לו בציצין לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושרו למעלה מדדיה, היא הראתו את בשרה לפיכך כהן

מראה קלונה לרבים, היא פשטה לו יריכה לפיכך יריכה נמסית, היא קיבלה אותו על בטנה לפיכך בטנה צבה, היא האכילה אותו מעדנים לפיכך קרבנה מאכל בהמה, היא השקתו יין בכוסות משובחים לפיכך כהן משקה מים המרים בכלי חרס, היא עשתה בסתר והיושב בסתר משים פניה עליה, שנאמר ועין נאף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים (איוב כ״ד ט״ו), דבר אחר שהוציא סתרין שלה בגלוי, שנאמר תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל (משלי כ״ו כ״ו):

אנשי מבול לא נתגאו אלא מתוך טובה שנאמר בתיהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם, שורו עבר ולא יגעל תפלט פרתו ולא תשכל, ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון, ישאו בתף וכנור וישמחו לקול עוגב, יבלו בטוב ימיהם וברגע שאול יחתו (איוב כ״א ט׳ י״א י״ב י״ג), היא גרמה להם ויאמרו לאל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו, מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו (שם שם י״ד ט״ו), אמרו כלום יש לו עלינו אלא גשמים הרי יש לנו נחלים שאנו מסתפקין מהן ואין אנו צריכין לו, שנאמר ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה (בראשית ב׳ ו׳), אמר להם הקדוש ברוך הוא בטובה שנתתי לכם אתם מתגאין לפני אני נפרע מכם שנאמר כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה ומחיתי את כל היקום אשר עשיתי מעל פני האדמה (בראשית ז׳ ד׳). ר׳ יוסי בן דורמסקית אומר הן לא נתגאו אלא בגלגל העין שדומה למים, שנאמר ויראו בני האלהים את בנות האדם (שם ו׳ ב׳), אף הקדוש ברוך הוא לא נפרע מהם אלא במים שנאמר ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה (שם ז׳ י״א):

אנשי מגדל לא נתגאו אלא מתוך טובה שהשפיע להם, שנאמר ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם (שם י״א ב׳), ואין ישיבה אלא אכילה ושתייה, היא גרמה להן ויאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני כל הארץ (שם שם ד׳), ויפץ ה׳ אתם משם על פני כל הארץ (שם שם ח׳):

אנשי סדום לא נתגאו אלא מתוך טובה, מהוא אומר בסדום ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש, מקום ספיר אבניה ועפרת זהב לו, נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה (איוב כ"ח ה' ו' ז'), אמרו הואיל וכסף וזהב יוצא מארצינו אין אנו צריכין שיבא אדם אצלינו שאין באין אלא לחסרינו, אמר להם המקום בטובה שהשפעתי לכם אתם משכחין את הרגל מביניכם, אני אשכח אתכם מן העולם, שנאמר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו (שם שם ד'), לפיד בוז לעשתות שאנן נכון למועדי רגל, ישליו אהלים לשדדים ובטחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו (שם י"ב ה' ו'), היא גרמה להן לאשר הביא אלוה בידו, שנאמר חי אני נאם ה' אלהים אם עשתה סדם אחותך היא ובנותיה כאשר עשית את ובנותיך, הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה (יחזקאל ט"ז מ"ח מ"ט):

מצרים לא נתגאו לפני המקום אלא במים, שנאמר ויצו פרעה לכל עמו לאמר כל הבן הילוד היארה תשליכהו (שמות א' כ"ב), לפיכך מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים סוף (שם ט"ו ד'):

סיסרא לא נתגאה לפני המקום אלא בליגיונות שאין מקבלין שכר, שנאמר באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגדו בצע כסף לא לקחו (שופטים ה' י"ט), אף הקדוש ברוך הוא לא נפרע מהם אלא בליגיונות שאין מקבלין שכר, שנאמר מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא (שם שם כ'), לא זז משם ולא ספנוהו מפני שהוא גולייר:

שמשון בעיניו מרד, שנאמר ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני (שם י"ד ג'), לפיכך ניקרו פלשתים את עיניו, שנאמר ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו ויורידו אותו עזתה (שם ט"ז כ"א), רבי אומר לפי שתחילת קילקולו בעזתה היתה לפיכך לקה בעזתה:

אבשלום מרד בשערו, שנאמר וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל להלל מאד מכף רגלו ועד קדקדו לא היה בו מום,

ובגלחו את ראשו והיה מקץ ימים לימים אשר יגלח כי כבד עליו וגלחו ושקל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך (שמואל ב׳ י״ד כ״ה כ״ו), לפיכך נתלה בשערו, שנאמר ויחזק ראשו באלה ויתן בין השמים ובין הארץ והפרד אשר תחתיו עבר (שם י״ח ט׳), ר׳ יהודה הנשיא אומר אבשלום נזיר עולם היה, שנאמר ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי לה׳ בחברון, כי נדר נדר עבדך בשבתי בגשור בארם לאמר אם ישיב ישבני ה׳ ירושלם ועבדתי את ה׳ (שם ט״ו ז׳ ח׳), והיה מגלח כל שנים עשר חודש, ר׳ יוסי אומר אחת לשלשים יום, שנאמר והיה מקץ ימים לימים (שם י״ד כ״ו), ר׳ נהוראי אומר פעם אחת בשבת, שכן הוא אומר וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את ראשיהם (יחזקאל מ״ד כ׳), ושקל את שער ראשו מאתים שקלים (שמואל ב׳ י״ד כ״ו), מה שאין בני טבריא ובני ציפורי עושין כן, ולפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך נתלו בו עשר לולכיות, שנאמר ויסבו עשרה נערים נשאי כלי יואב ויכו את אבשלום וימתהו (שם י״ח ט״ו), ולפי שגנב שלש גניבות לב אביו ולב בית דין ולב ישראל, לכך נאמר ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום (שם שם י״ד):

סנחריב חירף וגידף על ידי מלאך שנאמר ביד מלאכיך חרפת ה׳ (מלכים ב׳ י״ט כ״ג), אף המקום לא נפרע הימנו אלא על ידי מלאך, שנאמר ויצא מלאך ה׳ ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים (שם שם ל״ה), כולם מלכים קשורים כתרים בראשיהם:

נבוכדנצר אמר אין כדיי באי העולם לשרות ביניהם אעשה לי עב קטנה אדור בה, שנאמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון (ישעיה י״ד י״ד), אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה אמרת השמים אעלה, אני אורידך לבאר שחת, אתה אמרת אין כדיי באי העולם לשרות ביניהם שנאמר ולך טרדין מן אנשא ועם חיות ברא להוה מדרך ועשבא כתורין לך יטעמון ומטל שמיא לך מצבעין ושבעה עדנין יחלפון עליך עד די תנדע די שליט עליא במלכות אנשא ולמן די יצבא

יתננה (דניאל ד׳ כ״ב), ושפל אנשים יקים עליה (שם שם י״ד), בה שעתא מלתא ספת על נבוכדנצר ומן אנשא טריד ועשבא כתורין יאכל ומטל שמיא גשמה יצטבע עד די שערה כנשרין רבה וטפרוהי כצפרין (שם שם ל׳), כלא מטא על נבוכדנצר מלכא, לקצת ירחין תרי עשר (שם שם כ״ה כ״ו):

פרק ד

ואין לי אלא מידת פורענות מידת הטוב מנין אמרת מידת הטובה מרובה או מידת פורענות מרובה, מידת טובה מרובה ממידת פורענות אחד מחמש מאות, במידת פורענות הוא אומר פקד עון אבת על בנים (שמות כ׳ ה׳), במידת טובה הוא אומר ועשה חסד לאלפים (שם שם ו׳), הוי מרובה מידת הטוב ממידת פורענות אחד מחמש מאות:

וכן מצינו באברהם שבמידה שמדד בה מדדו לו, רץ לפני המלאכים שלש ריצות שנאמר וירא וירץ לקראתם מפתח האהל, וימהר אברהם האהלה אל שרה, ואל הבקר רץ אברהם (בראשית י״ח ב׳ ו׳ ז׳), אף המקום רץ לפני בניו שלש ריצות, שנאמר ויאמר ה׳ מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן (דברים ל״ג ב׳). באברהם הוא אומר וישתחו ארצה (בראשית י״ח ב׳), בו בלשון בישר את בניו לעולם הבא, שנאמר והיו מלכים אמניך ושרותיהם מיניקתיך אפים ארץ ישתחוו לך, (ישעיה מ״ט כ״ג). באברהם הוא אומר יקח נא מעט מים (בראשית י״ח ד׳), נתן לבניו במדבר באר שהיתה שופעת בכל מחנה ישראל ומשקה על פני הישימון, שנאמר ומבמות הגיא אשר בשדה מואב (במדבר כ״א כ׳). באברהם הוא אומר והשענו תחת העץ (בראשית י״ח ד׳), אף המקום נתן להם שבעת ענגים, ארבעה על ארבע רוחותם ואחד למעלה מהם וענן שכינה שביניהם, ועמוד ענן נסע לפניהם, משפיל הגבוה ומגביה השפל והורג נחשים ועקרבים ושורף סירים ואטד ועושה להם את הדרך מיושר, שנאמר ויסעו מהר ה׳ דרך שלשת ימים (במדבר י׳ ל״ג), ומה תלמוד לומר לא ימיש עמוד הענן יומם (שמות י״ג כ״ב), של יום היה משלים לשל לילה ושל לילה היה משלים

לשל יום. באברהם הוא אומר ואקחה פת לחם (בראשית י"ח ה'), נתן להם מן, שנאמר שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן (במדבר י"א ח'), מה שד זה עיקר לתינוק והכל טפילה לו כך היה המן עיקר לישראל והכל טפילה להן, מה שד זה אם יונק ממנו התינוק כל היום כולו אין מזיקו כך היה המן, ולא עוד אלא שירד להן מזון שני אלפים שנה בכל יום. באברהם הוא אומר ואל הבקר רץ אברהם (בראשית י"ח ז'), אף המקום הגיז להם שליו מן הים, שנאמר ורוח נסע מאת ה' ויגז שלוים מן הים ויטש על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה וכאמתים על פני הארץ (במדבר י"א ל"א), וכמה היתה גבוהה מן הארץ שתי אמות דברי ר' עקיבא, ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר ויטש על המחנה כדרך יום כה, ומה תלמוד לומר וכדרך יום כה, מלמד שהיתה עולה מן הארץ וחופה את גלגל חמה, ומה תלמוד לומר וכאמתים על פני כל הארץ, שלא יהא שוחה ונוטל ומצטער. באברהם הוא אומר והוא עמד עליהם (בראשית י"ח ח'), אף המקום הגין על בניו, שנאמר וה' הלך לפניהם יומם (שמות י"ג כ"א), ואומר זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך (דברים ב' ז'):

יוסף זכה לקבור את אביו לפיכך זכה ונתעסק בו משה, שנאמר חכם לב יקח מצות (משלי י' ח'), ואילו לא היה משה מתעסק בו לא היו ישראל מתעסקין בו, והכתיב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם (יהושע כ"ד ל"ב), אלא כיון שראו את משה מתעסק בו אמרו זה הוא כבודו, ואילו לא היה משה מתעסק בו לא היו בני שבטו מתעסקין בו, והלא כתיב ויהיו לבני יוסף לנחלה (שם), אלא כיון שראו בניו את משה וישראל מתעסקין בו אמרו זה הוא כבודו, בגדולים יותר מן קטנים, ומנין היה יודע היכן קבור, סרח בת אשר היתה באותה הדור אמרה לו למשה בנילוס נהר היה קבור יוסף שעשו לו מצריים שפוד של מתכת וחיברום בבעץ, הלך משה ועמד על נילוס נהר ואמר יוסף יוסף הגיע השעה שהקדוש ברוך הוא גואל את ישראל ממצרים, שכינה מעוכבת לך, ישראל מעוכבין

לך, ענני כבוד מעוכבות לך, אם אתה מגלה לנו את עצמך מוטב ואם לאו נקיים אנו משבועתך אשר השבעתה לאבותינו, מיד צף ארונו של יוסף, נטלו משה ובא לו, ואל תתמה שהיאך צף את הברזל, שנאמר ויהי האחד מפיל הקורה ואת הברזל נפל אל המים ויצעק ויאמר אהה אדני והוא שאול, ויאמר איש האלהים אנה נפל ויראהו את המקום ויקצב עץ וישלך שמה ויצף הברזל (מלכים ב׳ ו׳ ה׳ ו׳), והלא דברים קל וחומר ומה אלישע תלמידו של אליהו, תלמידו של משה, צף הברזל, משה שהוא רבו של אליהו, שהוא רבו של אלישע, על אחת כמה וכמה, יש אומרים בקברי מלכים קבור הלך משה ועמד על קברי מלכים, אמר יוסף יוסף הגיע שעה שהקדוש ברוך הוא גואל את ישראל ממצרים, שכינה מעוכבת לך, ישראל מעוכבין לך, ענני כבוד מעוכבות לך, אם אתה מגלה לנו את עצמך מוטב ואם לאו נקיים אנו משבעתך שהשבעתה לאבותינו, מיד הקיץ ארונו של יוסף נטלו משה ובא לו, אמרו שתי ארונות הללו עם ישראל בדרך, אחד ארון הקודש ואחד ארון המת, היה כל עובר ושב אומר מה טיבן של שני ארונות הללו, אומרין להן אחד ארון הקודש ואחד ארון המת, אמרו להן וכי היאך איפשר ארון הקודש להלך עם ארון המת, אמרו להן מת מוטל בארון זה קיים מה שכתוב ומונח בזה:

משה זכה בעצמות יוסף, זכה ונתעסק בו המקום, ר׳ יהודה אומר ארבעה מילין מוטל משה בכנפי שכינה, מת משה בנחלת ראובן ונקבר בנחלת בני גד, שנאמר עלה אל הר העברים הזה הר נבו (דברים ל״ב מ״ט), ואין נבו אלא נחלת בני ראובן, שנאמר ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים, ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם ואת שבמה (במדבר ל״ב ל״ז ל״ח), ומנין שנקבר בנחלת בני גד, שנאמר ולגד אמר ברוך מרחיב גד כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקד, וירא ראשית לו כי שם חלקת מחקק ספון (דברים ל״ג כ׳ כ״א), והיו מלאכי השרת אומרים צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל (שם שם כ״א):

וכן הוא אומר בסוטה בתת ה׳ את ירכך נפלת ואת בטנך צבה (במדבר ה׳ כ״א), ירך התחיל בעבירה תחילה, תלקה ירך תחילה, ושאר

כל הגוף לא פלט, שנאמר והשקה את המים והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים המאררים למרים וצבתה בטנה ונפלה ירכה (שם שם כ"ז). וכן אתה מוצא בדור המבול, אדם התחיל בעבירה תחילה, שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום (בראשית ו' ה'), הוא לקה תחילה והשאר לא פלטו, שנאמר וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים (שם ז' כ"ג). פרעה התחיל בעבירה תחילה, שנאמר ויקם מלך חדש על מצרים (שמות א' ח'), הוא לקה תחילה והשאר לא פלטו, שנאמר ובכה ובעמך ובכל עבדיך יעלו הצפרדעים (שם ז' כ"ט). קטני סדום התחילו בעבירה תחילה שנאמר טרם ישכבו (בראשית י"ט ד'), הם לקו תחילה והשאר לא פלטו, שנאמר ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים (שם שם י"א). מרגלים התחילו בעבירה תחילה, שנאמר ויציאו דבת הארץ אשר תרו אתה אל בני ישראל לאמר (במדבר י"ג ל"ב), הם לקו והשאר לא פלטו, שנאמר אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה (שם י"ד ל"ה). שכיני ארץ ישראל התחילו בעבירה תחילה, שנאמר כה אמר ה' על כל שכני הרעים (ירמיה י"ב י"ד), הם לקו ושאר לא פלטו, שנאמר הנני נתשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם (שם). נביאי ישראל התחילו בעבירה תחילה, שנאמר כי מאת נביאי ירושלם יצאה חנפה לכל הארץ (שם כ"ג ט"ו), והם לקו תחילה והשאר לא פלטו, שנאמר ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר (שם כ"ט כ"ב):

כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל, מפני שנתנה עיניה במי שאין ראוי לה, מה שביקשה לא ניתן לה ומה שבידה נוטל ממנה. וכן מצינו בנחש שנתן עינו להרוג את האדם ולישא את חוה, אמר לו המקום אני אמרתי תהיה מלך על כל בהמה וחיה, עכשיו ארור אתה מכל הבהמה (בראשית ג' י"ד), אני אמרתי תילך בקומה זקופה, עכשיו על גחנך תלך (שם), אני אמרתי תאכל מעדנים כאדם, עכשיו ועפר תאכל (שם), אתה אמרת אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו ואיבה אשית (שם שם ט"ו), נמצאתה אומר בנחש מה שביקש לא ניתן

לו ומה שבידו נוטל ממנו. וכן מצינו בקין וקרח ובלעם ודואג ואחיתופל וגחזי ואבשלום ואדניה ועוזיהו שנתנו עיניהם במה שאין ראוי להם, מה שביקשו לא ניתן להם ומה שבידן נוטל מהן:

פרק ה

היה ר' מאיר אומר כשם שיש דיעות במאכל כך יש דעות בנשים, יש לך אדם שהזבוב נופל בכוסו ומניחו ואינו טועמו, זה חלק רע בנשים שנתן עינו לגרשה, ויש לך אדם שהזבוב עובר על גבי כוסו שופכו ואינו טועמו, כגון פפוס בן יהודה שנועל דלת בפני אשתו יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו זורקו ושותהו, זו מידת כל אדם שמניח את אשתו לדבר עם אחיה ושכיניה, ויש לך אדם שהזבוב נופל לתוך תמחוי שלו נוטלו ומוצצו ואוכל מה שבתוכו, זה אדם רשע שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע ולבה גס בעבדיה לבה גס בשכיניה וטווה בשוק ורוחצת עם בני אדם, זו מצוה לגרשה שנאמר כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו, ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר (דברים כ"ד א' ב'), הכתוב קראו אחר שאינו בן זוגו של ראשון, שזה הוציאה מביתו וזה הכניסה לתוך ביתו, זכה השיני מוציאה ואם לאו קוברתו, שנאמר או כי ימות האיש האחרון (שם שם ג'), כדיי הוא במיתה שהכניסה לתוך ביתו:

הנושא את עיניו באשתו שתמות וירשנה או ישא את אחותה סוף קוברתו, וכן היא שנתנה את עיניה שימות בעלה ותינשא לאחר סוף קוברה. המקדש את האשה מפני שבוש מאחיה ומקרוביה סוף קוברתו, וכן היא שנתקדשה לו מפני שבושה מקרוביו סוף קובר אותו, היה ר' מאיר אומר כל הנושא אשה שאינו הוגנת לו עובר משום חמשה לאוין, לא תקם ולא תטר (ויקרא י"ט י"ח), לא תשנא את אחיך (שם שם י"ז), ואהבת לרעך כמוך (שם שם י"ח), וחי אחיך עמך (שם כ"ה ל"ו), ולא עוד אלא שמבטל פריה ורביה מן העולם. האומרת לבעלה השמים ביני לבינך יעשו דרך בקשה ביניהם, שכן מצינו באברהם

שאמרה לו שרה ישפט ה׳ ביני וביניך (בראשית ט״ז ה׳), אמרה לו רואה אני את ישמעאל שבונה במה וצוד חגבים ומקטיר לעבודה זרה, אם ילמד את בני יצחק לא נמצא שם שמים מתחלל, אמר לה מאחר שזכין לאדם חבין לו, מאחר שעשינו אותה גבירה נוריד אותה מן הבית, הביריות מה אומרות עלינו, אמרה לו הואיל ואני אומרת כך ואתה אומר כך, יכריע המקום בינותינו, הכריע על דברי שרה שנאמר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקלה (שם כ״א י״ב), ומה תלמוד לומר כל מלמד שהכריע על השנייה כראשונה, מה השנייה על אודות הגר אף הראשונה על אודות הגר:

פרק ו

ר׳ יהושע אומר משום בן פטורי הרי הוא אומר חי אל הסיר משפטי ושדי המר נפשי (איוב כ״ז ב׳), מלמד שאין אדם נודר בחיי המלך אלא אם כן אוהב את המלך, משום ר׳ נתן אמרו גם הוא לי לישועה כי לא לפניו חנף יבוא (שם י״ג ט״ז), רבי אומר נאמר ירא אלהים (בראשית כ״ב י״ב), באברהם, ונאמר וירא אלהים (איוב א׳ א׳), באיוב, מה להלן מאהבה אף כאן מאהבה, ושאר כל התרעומות האמורות בפרשה לא נאמרו אלא לעינין המאורע:

דרש ר׳ עקיבא בשעה שעלו ישראל מן הים שרת עליהן רוח הקודש ואמרו שירה כקטן שהוא קורא את ההלל בבית הסופר ועונין אחריו על כל עינין ועינין, משה אומר אשירה לה׳ (שמות ט״ו א׳), וישראל אומרים אשירה לה׳, משה אומר עזי וזמרת יה (שם שם ב׳), וישראל אומרים עזי וזמרת יה. ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר כגדול שהוא מקרא את ההלל בבית הכנסת ועונין אחריו עינין ראשון, משה אומר אשירה לה׳ וישראל אומרים אשירה לה׳, משה אומר עזי וזמרת יה וישראל אומרים עזי וזמרת יה. ר׳ נחמיא אומר כבני אדם שקוראין את שמע, שנאמר ויאמרו לאמר (שם שם א׳), מלמד שהיה משה פותח תחילה וישראל אומרין אחריו וגומרין, משה אומר אז ישיר משה (שם), וישראל אומרים אשירה לה׳, משה אומר עזי

וזמרת יה, וישראל אומרים זה אלי ואנוהו (שם שם ב׳), משה אומר ה׳ איש מלחמה (שם שם ג׳), וישראל אומרים ה׳ שמו (שם). ר׳ יוסי הגלילי אומר כיון שעלו מן הים ויראו את המצריים מתים אמרו שירה, ר׳ מאיר אומר אף עוברים שבמעי אמן, שנאמר במקהלות ברכו אלהים ה׳ ממקור ישראל (תהלים ס״ח כ״ז), ותינוק שמט דד מפיו ואמר שירה, שנאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עז (שם ח׳ ג׳), ואותן מלאכים שאמרו מה אנוש כי תזכרנו (שם שם ה׳), אמרו להן בואו וראו את השירה כיון שראו את ישראל, פתחו אף הן ואמרו שירה, שנאמר ה׳ אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ (שם שם י׳), ור׳ שמעון בן אלעזר אומר לא נאמרו פרשה זו אלא לעינין עקידה:

ר׳ שמעון בן יוחי אומר ארבעה דברים היה ר׳ עקיבא דורש ואין אני דורש כמותו ודבריי אני רואה מדבריו, דרש ר׳ עקיבא מצחק (בראשית כ״א ט׳), אין צחוק אלא עבודה זרה, שנאמר ויקמו לצחק (שמות ל״ב ו׳), מלמד שהיתה שרה רואה ישמעאל בונה במה וצד חגבים ומקטיר לעבודה זרה. ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר אין מצחק אלא גילוי עריות, שנאמר בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי (בראשית ל״ט י״ז), מלמד שהיתה שרה רואה את ישמעאל מכבש את הגנות ומענה את הנשים, ר׳ ישמעאל אומר אין מצחק אלא שופך דם שנאמר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו ויאמר יואב יקמו, ויקמו ויעברו במספר שנים עשר לבנימן ולאיש בשת בן שאול ושנים עשר מעבדי דוד, ויחזקו איש בראש רעהו וחרבו בצד רעהו ויפלו יחדו (שמואל ב׳ ב׳ י״ד ט״ו ט״ז), מלמד שהיתה שרה רואה את ישמעאל נטל חצים וזורק ומתכוין להרוג את יצחק, שנאמר כמתלהלה הירה זקים חצים ומות (משלי כ״ו י״ח), ואני אומר חס ושלום לא היה בביתו של צדיק כך, איפשר מי שכתוב בו כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו (בראשית י״ח י״ט), יהא בנו עובד עבודה זרה ומגלה עריות, אלא אין צחוק האמור כאן אלא ירושה, כשנולד יצחק היו אומרים נולד בן לאברהם שנוטל שני חלקים והיה ישמעאל מצחק ואומר אני בכור ונוטל שני חלקים, מתשובת הדבר אני למד שנאמר

ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק (שם כ"א י'):

הרי הוא אומר הצאן ובקר ישחט להם (במדבר י"א כ"ב), ומי מספק להם, אם את כל דגי הים (שם), ומי מספק להם, כעינין שנאמר ואם לא תמצא ידה די שה (ויקרא י"ב ח'), וכי איזה קשה זו או זו, שמעו נא המרים (במדבר כ' י'), הוי אומר שמעו נא המרים, אלא המחלל שם שמים בסתר מחסכין לו, ובגלוי אין מחסכין לו, כאן שבסתר חיסך עליו הכתוב, וכאן שבגלוי לא חיסך עליו הכתוב, ר' שמעון בן אלעזר אומר שבסתר לא חיסך עליו הכתוב, שנאמר עתה תראה היקרך דברי אם לא (שם י"א כ"ג), ואני אומר חס ושלום שתעלה על דעתו של צדיק ההוא כן, מי שכתוב בו לא כן עבדי משה (שם י"ב ז'), יאמר אין המקום מספיק לנו ולבהמתינו, והלא כשהיו במצרים היה נילוס נהר מספיק להן דגים ולמצריים, ובהמת מצרים מספיק להן ולמצריים, אלא לעינין שנאמר לא יום אחד תאכלון ולא יומים ולא חמשה ימים ולא עשרה ימים ולא עשרים יום, עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא (שם י"א י"ט כ'), אומר משה רבון כל העולמים כן הגון להם שתתן להם ותהרגם, אומרים לו לאדם טול ככר ורד לשאול, אומרים לחמור טול כור שעורים ונחתוך את ראשך, יאמרו עלי ולך אין בשורה מוצאת, אמר לו וכך הגון להם שיאמרו אין המקום מספיק לנו ולבהמתינו אלא יאבדו הן ומאה כיוצא בהן ואל תהא יד קצרה לפני אפילו שעה, שנאמר עתה תראה היקרך דברי אם לא (שם שם כ"ג). רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על התפל סופו לדון אחריך, אם אתה נותן להם בשר בהמה דקה אומרים בשר בהמה גסה ביקשנו, בהמה גסה אומרים בהמה דקה ביקשנו וחיה ועוף ביקשנו, חיה ועוף אומרים דגים וחגבים בקשנו, שנאמר הצאן (שם שם כ"ב), ואחר כך ובקר ישחט להם אם את כל דגי הים (שם):

הרי הוא אומר בן אדם ישבי החרבות האלה על אדמת ישראל אמרים לאמר אחד היה אברהם ויירש את הארץ (יחזקאל ל"ג כ"ד), ומה

אברהם שלא עבד אלא אלוה אחד ירש את הארץ אנו שעובדין לאלוהות הרבה אינו דין שנירש את הארץ, ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר ומה אברהם שלא היה לו אלא בן אחד והקריבו ירש את הארץ, אנו שבנינו ובנותינו מקריבין לעבודה זרה, אינו דין שנירש את הארץ, ר' נחמיה אומר ומה אברהם שלא היה לו במה לתלות ירש את הארץ אנו שיש לנו במה לתלות אינו דין שנירש את הארץ, ואני אומר ומה אברהם שלא נצטוה אלא על מצוה יחידית ירש את הארץ, אנו שציוה אותנו מצוות הרבה אינו דין שנירש את הארץ, מתשובה שיחזקאל משיבן אתה למד, כה אמר ה' אלהים על הדם תאכלו (שם שם כ"ה), זה אבר מן החי, ועינכם תשאו אל גלוליכם (שם), זו עבודה זרה, ודם תשפכו (שם), כמשמעו, עמדתם על חרבכם (שם שם כ"ו), זה הדין וגזל, עשיתן תועבה (שם), זה משכב זכר, ואיש את אשת רעהו טמאתם (שם), זו גילוי עריות, ומה מצוות שנצטוו בני נח לא עשיתם ואתם אומרים נירש את הארץ:

הרי הוא אומר צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי (זכריה ח' י"ט), צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר, ולמה נקרא שמו צום הרביעי שהוא חודש רביעי, צום החמישי זה תשעה באב שבו נשרף בית אלהינו, ולמה נקרא שמו חמישי שהוא חודש חמישי, צום השביעי זה שלשה בתשרי יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם שהרגו ישמעאל בן נתניה, ללמדך שקשה מיתתן של צדיקים לפני המקום כחורבן בית המקדש, ולמה נקרא שמו שביעי שהוא בחודש שביעי, צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים, שנאמר ויהי דבר ה' אלי בשנה התשיעית בחדש העשירי בעשור לחדש לאמר, בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלם בעצם היום הזה (יחזקאל כ"ד א' ב'). ואני אומר צום העשירי זה חמשה בטבת אלא שביהודה מתענין על המעשה ובגולה על השמועה, יום שבאתה שמועה לגולה, שנאמר ויהי בשתי עשרה שנה בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו בא אלי הפליט מירושלם לאמר הכתה העיר (שם ל"ג כ"א), ושמעו ועשו

יום שמועה כיום שריפה, והלא זה ראוי להכתב ראשונה ולמה נכתב באחרונה להחזיר חדשים לסידרן, ורואה אני את דבריי מדברי ר' עקיבא, שהוא אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון, ואני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון:

פרק ז

שבועת הדיינין כיצד, מי שנתחייב שבועה לחבירו אומרין לו בית דין הוי יודע שכל העולם כולו נזדעזע בשעה שנאמר בה לא תשא (שמות כ' ז'), כל עבירות שבתורה כתוב בהן ונקה, וזו לא ינקה (שם), כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו, וזו ממנו ומכל אדם, ועון כל העולם כולו תלוי ביה, שנאמר אלה וכחש ורצח וגנב ונאף פרצו ודמים בדמים נגעו, על כן תאבל הארץ (הושע ד' ב' ג'), כל עבירות שבתורה נפרעין ממנו, וזו ממנו ומקרוביו, שנאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך (קהלת ה' ה'), ואין בשרך אלא קרובים, שנאמר ומבשרך לא תתעלם (ישעיה נ"ח ז'), כל עבירות שבתורה תולין לו שנים ושלשה דורות וזו לאלתר, שנאמר הוצאתיה נאם ה' צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו (זכריה ה' ד'), הוצאתיה, לאלתר, ובאה אל בית הגנב, זה הגונב דעת הבריות, אין לו ממון אצל חברו וטוענו ומשביעו וכלתו ואת עציו ואת אבניו, דברים שאין האש אוכלת שבועת שוא אוכלתן, מלמד שכל עבירות שבתורה נפרעין ממנו וזו ממנו ומן ממונו. אמר איני נשבע פוטרין אותו, אמר נשבע אני, העומדין אצלו אומרים סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה (במדבר ט"ז כ"ו), ומשביעין אותו בשבועה האמורה בתורה, שנאמר ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ (בראשית כ"ד ג'), אומרין לו הוי יודע שלא על תנאין שבלבך אנו משביעין אותך אלא על תנאים שבליבנו, וכן מצינו שכשהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל בערבות מואב אמר להם דעו שלא על תנאין שבלבבכם אני משביע אתכם אלא על תנאים שלי, שנאמר ולא

אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית הזאת ואת האלה הזאת (דברים כ"ט י"ג), ומנין לדורות הבאין אחריכם שנאמר ואת אשר איננו פה עמנו היום (שם שם י"ד), אין לי אלא מצוות שנצטוו מהר סיני מנין לרבות מקרא מגילה, תלמוד לומר קימו וקבלו היהודים (אסתר ט' כ"ז):

מעשה בר' יוחנן בן ברוקא ור' אלעזר חסמא שבאו מיבנה ללוד והקבילו פני ר' יהושע בפקיעין, אמר להן מה חידוש היה לכם בבית המדרש היום, אמרו לו תלמידיך אנו ומימיך אנו שותין, אמר להם אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, שבת של מי היתה, אמרו לו שבת של ר' אלעזר בן עזריה היתה, אמר להן ובמה דרש, אמרו לו, הקהל את העם האנשים והנשים והטף (דברים ל"א י"ב), אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה בא כדי לקבל שכר למביאיהם. ועוד דרש, את ה' האמרת היום (שם כ"ו י"ז), וה' האמירך היום (שם שם י"ח), אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל כשם שעשיתם אותי חטיבה אחת בעולם הזה, אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם הבא. ועוד דרש, דברי חכמים כדרבנות (קהלת י"ב י"א), מה דרבן זה מכוין את הפרה להביא חיים לעולם, כך דברי תורה מביאין חיים לעולם, אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מיטלטלין, תלמוד לומר וכמשמרות נטועים (שם), או אינן חסרין ולא יתרין, תלמוד לומר נטועים, מה נטיעה פרה ורבה אף דברי תורה פרין ורבין, בעלי אספות (שם), אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ואומרים על טמא טמא ועל טהור טהור, לא יאמר אדם בעצמו הואיל ואילו אוסרין ואילו מתירין, למה אני למד, תלמוד לומר נתנו מרעה אחד (שם), רועה אחד קיבלן, אל אחד בראן, אף אתה עשה לבך כחדרי חדרים והכניס בו דברי מטמאין ואת דברי המטהרין, אמר להם אין דור יתום שר' אליעזר בן עזריה שרוי בתוכו:

בימה של עץ עושין לו בעזרה ויושב עליה, ר' אליעזר בן יעקב אומר בהר הבית, שנאמר ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור עד מחצית היום נגד האנשים והנשים והמבינים ואזני

כל העם אל ספר התורה (נחמיה ח׳ ג׳), ואומר ויעמד עזרא הספר על מגדל עץ אשר עשו לדבר ויעמד אצלו מתתיה ושמע ועניה ואוריה וחלקיה ומעשיה על ימינו ומשמאלו פדיה ומישאל ומלכיה וחשם וחשבדנה זכריה משלם, ויפתח עזרא הספר לעיני כל העם כי מעל כל העם היה וכפתחו עמדו כל העם, ויברך עזרא את ה׳ האלהים הגדול ויענו כל העם אמן אמן במעל ידיהם ויקדו וישתחוו לה׳ אפים ארצה (שם שם ד׳ ה׳ ו׳), ואומר ותרא והנה המלך עומד על עמודו במבוא והשרים והחצצרות על המלך וכל עם הארץ שמח ותוקע בחצצרות והמשוררים בכלי השיר ומודיעים להלל ותקרע עתליהו את בגדיה ותאמר קשר קשר (דברי הימים ב׳ כ״ג י״ג). אותו היום היו הכהנים בגדירות ובפרצות וחצוצרות של זהב בידם ותוקעין ומריעין, וכל כהן שאין בידו חצוצרת אומרין דומה שאין זה כהן, שכר גדול היה להם באנשי ירושלים שמשכירין חצוצרת בדינר זהב. בו ביום ראה ר׳ טרפון חיגר עומד ומריע בחצוצרות, משם אמרו חיגר תוקע במקדש, משום ר׳ נתן אמרו נתחייבו ישראל כלייה שחינפו לו לאגריפס. קורא מתחלת אלה הדברים (דברים א׳ א׳), שמע (שם ו׳ ד׳), והיה אם שמע (שם י״א י״ג), עשר תעשר (שם י״ד כ״ב), כי תכלה לעשר (שם כ״ו י״ב), ר׳ יהודה אומר לא היה צריך להתחיל מראש הספר אלא מן שמע (שם ו׳ ד׳), ופרשת המלך, ופרשה הנדרשות בה, גומר עד סוף:

כי ה׳ אלהיכם ההלך עמכם (שם כ׳ ד׳), זה השם הנתון בארון, שנאמר וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש וחצצרות התרועה בידו (במדבר ל״א ו׳), מלמד שהיה פינחס משות מלחמה, וכלי הקודש זה ארון, ויש אומרים אילו בגדי כהונה, שנאמר ובגדי הקדש אשר לאהרן (שמות כ״ט כ״ט). ר׳ יהודה בן לקיש אומר שני ארונות היו עמהן, זה שיוצא עמהן למלחמה היו בו שברי לוחות, שנאמר ויסעו מהר ה׳ דרך שלשת ימים וארון ברית ה׳ נסע לפניהם (במדבר י׳ ל״ג), וזה שהיה עמהם

היה בו ספר תורה, שנאמר ויעפלו לעלות אל ראש ההר וארון ברית ה׳ ומשה לא משו מקרב המחנה (שם י״ד מ״ד), פעמים היה מדבר עמהם, אחת בספר ואחת במלחמה, בספר מהו אומר, מי ששומע ילך לשמוע מערכי כהן, במערכי מלחמה מהו אומר, שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם (דברים כ׳ ג׳), מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו (שם שם ה׳). נפל ביתו ובנאו הרי זה חוזר, ר׳ יהודה אומר אם חידש בו דבר חוזר ואם לאו אינו חוזר, ר׳ אלעזר אומר אנשי שרון לא היו הולכין לבתיהן מפני שהן מחדשין אותן פעמים בשבוע. ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו ילך וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחללנו (שם שם ו׳), נטע חמשה אילני מאכל מחמשת המינין ואפילו חמש שורות הרי זה חוזר, ר׳ אליעזר אומר אין לו במשמע אלא כרם. לימדה תורה דרך ארץ, נתמנה לאדם פרנסה יקח בית ואחר כך שדה ואחר כך אשה, שנאמר אשר בנה (שם שם ה׳), אשר נטע (שם שם ו׳), אשר ארש אשה (שם שם ז׳), וכן שלמה אומר הכן בחוץ מלאכתך (משלי כ״ד כ״ז), זה בית, ועתדה בשדה לך (שם), כמשמעו, אחר ובנית ביתך (שם), זו אשה, רבי אומר הכן בחוץ מלאכתך, זו מקרא, ועתדה בשדה לך, זו משנה, ואחר ובנית ביתך, זה מדרש, דבר אחר, הכן בחוץ מלאכתך, אילו הלכות, ועתדה בשדה לך, זה מעשה הטוב, אחר ובנית ביתך, דרוש וקבל שכר. ויספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא (דברים כ׳ ח׳), זה המתירא מן העבירה שבידו, שנאמר למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני (תהלים מ״ט ו׳), דברי ר׳ יוסי הגלילי, ר׳ עקיבא אומר הירא ודאי, ומה תלמוד לומר ורך הלבב (דברים שם), אפילו גיבור שבגיבורים והוא רחמן היה חוזר, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו (שם), ר׳ שמעון אומר כל השומע דברי כהן ואינו חוזר סוף שנופל בחרב ומפיל ישראל עמו ומגלה אותן מארצם בעמים, שנאמר ואיש אחר יקחנה (דברים כ׳ ז׳), יכול דודו ובן דודו, נאמר כאן אחר, ונאמר להלן אחר (שם כ״ח ל״ב),

מה להלן נכרי אף כאן נכרי. שמע במלחמה שמת אחיו, עד שלא ניתן במשא חוזר, משניתן במשא אינו חוזר:

פרק ח

ברכות וקללות אילו שאמרו ישראל כשעברו את הירדן, שנאמר והיה ביום אשר תעברו את הירדן (דברים כ"ז ב'), כיצד עברו ישראל את הירדן, בכל יום היה הארון נוסע אחר שני דגלים שנאמר ונסע אהל מועד (במדבר ב' י"ז), והיום ההוא נסע תחילה, שנאמר הנה ארון הברית אדון כל הארץ עבר לפניכם בירדן (יהושע ג' י"א), בכל יום היו הלוים נושאין את הארון, והיום נשאוהו כהנים, שנאמר והיה כנוח כפות רגלי הכהנים נשאי ארון ה' אדון כל הארץ במי הירדן (שם שם י"ג), ר' יוסי אומר בשלשה מקומות נשאו הכהנים את הארון כשעברו ישראל את הירדן וכשסבבו את יריחו וכשהחזירוהו למקומו. וכיון שניטבלו רגלי הכהנים במים עמדו מי הירדן במקומן, שנאמר ויעמדו המים הירדים מלמעלה קמו נד אחד הרחק מאד באדם העיר אשר מצד צרתן (שם שם ט"ז), שנים עשר מיל על שנים עשר מיל היה גובהן של מים דברי ר' יהודה, אמר ר' אלעזר בר' שמעון וכי מים קלים או בני אדם קלים, הוי אומר מים קלים מבני אדם, מלמד שהיו המים נגדשין למעלה כיפין על כיפין שלש מאות מיל וראו אותן כל מלכי האומות, שנאמר ויהי כשמע כל מלכי האמרי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברנו וימס לבבם ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל (שם ה' א'):

עודן בירדן אמר להם יהושע דעו שלא נכנסתם לארץ אלא על מנת שתורישו את יושביה, שנאמר והורשתם את כל ישבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל משכיתם (במדבר ל"ג נ"ב), ואם לא תורישו את ישבי הארץ מפניכם (שם שם נ"ה), אם אי אתם מקבלין באים מים ושוטפין אתכם. עודן בירדן אמר להם יהושע והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי בני ישראל (יהושע ד' ה'), והנחתם

אותם במלון אשר תלינו בו הלילה (שם שם ג׳), עודן בירדן אמר להם יהושע שאו לכם מזה מתוך הירדן ממצב רגלי הכהנים הכין שתים עשרה אבנים (שם), ר׳ יהודה אומר אבא חלפתא ואלעזר בן מתיא וחנניא בן חכינאי עמדו על אותן אבנים ושיערום לכל אחת ואחת ארבעים סאה, מיכן אתה מחשב כמה היה באשכול, וכיון שעלה אחרון שבישראל מן הירדן חזרו המים למקומן, נמצאו ישראל מצד אחד וארון וכהנים מצד אחד, נשא ארון נושאיו והעבירן בירדן, נמצאת אומר שלשת מיני אבנים הן, אחד שהעמיד משה על שפת הירדן בערבות מואב, ואחד שנתנו תחת מצב רגלי הכהנים בירדן ואחד שנשאו עמהן, ר׳ יהודה אומר על גבי המזבח כתבוה, אמרו לו היאך למדו אומות העולם תורה, אמר להם נתן הקדוש ברוך הוא בלבם ושלחו נוטירין והשיאו את הכתב מעל האבנים בשבעים לשון, באותה שעה נתחתם גזר דינן של אומות העולם לבאר שחת, ר׳ שמעון אומר על הסיד כתובה, כיצד כיירוהו וסיידוהו בסיד וכתבו עליו את כל דברי התורה וכתבו למטה למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם וחטאתם לה׳ אלהיכם (דברים כ׳ י״ח), אם אתם חוזרין בכם אנו מקבלין אתכם. בוא וראה כמה ניסים עשה להם לישראל באותו היום, עברו את הירדן ובאו להר גריזים מהלך ששים מיל ולא עמד איש בפניהם, וכל העומד בפניהם מיד נתרז, שנאמר את אימתי אשלח לפניך והמתי את כל העם אשר תבא בהם ונתתי את כל איביך אליך ערף (שמות כ״ג כ״ז), והביאו את האבנים שהעלו מן הירדן, ובנו את המזבח והעלו עליו עולות ושלמים, ונטלו את האבנים ובאו ולנו במקומן, שנאמר והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון (יהושע ד׳ ג׳), יכול בכל מלון, תלמוד לומר אשר תלינו בו הלילה (שם), היכן היה בגלגל שנאמר ואת שנים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל (שם שם כ׳), מלמד שבגלגל העמידום:

כיצד אמרו ברכות וקללות, ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, כהנים ולוים וארון עומדים

למטה באמצע, כהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים וישראל מיכן ומיכן, שנאמר וכל ישראל וזקניו ושטרים ושפטיו עמדים מזה ומזה לארון (יהושע ח׳ ל״ג), מה תלמוד לומר חציו אל מול הר גרזים והחציו אל מול הר עיבל (שם), שמחצה מהר גריזים מרובה מהר עיבל מפני שמקצת לוי למטה, ר׳ אליעזר בן יעקב אומר אי אתה יכול לומר לוי למטה שכבר נאמר לוי למעלה, אמור מעתה זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה, רבי אומר הראויין לשרת עומדין למטה ושאין ראויין לשרת עומדין למעלה. הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכות, ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה, כלפי הר עיבל ופתחו בקללות, ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה (דברים כ״ז ט״ו), כלפי הר גריזים ופתחו בברכות ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת, כלפי הר עיבל פתחו בקללות, ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת (שם שם כ״ו). ברוך בכלל, ברוך בפרט, ארור בכלל, ארור בפרט. ללמוד וללמד לשמור ולעשות. ארבע על ארבע הרי שמונה. שמונה על שמונה הרי שש עשרה. ושלש כריתות לכל אחת ואחת הרי ארבעים ושמונה כריתות. וכן בהר סיני, וכן בערבות מואב. ר׳ שמעון מוציא של הר גריזים והר עיבל, ומביא של אהל מועד, ואין לך כל דבר ודבר שלא נכרתו עליו ארבעים ושמונה כריתות. ר׳ שמעון בן יהודה איש כפר עכו אומר משום ר׳ שמעון אין לך כל דבר ודבר שבתורה שלא נכרתו עליו חמש מאות אלף ושלש אלפים וחמש מאות וחמשים כריתות כמנין יוצאי מצרים. אמר רבי אם כדברי ר׳ שמעון בן יהודה אין לך כל דבר ודבר שבתורה שלא נכרתו עליו שלש עשרה כריתות ויש בכל אחת ואחת מהן חמש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים:

פרק ט

הזקנים אומרים ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו (שם כ״א ז׳), כהנים אומרים כפר לעמך ישראל אשר פדית ה׳ (שם שם ח׳),

רוח הקודש אומר ונכפר להם הדם (שם), שלשה דברים זה בצד זה מה שאמר זה לא אמר זה. כיוצא בו אתה אומר ותאמר הכר נא (בראשית ל"ח כ"ה), אמרה תמר, צדקה ממני (שם שם כ"ו), אמר יהודה, ולא יסף עוד לדעתה (שם), אמר רוח הקודש. כיוצא בו אתה אומר ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו (במדבר י"ג כ"ז), אמר יהושע, עלה נעלה (שם שם ל'), אמר כלב, אפס כי עז העם (שם שם כ"ח), אמרו מרגלים. כיוצא בו אתה אומר בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בשש רכבו לבוא (שופטים ה' כ"ח), אמרה אמו של סיסרא, חכמות שרותיה תעננה אף היא תשיב אמריה לה, הלא ימצאו יחלקו שלל (שם שם כ"ט ל'), אמרה אשתו של סיסרא וכלותיו, ורוח הקודש אומר כן יאבדו כל אויביך ה' (שם שם ל"א). כיוצא בו אתה אומר מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה (שמואל א' ד' ח'), אמרו כשרין שבהן, רשעים שבהן אמרו אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר (שם), עשר מכות היו לו ושלמו, גיבורים שבהם אמרו התחזקו והיו לאנשים פלשתים פן תעבדו לעברים (שם שם ט'). כיוצא בו אומר מיכה המורשתי (ירמיה כ"ו י"ח), וינחם ה' אל הרעה אשר דבר עליהם (שם שם י"ט), עד כאן אמרו כשרים שבהם, רשעים שבהם אמרו וגם איש היה מתנבא בשם ה' אוריהו בן שמעיהו מקרית היערים (שם שם כ'), וישמע המלך יהויקם וכל גבוריו וכל השרים את דבריו ויבקש המלך המיתו וישמע אוריהו וירא ויברח ויבא מצרים, וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים את אלנתן בן עכבור ואנשים אתו אל מצרים, ויציאו את אוריהו ממצרים ויבאהו אל המלך יהויקים ויכהו בחרב וישלך את נבלתו אל קברי בני העם (שם שם כ"א כ"ב כ"ג), אמרו כשם שנהרג אוריהו כך ירמיה חייב ליהרג, אך יד אחיקם בן שפן היתה את ירמיהו לבלתי תת אתו ביד העם להמיתו (שם שם כ"ד), כל פרשה זה עירובי דברים מה שאמר זה לא אמר זה. כיוצא בו אתה אומר משא נינוה ספר חזון נחום האלקשי (נחום א' א'), ואומר ה' ארך אפים וגדול כח ונקה לא ינקה (שם שם ג'), גוער בים ויבשהו (שם שם ד'), כל הפרשה זו עירובי דברים מה שאמר זה לא אמר זה.

כיוצא בו למנצח על יונת אלם רחקים לדוד מכתם (תהלים נ"ו א'), האמנם אלם צדק תדברון (שם נ"ח ב'), כל פרשה זו עירובי דברים מה שאמר זה לא אמר זה. כיוצא בו אתה אומר תחת התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך שמה חבלתך ילדתך (שיר ח' ה'), עד כאן רוח הקודש אומר, ישראל אומרים שימני כחותם על לבך כחותם על זרועך (שם שם ו'), אומות העולם אמרו כי עזה כמות אהבה קשה כשאול קנאה רשפיה רשפי אש שלהבתיה (שם ו'):

פרק י

בזמן שהצדיק בא לעולם טובה באה לעולם, שנאמר ויקרא את שמו נח לאמר זה ינחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר ארַרה ה' (בראשית ה' כ"ט), כשנפטר רעה בא לעולם, שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק (ישעיה נ"ז א'), ואומר יבוא שלום ינוחו על משכבותם הלך נכחו (שם שם ב'), הולך שלום אל הקבר. בזמן שהרשעים באין לעולם רעה באה לעולם שנאמר בבוא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה (משלי י"ח ג'), וכשמסתלקין פורענות מסתלקת עמהן, שנאמר בטוב צדיקים תעלץ קריה ואבד רשעים רנה (שם י"א י'), ואומר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם (דברים י"ג י"ח). כל זמן שהרשעים באין לעולם חרון אף בא לעולם, נסתלקו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם, אין לי אלא שתולין לצדיקים בחייהם, מנין אף במיתתן, שנאמר ויהי לשבעת הימים (בראשית ז' י'), אילו שבעת ימי אבלו של משותלח הצדיק שעיכבו את הפורענות מלבוא לעולם. דבר אחר מלמד ששינה המקום עליהם סדרי עולם והיתה חמה זורחת ממערב ושוקעת במזרח. דבר אחר נתן להם הקדוש ברוך הוא שבעת ימים מעין העולם הבא ואכלו ושתו כדי שידעו מה איבדו:

כל זמן שהיה אברהם קיים היה שובע, שנאמר ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל (שם כ"ד א'), כשמת מהו אומר

ויהי רעב בארץ (שם כ"ו א'), **בא יצחק והיה שובע, שנאמר ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה'** (שם שם י"ב). כל זמן שהיה אברהם קיים היו בורות נובעות מים, משמת אברהם סתמום פלשתים, ולמה אמרו תקלה הן לנו, מפני גייסות שהן באות עלינו, כל זמן שהיה יצחק קיים היה ברכה בזרע, שנאמר ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה' (שם). משירד יעקב לארם נהרים נתברך לבן, שנאמר נחשתי ויברכני ה' בגללך (שם ל' כ"ז), וכשירד יוסף למצרים נתברך ביתו של פוטיפר שנאמר ויהי מאז הפקיד אתו בביתו ועל כל אשר יש לו ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף (שם ל"ט ה'), עד שלא ירד יעקב למצרים היה רעב במצרים, משירד מהו אומר הא לכם זרע וזרעתם (שם מ"ז כ"ג), ר' יוסי אומר כיון שמת יעקב חזר ליושנו, שנאמר ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם (שם נ' כ"א), ולהלן הוא אומר וכלכלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב (שם מ"ה י"א). כל זמן שהיה יוסף קיים היו ישראל בנחת, משמת מהו אומר ויקם מלך חדש על מצרים (שמות א' ח'):

פרק יא

כל זמן שהיתה מרים קיימת היתה באר מספקת את ישראל, משמתה מהו אומר ולא היה מים לעדה ויקהלו על משה ועל אהרן (במדבר כ' ג'). כל זמן שהיה אהרן קיים היה עמוד הענן מנהיג את ישראל משמת מהו אומר וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל (שם כ"א א'), אמר הלך תייר שלהן שהיה מכבש להן את הדרך. כל זמן שהיה משה קיים היה המן יורד להם לישראל, משמת מהו אומר וישבת המן ממחרת (יהושע ה' י"ב), ותלו לו למשה במותו שאכלו מן המן שליקטו בשבעה באדר שלשים ותשע יום עד ששה עשר בניסן והקריבו את העומר בגלגל, שנאמר ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה (שמות ט"ז ל"ה), שאין תלמוד לומר עד באם אל קצה ארץ כנען (שם), ומה תלמוד

לומר עד באם אל קצה ארץ כנען, מלמד שאילו לא פסק המן לא רצו לאכול מתבואת ארץ כנען. ר׳ אלעזר בן עזריה אומר משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לו עבדו מזוג לי בחמין אמר לו אין לי חמין, אמר לו ואם לאו מזוג לי בצונן, כך אילו לא פסק המן לא רצו לאכל מתבואת ארץ כנען. כל זמן שהיה יהושע קיים לא הזיקו אומות העולם לישראל, משמת מהו אומר ויעבדו בני ישראל את כושן רשעתים שמנה שנים (שופטים ג׳ ח׳), כושן רשעתים שעשה שתי רשעיות אחת ששיעבד את ישראל ואחת שעבר על השבועה. כל זמן שהיה שמואל קיים היו נופלין פלשתים ביד ישראל, שנאמר ותהי יד ה׳ בפלשתים כל ימי שמואל (שמואל א׳ ז׳ י״ג), משמת מהו אומר וימת שמואל (שם כ״ה א׳), ויקבצו פלשתים את מחניהם לצבא להלחם בישראל (שם כ״ח א׳). כתיב וימת שמואל (שם כ״ה א׳), וכתיב ושמואל מת (שם כ״ח ג׳), הא כיצד, ושמואל מת מיתה וודיי, וימת שמואל מעינינו של שאול. ר׳ אלעזר אומר הרי הוא אומר ויאמר לה מה תארו ותאמר איש זקן עלה והוא עטה מעיל (שם שם י״ד), לא תעלה על דעתן שהוא קיים, אלא כבר מת, ואומר ויקברהו ברמה ובעירו (שם שם ג׳), וכי אין אנו יודעין שהרמה עירו, אלא מלמד שספדו לו כל ישראל כדרך שספדו לו ברמה:

אותה שנה שיצאו ישראל ממצרים ירד להן מן בששה עשר באייר ופסק בשבעה באדר ובששה עשר בניסן כלה מה שבידם, שנאמר ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה (שמות ט״ז ל״ה), והלא חסרין שלשים יום, אלא שאכלו מן העוגות שעלו בידם ממצרים שהיה להם, ומן שבעה באדר עד ששה עשר בניסן שלשים ותשעה יום עד שהקריבו את העומר בגלגל. ומנין שבשבעה באדר נולד משה, שנאמר ויאמר אלהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום (דברים ל״א ב׳), היום מלאו ימיי. ומנין שבשבעה באדר מת משה, שנאמר ויבכו בני ישראל את משה בערבת מואב שלשים יום (שם ל״ד ח׳), ואומר ויהי אחרי מות משה עבד ה׳ ויאמר ה׳ אל יהושע בן נון משרת משה לאמר, משה עבדי מת ועתה קום עבר (יהושע א׳ א׳ ב׳), והעם עלו

מן הירדן בעשור לחדש הראשון ויחנו בגלגל (שם ד׳ י״ט), מנה שלשים ושלשה יום למפרע ונמצא מת משה בשבעה באדר:

ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר שלשה פרנסים טובים עמדו להם לישראל משה ואהרן ומרים, ובזכותם ניתנו להם לישראל שלש מתנות טובות באר ועמוד ענן ומן, באר בזכות מרים, מתה מרים נסתלקה הבאר וחזרה בזכות משה ואהרן, מת אהרן נסתלק עמוד הענן וחזרו שניהם בזכות משה, מת משה נסתלקו שלשתן ולא חזרו, שנאמר ואכחד את שלשת הרעים בירח אחד (זכריה י״א ח׳). והצרעה לא עברה את הירדן אלא עמדה על שפת הירדן וזרקה בהן מרה:

כיוצא בו אתה אומר בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימין בצלצח (שמואל א׳ י׳ ב׳), וכי היכן מצינו שנקברה רחל בגבול בנימין, והלא בגבול יהודה נקברה, שנאמר ותמת רחל ותקבר בדרך אפרתה הוא בית לחם (בראשית ל״ה י״ט), ואומר ואתה בית לחם אפרתה (מיכה ה׳ א׳), אלא אמר לו עכשיו שאני מדבר עמך הנם על קבורת רחל, ואתה הולך והם באין ואתה מוצא אותן בגבול בנימין. כיוצא בו אתה אומר ושאול יושב בגבעה תחת האשל ברמה וחניתו בידו (שמואל א׳ כ״ב ו׳), אם ברמה היאך בגבעה, אלא מי מעמיד רגלי שאול בגבעה בית דינו של שמואל הישב ברמה. כיוצא בו אתה אומר עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלם (תהלים קכ״ב ב׳), איפשר לומר כן אלא מי מעמיד רגלינו במלחמה בית דינו של דוד היושב בשערי ירושלם. כיוצא בו אתה אומר יסוב כל הארץ כערבה מגבע לרמון נגב ירושלם (זכריה י״ד י׳), והלא נגב ירושלם מישור היה וגבע רימון מקום טרשין וקסקסין, אלא מה גבע רימון עתידה לעשות מישור נגב ירושלם, כך כל ארצות עתידות ליעשות מישור נגב ירושלם. כיוצא בו אתה אומר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזלי המחלתי (שמואל ב׳ כ״א ח׳), היכאן מצינו שניתנה מיכל לעדריאל והלא לא ניתנה אלא לפלטי, שנאמר ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש

אשר מגלים (שמואל א' כ"ה מ"ד), אלא מקיש נישואי מיכל לנשואי מירב, מה נישואי מירב לעדריאל בעבירה אף נישואי מיכל בעבירה:

שאלו תלמידיו את ר' יוסי היאך נשא דוד אחות אשתו, אמר להן אחר מיתת מירב נשאה. ר' יהושע בן קרחה אומר לא היו קידושין גמורין, שנאמר תנה את אשתי את מיכל (שמואל ב' ג' י"ד), כשם שלא היו קידושין גמורין כך לא היו נישואין גמורין. כתיב ואת חמשת בני מיכל בת שאול (שם כ"א ח'), וכתיב ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד (שם ו' כ"ג), אלא ילדה מירב וגידלה מיכל והיו נקראין על שמה, כעינין שנאמר ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי (רות ד' י"ז), ואומר ואלה תולדת אהרן ומשה (במדבר ג' א'):

פרק יב

בשנת שלשים ושש למלכות אסא עלה בעשא מלך ישראל על יהודה ויבן את הרמה לבלתי תת יוצא ובא לאסא מלך יהודה (דברי הימים ב' ט"ז א'), וכי איפשר לומר כן והלא אסא קבר את בעשא בשנת עשרים ושש למלכו אלא כנגד שלשים ושש שנה שנגזרה גזירה על מלכות בית דוד שתחלק ובאחרונה תחזור להן, וכנגד שלשים ושש שנה שנגזרה גזירה שיהיו מלכי ארם שטן לישראל ובאחרונה יפלו ביד בית דוד. וימת כדבר ה' אשר דבר אליהו וימלך יהורם תחתיו בשנת שתים ליהורם בן יהושפט מלך יהודה כי לא היה לו בן (מלכים ב' א' י"ז), איפשר לומר כן והלא יהושפט מלך אחריו חמש שנים, ומה תלמוד לומר בשנת שתים ליהורם בן יהושפט מלך יהודה, אלא כיון שעלה יהושפט עם אחאב למלחמה ברמות גלעד נגזרה גזירה על יהושפט ליהרג, שנאמר ויהי כראות שרי הרכב את יהושפט והמה אמרו מלך ישראל הוא ויסבו עליו להלחם ויזעק יהושפט וה' עזרו ויסתם אלהים ממנו (דברי הימים ב' י"ח ל"א), ראוי הוא ליהרג ובשביל שצעק תלה לו הכתוב שבע שנים והיה מונה לבנו. בן שלשים ושתים שנה יהורם במלכו ושמנה שנים מלך בירושלם (שם כ"א ה'), באחזיה בנו אומר בן ארבעים ושתים שנה אחזיה במלכו

ושנה אחת מלך בירושלם (שם כ״ב ב׳), אמר ר׳ יוסי וכי היאך אפשר לבן להיות גדול מאביו שתי שנים, אלא כיון שהשיא אסא את בתו של עמרי ליהושפט בנו נגזרה על מלכות בית דוד שתכלה עם בית אחאב, שנאמר ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו לבוא אל יורם ובבאו יצא עם יהורם אל יהוא בן נמשי אשר משחו ה׳ להכרית את בית אחאב (שם שם ז׳), ונפלו בו ביום שניהם. כיוצא בו, כולם התייחשו בימי יותם מלך יהודה ובימי ירבעם מלך ישראל (דברי הימים א׳ ה׳ י״ז), איפשר לומר כן והלא עוזיהו קבר את ירבעם וקבר עוד שלשה מלכים אחריו, מלמד שכל אותן שנים שהיה עוזיהו מצורע יותם בנו שפט את עם הארץ:

עד שנגנז אליהו היתה רוח הקודש מרובה בישראל, שנאמר ויצאו בני הנביאים אשר בית אל אל אלישע ויאמרו אליו הידעת כי היום ה׳ לקח את אדניך מעל ראשך (מלכים ב׳ ב׳ ג׳), הלכו ויעמדו מנגד מרחוק ושניהם עמדו על הירדן (שם שם ז׳), יכול מפני שהן מועטין, תלמוד לומר וחמשים איש מבני הנביאים (שם), יכול קטנים, תלמוד לומר הידעת כי היום ה׳ לקח את אדניך, אדונינו לא נאמר אלא אדניך, מלמד שהיו חכמים כאליהו, וכשנגנז אליהו נסתלקה מהן רוח הקודש, שנאמר ויאמרו אליו הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים בני חיל ילכו נא ויבקשו את אדניך (שם שם ט״ז), איפשר אמש אמרו לו היום ה׳ לקח את אדניך, ועכשיו אומרים לו ילכו נא ויבקשו את אדניך, אלא שנסתלקה מהם רוח הקודש, ומה תלמוד לומר עד בש (שם שם י״ז), מלמד שנתבייש מהם שלא יאמרו אינו רוצה להקביל פני רבו. כל הזמן שהיה אלישע קיים לא היו גדודי ארם מתגרין בישראל, שנאמר ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל (שם ו׳ כ״ג), משמת מהו אומר וגדודי מואב יבאו בארץ (שם י״ג כ׳):

פרק יג

משנבנה בית הראשון נגנז אהל מועד קרשיו קרסיו ועמודיו ואדניו, אף על פי כן לא היו משתמשין אלא בשולחן ומנורה שעשה משה ולא

היו צריכין שמן המשחה שקדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא, וכיון שבא יאשיהו גנז את הארון וצנצנת המן וצנצנת של שמן המשחה ומקלו של אהרן וארגז, שנאמר ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דויד מלך ישראל אין לכם משא בכתף (דברי הימים ב' ל"ה ג'), אמר להם גנזו אתו שלא יגלה לבבל כשאר הכלים, ר' אליעזר אומר ארון גלה לבבל, שנאמר הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך ואשר אצרו אבתיך עד היום הזה בבלה לא יותר דבר אמר ה' (מלכים ב' כ' י"ז), אין דבר אלא עשרות הדיברות שבו, ר' שמעון אומר הרי הוא אומר ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנצר ויבאהו בבלה עם כלי חמדת בית ה' (דברי הימים ב' ל"ו י'), זה ארון, ר' יהודה אומר במקומו נגנז, שנאמר ויארכו הבדים ויראו ראשי הבדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה ויהיו שם עד היום הזה (מלכים א' ח' ח'):

משחרב בית הראשון בטל מלכות מבית דוד ובטלו אורים ותומים ופסקו ערי מגרש, שנאמר ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמד כהן לאורים ולתמים (עזרא ב' ס"ג), כאדם שאומר לחבירו עד שיבא אליהו או עד שיחיו המתים. משמת חגי זכריה ומלאכי נביאים האחרונים פסקה רוח הקודש מישראל ואף על פי כן היו משמיעין להן בבת קול. מעשה שנכנסו חכמים לבית גוריו ביריחו ושמעו בת קול אומרת יש כאן אדם שראוי לרוח הקודש אלא שאין דורו זכאי לכך ונתנו עיניהם בהילל הזקן, וכשמת אמרו עליו הי עניו הי חסיד תלמידו של עזרא. שוב פעם אחת היו יושבין ביבנה ושמעו בת קול אומרת יש כאן אדם שראוי לרוח הקודש אלא שאין הדור זכאי לכך ונתנו עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת אמרו עליו הי עניו הי חסיד תלמידו של הלל, אף הוא אומר בשעת מיתתו שמעון וישמעאל לחרבא וחברוהי לקטלא ושאר עמא לביזא ועקן סגיאין יהוון אחרי דנא ובלשון ארמית אמרן, אף על ר' יהודא בן בבא בקשו לומר תלמידיו של שמואל אלא שנטרפה

השעה. יוחנן כהן גדול שמע מבית קודש הקדשים נצחא טליא דאזלי לאגחא קרבא באנטוכיא וכיונו את אותה השעה וכיונו שנצחו אותה שעה. שמעון הצדיק שמע בטילת עיבידתא דיאמר סנאה להיתיה להיכלא ונהרג קסגלגס ובטלו גזירותיו, ובלשון ארמי שמען:

כל זמן ששמעון הצדיק קיים היה נר מערבי תדיר, משמת הלכו ומצאוהו שכבה מיכן ואילך פעמים כבה פעמים דולק, והיה אש של מערכה תדיר, כיון שהיו מסדרין אותה שחרית היתה מתגברת כל היום כולו והיו מקריבין עליה תמידין ומוספין ונסכיהם ולא היו מוסיפין עליה אלא שני גיזרי עצים של בין הערביים, שנאמר ובער עליה הכהן (ויקרא ו׳ ה׳), משמת שמעון הצדיק תשש כוחה של מערכה ואין נמנעין מלהוסיף עצים כל היום כולו, והיתה ברכה בשתי הלחם ובלחם הפנים שתי הלחם מתחלק בעצרת ולחם הפנים מתחלק ברגל לכל משמרות, יש מהם שאוכלין ושביעים ויש מהם שהם מותירין, ולא היה מגיע לכל אחד ואחד אלא כזית, משמת שמעון הצדיק נסתלקה הברכה, הצנועין מושכין את ידיהם והגרגרנים חולקין ואין מגיע לכל אחד מהם אלא כפול. מעשה בכהן אחד מצפורי שנטל חלקו וחלק חבירו, אף על פי כן לא עלה בידו אלא כפול והיו קורין אותו בן קמצן עד היום. אמר להם בשנה זו אני מת, אמרו מנין אתה יודע, אמר להם בכל יום הכיפורים היה מזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ומתעטף לבנים נכנס עמי ויוצא עמי, בשנה זו נכנס עמי ולא יצא עמי, לאחר הרגל חלה שבעת ימים ומת ונמנעו חביריו מלברך בשם:

מעוררין אילו הלוים, שהן אומרין על הדוכן עורה למה תישן ה׳ (תהלים מ״ד כ״ד), וכי יש שינה לפניו והלא כבר נאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (שם קכ״א ד׳), אלא כשישראל שרויין בצרה ואומות העולם שרויין בשלוה אומרין עורה למה תישן ה׳. נוקפין אילו שמושכין את העגל בין קרניו כדרך שעושין לעבודה זרה, אמר להן רבן יוחנן בן זכאי עד מתי אתם מאכילים את המזבח טריפות, עד ימיו היה מכה בפטיש בירושלם בחולו של מועד, אף הוא גזר

על הוידוי וביטל את הדמאי, לפי ששלח בכל עיירות ישראל וראה שלא היו מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד, מעשר ראשון ומעשר שני מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין, אמר תרומה עון מיתה ותרומת מעשר עון טבל, יהא אדם קורא שם לתרומה ולמעשר ונותן לכהן ומעשר שיני מחולל על המעות והשאר מעשר ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה:

פרק יד

ר׳ יוחנן בן זכאי אומר משרבו הרצחנים בטלה עגלה ערופה לפי שאין עגלה ערופה באה אלא על הספק ועכשיו בגלוי הן רוצחין. משרבו המנאפין פסקו מים שאין משקין אלא על הספק. משרבו בעלי הנאה בטלה כבוד תורה ונתקלקל הדין, משרבו לוחשי לחישות בדין בא חרון אף לעולם ונסתלקה שכינה מישראל. משרבו הרואין, בטל לא תכירו (דברים א׳ י״ז), ופסק לא תגורו (שם), ופרקו מהם עול שמים והמליכו עליהם עול מלך בשר ודם. משרבו מטילי מלאי על בעלי בתים רבה שוחד והוטה משפט והיו לאחור ולא לפנים, וכן הוא אומר ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד ויטו משפט (שמואל א׳ ח׳ ג׳), ר׳ מאיר אומר חלקם שאלו בפיהם, ר׳ יהודה אומר מלאי הטילו על בעלי בתים, ר׳ עקיבא אומר קופה יתירה של מעשרות נטלו, ר׳ יוסי אומר מתנות נטלו בזרוע, ואף על פי כן שלא קילל עלי את שמואל אלא על תנאי ראה היאך דבקה בו. משרבו מקבלני טובתיך ומחזיקני טובתך, רבו איש הישר בעיניו יעשה (שופטים כ״א כ״ה), וסרחה כל המלכות כולה ואזלה ונולה, משרבו איש הישר בעיניו יעשה, שפלים גבהו וגבוהים שפלו, משרבו צרי העין וטורפי טרף הן הן שפכו דמים, רבו אומצי הלב וכל אחד ואחד קופץ יד מחבירו, משרבו אחרי בצעם לבם הלך (יחזקאל ל״ג ל״א), רבו אמרים לרע טוב ולטוב רע (ישעיה ה׳ כ׳), משרבו האמרים לרע טוב ולטוב רע נתמלא כל העולם כולו הוי. משרבו מושכי הרוק נתמעטו התלמידים ובטל כבוד תורה, משרבו היהירים התחילו

בנות ישראל להינשא ליהרים לפי שאין דורינו רואין אלא לפנים. משרבו נטויות גרון ומסקרות עינים רבו המים המאררים אלא שפסקו, משרבו זהורי הלב רבו מחלוקת בישראל ונעשו שתי תורות, משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשו שתי תורות. משרבו מקבלי מתנות נתמעטו הימים ונתקצרו השנים ופסקה טובה, משרבו מקבלי צדקה מן הגוים התחילו הגוים להתרבות וישראל להתמעט ואין נוח בעולם לישראל:

פרק טו

משחרב בית המקדש בטיל שמיר, ר' יהודה אומר שמיר זה ביריא הוא, וממעשה בראשית נברא, וכשנותנין אותו על גבי האבנים מתפתחות לפניו כלוחי פינקס והברזל נבקע לפניו ואין כל דבר יכול לעמוד לפניו, כיצד עושין לו כורכין אתו במוכין של צמר ונותנין אתו בתוך איטני של עופרת מלא סובין של שעורים, ובו בנה שלמה את בית המקדש, שנאמר והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנתו (מלכים א' ו' ז'), דברי ר' יהודה, ר' נחמיה אומר מגרר אותו מבחוץ שנאמר כל אלה אבנים יקרת כמדות גזית מגררות במגרה מבית ומחוץ (שם שם ט'), ואומר לא נשמע בבית בהבנתו, בבית לא נשמע אבל מתקן מבחוץ ומכניס, אמר רבי נראין דברי ר' יהודה באבני מקדש ודברי ר' נחמיה באבני ביתו:

אמר רבן שמעון בן גמליאל תדע שנתאררו טללים, בראשונה כשהיה הטל יורד על הקש ועל התבן היה מלבין, שנאמר דק מחספס (שמות ט"ז י"ד), עכשיו משחיר, בראשונה כל עיר שטלליה מרובין מחברותיה פירותיה מרובין ועכשיו פירותיה מועטין, רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' יהושע, מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה, ולא ירד טל לברכה, ונוטל טעם הפירות, וראשון ראשון עומד, ר' יוסי אומר אף נוטל שומן הפירות, ר' שמעון

בן אלעזר אומר טהרה נטלה את הטעם והריח, המעשרות נטלו את השמן ואת הדגן:

משמת ר׳ אליעזר בטל כבוד תורה, משמת ר׳ יהושע בטלו אנשי עיצה ומחשבה, משמת ר׳ עקיבא בטלו זרועי תורה ופסקו מעיינות חכמה, משמת ר׳ אלעזר בן עזריה בטלה עטרת חכמים, שעטרת חכמים עושרם, משמת בן עזאי בטלו השקדנים, משמת בן זומא בטלו דורשנים , משמת ר׳ חנינא בן דוסא בטלו אנשי מעשה, משמת אבה יוסי בן קיטנית בטלה חסידות, משמת רבן שמעון בן גמליאל בטלו גובאי ורבו צרות, משמת רבי הוכפלו צרות:

רבן שמעון בן גמליאל אומר אין כל צרה שהיא באה על הציבור שאין בית דין מבטלין שמחה כנגדה. משבטלה סנהדרי בטל שיר מבית המשתאות, וכי מה היתה סנהדרי מועלת לישראל אלא לעינין שנאמר ואם העלם יעלימו עם הארץ (ויקרא כ׳ ד׳), משהיתה סנהדרי קיימת היו נפרעין ממנו ועכשיו נפרעין ממנו ומקרוביו, שנאמר ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו (שם שם ה׳), משל לאחד שסרח בעיר מסרוהו לרוצען והיה קשה מן הרוצען מסרוהו לשלטון והיה קשה מן השלטון מסרוהו לבעלי זמורה והטילוהו בקמין, כך צרות אחרונות משכחות את הראשונות. אילו הן עטרות חתנים אילו של מלח ושל גפרית אבל של וורד ושל הדס התירו להן, אילו הן עטרות כלות אילו של זהב, אבל יוצאה היא בכיפה של מלך. של בית רבן גמליאל התירו ללמד יוונית מפני שהן זקוקין למלכות. ושלא יסוד אדם את ביתו בסיד ובביצת הסיד, ואם עירב בו תבן או חול מותר, ר׳ יהודה אומר עירב בו חול טרכיו סיד הוא ואסור, תבן מותר. אילו הן חופות חתנים אלו זהוריות המווהבות, אבל עושה הוא אפפיירות ותולה בה כל מין שירצה, ולא תצא כלה באפיריון בתוך העיר, אף על פילייטון גזר בן בבא ולא הודו לו:

אמר רבן שמעון בן גמליאל מיום שחרב בית המקדש בדין הוא שלא נאכל בשר ושלא נשתה יין, אלא שאין בית דין גוזרין על

הציבור אלא אותן דברים שהן יכולין לעמוד בהם, הוא היה אומר הואיל וגוזרין עלינו שלא ללמוד תורה נגזור על ישראל שלא ישאו נשים, ונמצא ישראל שמם וזרע אברהם כלה, אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין. משחרב בית המקדש רבו פרושים בישראל ולא היו אוכלין בשר ולא היו שותין יין, ניטפל להן ר׳ יהושע אמר להם בניי מפני מה אין אתם אוכלין בשר, אמרו לו נאכל בשר שבכל יום היה תמיד קרב על גבי המזבח ועכשיו בטל, אמר להם מפני מה אין אתם שותין יין, אמרו לו נשתה יין שממנו היה מתנסך על גבי המזבח ועכשיו בטל, אמר להם אף תאנים וענבים לא נאכל שמהם היו מביאין ביכורים בעצרת, לחם לא נאכל שממנו היו מביאים שתי הלחם ולחם הפנים, מים לא נשתה שמהם היו מנסכין בחג, שתקו, אמר להם שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזירה, ועוד להתאבל יותר מדאי אי אפשר, אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר דבר מועט זכר לירושלם, עושה אדם כל צורכי סעודה ומשייר בה דבר מועט זכר לירושלים, עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט זכר לירושלם, שנאמר אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי (תהלים קל״ז ה׳ ו׳). כל המתאבל על ירושלם זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר שמחו את ירושלם וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה (ישעיה ס״ו י׳):

חסלת מסכת סוטה

קידושין

פרק א

לא ישא אדם אשה עד שתגדל בת אחותו או עד שימצא את ההוגנת לו, שנאמר ומלאה הארץ זמה (ויקרא י״ט כ״ט), זמה היא, ר׳ אליעזר אומר זה הפנוי הבא על הפנויה שלא לשום אישות, אמר

ר׳ אליעזר מנין שענוש לפני המקום כבא על אשה ואמה, נאמר כאן זמה ונאמר להלן ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה הוא (שם כ׳ י״ד), ר׳ אליעזר בן יעקב אומר הרי שבא על נשים הרבה ואינו יודע לאיזה בא, וכן היא שקבלה מאנשים הרבה ואין ידוע מאיזה קיבלה, נמצא האיש נושא בתו והאיש נושא אחותו, והעולם נתמלא ממזרות, לכך נאמר ומלאה הארץ זמה, זה מה הוא, אינו לא כהן ולא לוי ולא ישראל, ר׳ יהודה אומר הרי הוא אומר ולא תזנה הארץ (שם י״ט כ״ט), מונין הן הפירות, הכריעו חכמים לסייע דברי ר׳ יהודה, שנאמר שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת על דרכים ישבת להם כערבי במדבר ותחניפי ארץ בזנותיך וברעתך, וימנעו רביבים ומלקוש לוא היה (ירמיה ג׳ ב׳ ג׳):

איזו היא מצות הבן על האב מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מכניס ומוציא מרחיץ לו פניו וידיו ורגליו, אחד האיש ואחת האשה, אלא שהאיש ספק בידו לעשות, והאשה אין ספק בידה לעשות מפני שרשות בעלה עליה, איזו היא מצות האב על הבן חייב למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה, ויש אומרים אף להשיטו בנהר, ר׳ יהודה אומר כל שאינו מלמד את בנו אומנות ילמדו ליסטות, רבן גמליאל אומר כל שיש בידו אומנות למה הוא דומה לכרם שמוקף גדר ולאריס שמוקף סייג, ר׳ יוסי אומר משום רבן גמליאל כל שיש בידו אומנות למה הוא דומה לאשה שיש לה בעל, בין שמתקשטת ובין שאינה מתקשטת אין הכל מסתכלין בה, אם אינה מתקשטת היא, תהא לה מאירה, וכל שאין בידו אומנות למה הוא דומה לאשה שאין לה בעל, בין שמתקשטת ובין שאינה מתקשטת הכל מסתכלין בה, ואם מתקשטת היא, תהא לה מאירה, ר׳ אלעזר בר׳ צדוק אומר משום רבן גמליאל כל שיש בידו אומנות למה הוא דומה לכרם גדור שאין בהמה וחיה נכנסין לתוכו ואין עוברים ושבים אוכלין את מה שבתוכו ואין רואין את מה שבתוכו, וכל שאין בידו אומנות למה הוא דומה לכרם פרוץ שבהמה וחיה נכנסין לתוכו ועוברים ושבים אוכלים את מה שבתוכו ורואין כל מה שבתוכו:

כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו את ימיו ונוחל את הארץ, וכל העובר עבירה אחת מריעין לו ומקצרין לו את ימיו ואינו נוחל את הארץ, ועל זה נאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה (קהלת ט׳ י״ח), בחטא זה יחידי שחטא זה איבד ממנו טובה הרבה. לעולם יהא אדם רואה את עצמו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה, ועל זה נאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, בשביל חטא יחידי שחטא זה איבד ממנו טובה הרבה. ר׳ שמעון בן אלעזר אומר לפי שהיחיד נידון אחר רובו והעולם נידון אחר רובו, לעולם יהא אדם רואה את עצמו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת העולם לכף זכות, עבר עבירה אוי לו שהכריע את עצמו ואת העולם לכף חובה, על זה נאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, בשביל חטא יחידי שחטא זה איבד ממנו ומן העולם טובה הרבה:

ר׳ שמעון אומר היה אדם צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הכל, שנאמר צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו (יחזקאל ל״ג י״ב), היה אדם רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה המקום מקבלו, שנאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו (שם):

כל העוסק בשלשתן במקרא ובמשנה ובדרך ארץ, על זה נאמר והחוט המשלש לא במהרה ינתק (קהלת ד׳ י״ב):

פרק ה

כל שעיסקן עם הנשים לא יתייחדו עם הנשים, כגון הסדרין והסרוקת והגרדיים והרוכלין והנקורות והחייטין והספרין והכובסין, ר׳ מאיר אומר אין לך אומנות שעברה מן העולם אלא אוי לו לאדם שרואה את הוריו באומנות פגומה. רבי אומר לעולם ישתדל אדם לומד את בנו אומנות שהיא נקייה וקלה ויתפלל לפני מי שהעושר שלו, שאין לך אומנות שאין בה עניות ועשירות, להודיעך שאין

העניות והעשירות מן האומנות, אמר ר' שמעון בן אלעזר ראיתה מימיך בהמה וחיה שיש להם אומנות ומתפרנסין שלא בצער, הם לא נבראו אלא לשמשיני, ואני נבראתי לשמש את קוני, והרי דברים קל וחומר ומה אילו שלא נבראו אלא לשמשיני מתפרנסין שלא בצער, אני שנבראתי לשמש את קוני על אחת כמה וכמה שאתפרנס שלא בצער, אלא לפי שהורעתי את מעשיי וקיפחתי את פרנסתי:

ר' נהוראי אומר מניח אני את כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאוכל שכר עמילה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, לפי שכל אומניות שבעולם אין עומדת לו אלא בימי נערותו ובזמן שכוחו עליו, אבל אם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי מידת הייסורין אין יכול לעשות מלאכה, סוף שמת ברעב, אבל תורה אינו כן אלא משמרתו מכל רעה בימי נערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בימי זקנותו, בימי נערותו מה הוא אומר וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו (ישעיה מ' ל"א), בימי זקנותו מה הוא אומר עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו (תהלים צ"ב ט"ו):

וכן אתה מוצא באברהם אבינו שבירכו המקום וגידלו בזקנותו יותר מבנערותו, שנאמר ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כ"ד א'), ר' מאיר אומר שלא היתה לו בת, ר' יהודה אומר שהיתה לו בת, ר' אלעזר המודעי אומר זו איסטגנוניס גדולה שהיתה בידו של אברהם אבינו, ר' שמעון בן יוחי אומר זו מרגלית טובה שהיתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא, וכיון שמת אברהם אבינו נטלה המקום ותלאה בגלגל חמה, מידה שנייה שלא מרד עשו בימיו, מידה שלישית שעשה ישמעאל תשובה בימיו. אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם אבינו ובכל שמה. ובירכו המקום וגידלו בזקנותו יותר מבנערותו מפני שעשת את התורה עד שלא באת, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרתי מצותי חקותי ותורתי (בראשית כ"ו ה'), מלמד שנגלו לו דברי תורה ודברי סופרים:

חסלת מסכתא קידושין ונגמרה סדר נשים

בבא קמא

פרק ב

מעשה באחד שהיה מסקל מתוך שדהו ונותן לרשות הרבים, היה חסיד אחד רודפו, מפני מה אתה מסקל מתוך שאינו שלך ונותן לתוך שלך, שיחק עליו, לאחר זמן נצרך אותו האיש ומכר את שדהו והיה מהלך באותו מקום וניתקל, אמר לא לחנם אמר לי אותו חסיד הרי אתה מסקל מתוך שאינו שלך ונותן לתוך שלך:

פרק ז

שאלו תלמידיו את ר' יוחנן בן זכאי, וכי מה ראתה תורה להחמיר בגנב יותר מבגזלן, אמר להן גזלן הישוה כבוד עבד לכבוד קונו, גנב חלק כבוד לעבד יותר על כבוד קונו, כביכול עשה גנב את עין העליונה כאילו אינה רואה ואת האוזן שאינה שומעת, שנאמר הוי המעמיקים מה' לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי ראנו ומי ידענו (ישעיה כ"ט ט"ו), ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב (תהלים צ"ד ז'), כי אמרו עזב ה' את הארץ ואין ה' ראה (יחזקאל ט' ט'), ר' מאיר משלו משל משום רבן גמליאל למה הדבר דומה לשנים שעשו משתה בעיר, אחד קרא את בני העיר ואת המלך לא קרא, ואחד לא קרא לא את המלך ולא את בני העיר, איזה הוא מהם עונשו מרובה, זה שקרא את בני העיר ואת המלך לא קרא ועונשו מרובה יותר מן השיני, אמר ר' עקיבא מפני מה אמרו אם טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה מפני שנשתרש בחטא:

חמשה דברים היה ר' יוחנן בן זכאי אומרן כמין חומר, מפני מה גלו ישראל לבבל יותר מבכל הארצות כולן, מפני שבית אברהם משם, משלו משל למה הדבר דומה לאשה שקילקלה על בעלה, להיכן משלחה לבית אביה. בלוחות הראשנים הוא אומר והלחת

מעשה אלהים המה (שמות ל״ב ט״ז), בשניות מעשה משה, שנאמר והמכתב מכתב אלהים (שם), משלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שקידש את האשה, הלה מביא את הלבלר ואת הדיו ואת הקלמוס ואת השטר ואת העדים, קילקילה היא מביאה את הכל, דייה שיתן לה המלך כתב היכר יד שלו. הרי הוא אומר אשר נשיא יחטא (ויקרא ד׳ כ״ב), אשרי הדור שהנשיא שלו מביא חטאת על שגגתו. ואומר ורצע אדניו את אזנו במרצע (שמות כ״א ו׳), מה ראתה אוזן לרצע יותר מכל האיברים כולן, לפי ששמע מהר סיני כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם (ויקרא כ״ה נ״ה), ופרקה ממנה עול שמים והמליכה עליה עול בשר ודם, לפיכך אמר הכתוב תבוא אוזן ותרציע שלא שמרה את מה ששמעה, דבר אחר לא רצה להשתעבד לקוניו יבוא וישתעבד לבנותיו. ואומר מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל (דברים כ״ז ה׳), וכי מה ראה ברזל ליפסל יותר מכל מיני מתכות, מפני שהחרב ראויה לעשות הימנה, חרב סימן פורענות ומזבח סימן כפרה, מעבירין דבר שסימן פורענות מדבר שהוא סימן כפרה, והרי דברים קל וחומר ומה אם אבנים שאינן לא רואות ולא שומעות ולא מדברות על שמטילות בהן כפרה בין ישראל לאביהם שבשמים אמר הכתוב לא תניף עליהם ברזל, בני תורה שהן כפרה לעולם על אחת כמה וכמה שלא יגיע בהן אחד מכל המזיקין כולן. הרי הוא אומר אבנים שלמות תבנה את מזבח ה׳ אלהיך (שם שם ו׳), אבנים שמטילות שלום בין ישראל לאביהם שבשמים אמר המקום יהיו שלימים לפני, בני תורה שהן שלימים לעולם על אחת כמה וכמה שיהיו שלימים לפני המקום:

שבעה גנבים הם הראשון שבכולם גונב דעת הבריות, המסרב בחבירו לאורחו ואין בלבו לקראותו, המרבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל, המפתח לו החביות המכורות לחנווני, המעוול במידות, והמשקר במשקלות, והמערב את הגידה בתלתן ואת החומץ בשמן, אף על פי שאמרו אין השמן מקבל כלום, לפיכך מושחין בו את המלכים, ולא עוד אלא שמעלין עליו שאילו היה יכול לגנוב דעת

העליונה היה גונב, שכל הגונב דעת הבריות נקרא גנב, שנאמר ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל (שמואל ב' ט"ו ו'), מי גדול גונב או נגנב הוי אומר נגנב שידוע שנגנב ושתק. וכן מצינו שהיו ישראל עומדין אצל הר סיני ביקשו לגנוב דעת העליונה, שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז'), כביכול נגנב הוא להם, תלמוד לומר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי (דברים ה' כ"ו), אם תאמר שאין הכל גלוי לפניו והלא כבר נאמר ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו, ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו (תהלים ע"ח ל"ו ל"ז), אף על פי כן והוא רחום יכפר עון ולא ישחית (שם שם ל"ח), ואומר כסף סיגים מצפה על חרש שפתים דלקים ולב רע (משלי כ"ו כ"ג):

ר' מאיר אומר בוא וראה כמה חביבה מלאכה לפני מי שאמר והיה העולם, שור מפני שביטלו ממלאכתו משלם חמשה, שה מפני שאין לו מלאכה משלם ארבעה, רבן יוחנן בן זכאי אומר בוא וראה כמה חס המקום על כבוד הבריות שור מפני שמהלך ברגליו משלם חמשה, שה מפני שטוענו משלם ארבעה:

למעלה מהן הגונב את בן אחרים שנידון עליו בנפשו, ר' שמעון אומר הרי הוא אומר חולק עם גנב שונא נפשו אלה ישמע ולא יגיד (משלי כ"ט כ"ד), משלו משל למה הדבר דומה לאחד שטעון כלים ויצא מבית חבירו מצאו חבירו ואמר לו מה זה פלוני, אמר לו טול חלקך ואל תגיד, לאחר זמן מצאו בעל גניבה ואמר לו משיביעני עליך אם לא ראית אדם שטעון כלים ויצא מתוך ביתי, אמר לו שבועה שאיני יודע מה אתה סח, על זה נאמר חולק עם גנב שונא נפשו אלה ישמע ולא יגיד, אבל המתגנב מאחר חבירו, הולך ושונה פירקו אף על פי שנקרא גנב זוכה לעצמו, שנאמר לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב (משלי ו' ל'), סוף שמתמנה פרנס על הציבור ומזכה את הרבים ומשלם כל מה שבידו, שנאמר ונמצא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן (שם שם ל"א), אין שבעתים אלא דברי תורה, שנאמר אמרות ה' אמרות טהרות כסף צרוף בעליל לארץ מזקק שבעתים (תהלים י"ב ז'):

פרק ח

כל האישכלות שעמדו להן לישראל משמת משה ועד שעמד יוסף בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלם, אי אפשי ליתן בהם דופי, משמת יוסף בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלם ועד שעמד ר׳ יהודה בן בבא איפשר ליתן בהן דופי. אמרו עליו על ר׳ יהודה בן בבא שהיו כל מעשיו לשום שמים, אלא שגידל בהמה, פעם אחת חלה ונכנס רופא אצלו ואמר לו אין לך רפואה אלא חלב רותח לקח לו עז וקשרה בכרעי המטה והיה יונק ממנו חלב רותח שהיה גונח, פעם אחת ביקשו חכמים ליכנס אצלו, אמרו היאך ליכנס אצלו שליסטים עמו בבית, וכשמת דיקדקו חכמים במעשיו ולא מצאו בו עון אלא זו בלבד, אף הוא אמר בשעת מיתתו, יודע אני שאין בי עון אלא זו בלבד שעברתי על דברי חביריי. אמר ר׳ ישמעאל מבעלי בתים שבגליל היו בית אבא מפני מה חרב מפני שדנו דיני ממונות באחד ושגידלו בהמה דקה, אף על פי כן חורש היה לט סמוך לעיר שדה מפסקת בינו לעיר שהבהמה נכנסת ויוצאה דרך עליה:

אין השבטין צדין דגים מימה של טבריא מפני שהיא חלקו של נפתלי ולא עוד אלא שנותנין לו מלא חבל לדרומה של ים, שנאמר ים ודרום ירשה (דברים ל״ג כ״ג), דברי ר׳ יוסי הגלילי, ר׳ עקיבא אומר ים זה ימה של סופני, ודרום זה ימה של טבריא, ירשה זה הים הגדול, ר׳ שמעון בן אלעזר אומר תלושין שבמדבר הרי הן של כל השבטים, ומחוברין הרי הן של אותו השבט. אין לך כל שבט ושבט שלא היה נוטל בהר ובשפלה בערבה ובשדות במדבר ובנגב, וכן לפניהם החתי והאמורי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסי. ירדן שבארץ ישראל, שנאמר הירדן וגבול (יהושע י״ג כ״ג), ואומר מעבר לירדן ירחו קדמה מזרחה (במדבר ל״ד ט״ו), ירדן שביריחו דברי ר׳ יהודה, ר׳ שמעון בן יוחי אומר הרי הוא אומר כי אתם עברים את הירדן ארצה כנען (שם ל״ה י׳), כיון שאתם עוברים את הירדן הרי אתם בארץ כנען,

ר' אלעזר בר' יוסי אומר תחומי ארץ ישראל שבכתובין נידונין כארץ ישראל:

פרק ט

החובל בחבירו אף על פי שלא ביקש החובל מן הנחבל, הנחבל צריך שיבקש עליו רחמים, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים (בראשית כ' י"ז), וכן אתה מוצא בריעי איוב, שנאמר ועתה קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים ולכו אל עבדי איוב והעליתם עולה בעדכם ואיוב עבדי יתפלל עליכם כי אם פניו אשא (איוב מ"ב ח'), ומה הוא אומר וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו ויסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה (שם שם י'). ר' יהודה אומר משום רבן גמליאל הרי הוא אומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך (דברים י"ג י"ח), זה סימן יהא בידך כל זמן שאתה רחמן ורחמן ירחם עליך:

היכה באחר ידו בנייר בפינקס בעורות שאינן נעבדין ובטומוס של שטרות שבידיו, נותן ארבע מאות זוז, ולא מפני שמכה של צער היא אלא מפני שמכה של ביזיון היא, שנאמר קומה ה' הושיעני אלהי כי הכית את כל איבי לחי (תהלים ג' ח'), ואומר בשבט יכו על הלחי את שפט ישראל (מיכה ד' י"ד), ואומר גוי נתתי למכים ולחיי למרטים פני לא הסתרתי מכלמות ורק (ישעיה נ' ו'). וכשם שחייב על ניזקי חבירו כך חייב על ניזקי עצמו, הוא עצמו שרק וטש בפניו כנגד חברו מתלש בשערו מקרע את כסותו משבר את כליו מפזר מעותיו בחמתו, פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים, שנאמר ואך את דמכם לנפשתיכם אדרש מיד כל חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרש את נפש האדם (בראשית ט' ה'), ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' חילפאי בן אגרא שאמר משום ר' יוחנן בן נורי מתלש בשערו מקרע את כסותו משבר את כליו מפזר מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעבד עבודה זרה שאילו אמר לו יצרו לך ועבוד עבודה זרה היה עובד שכך הוא עבודתו של יצר הרע:

סליק בבא קמא

בבא מציעא

פרק ג

כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים ועוד מרובה אונאת דברים מאונאת ממון, שבאונאת ממון הוא אומר אל תונו איש את אחיו (ויקרא כ"ה י"ד), ובאונאת דברים הוא אומר ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך (שם שם י"ז), וייראה ממי שפיקד על אילו, היו חמרין מבקשין יין ושמן לא יאמר להן לכו אצל פלוני והוא לא מכר יין ושמן מעולם, היו חלאים באין עליו ויסורין באין עליו וקובר את בניו, לא יאמר לו כדרך שאמרו לו חביריו לאיוב, הלא יראתך כסלתך תקותך ותם דרכיך, זכר נא מי הוא נקי אבד ואיפה ישרים נכחדו (איוב ד' ו' ז'), ראה גר שבא ללמוד תורה לא יאמר ראו מי בא ללמוד תורה שאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים, וכן הוא אומר ויען איש משם ויאמר ומי אביהם (שמואל א' י' י"ב), וכי יש אב לתורה, והלא כבר נאמר מה שמו ומה שם בנו כי תדע (משלי ל' ד'), ואומר בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת (שם י"ט י"ד):

פרק ו

אמר ר' יוסי בוא וראה כמה סמויות עיניהם של מלוי ריבית, אדם קורא לחבירו עובד עבודה זרה ומגלה עריות ושופך דמים, מבקש שיפול עמו לחייו, והלה מביא את הלבלר ואת הקולמוס ואת הדיו ואת השטר ואת העדים ואומר בואו וכתבו עליו, שאין לו חלק במי שפיקד על הריבית וכותב ומעלה בערכאים, וכופר במי שאמר והיה העולם ברוך הוא, הא למדתה שמלוי ריביות כופרין בעיקר, ר' שמעון בן אלעזר אומר יותר על מה שהם מרויחין הם מתחייבין שהן עושין את התורה פלסטר ואת משה טיפש, אמרו אילו היה משה יודע שכך אנו מרויחין לא היה כותבה, ר' עקיבא אומר קשה הריבית שאף שאילת שלום הרי הוא ריבית, כיצד הוא לא שאל בשלומו מימיו עד שלווה הימנו היקדים לו שאילת שלום הוי

אומר אף שאילת שלום ריבית. ר׳ שמעון אומר כל שיש לו מעות ואין מלוה אותן בריבית עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך ושחד על נקי לא לקח עשה אלה לא ימוט לעולם (תהלים ט״ו ה׳), הא למדת שמלוי ריביות מתמוטטין והולכין מן העולם, מיטוט זה איני יודע מה הוא, כעינין שנאמר הצל לקחים למות ומטים להרג אם תחשוך (משלי כ״ד י״א):

סליקא בבא מציעא

בבא בתרא

פרק ב

ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו (מלכים א׳ ד׳ ז׳), מה תלמוד לומר ונציב אחד אשר בארץ (שם שם י״ט), הוי אומר זה חודש העיבור, ר׳ נחמיה אומר זה אפיטרופוס שממונה על ידי כולן, שאין שבחו של מלך להיות שנים עשר משמשין אותו אלא שנים עשר משמשין את האחד והאחד משמש את המלך:

סד אדם כל ביתו בסייד, משייר בה דבר מועט זכר לירושלם, עושה אשה כל תכשיטה ומשיירת דבר מועט זכר לירושלם, שנאמר אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלם על ראש שמחתי (תהלים קל״ז ה׳ ו׳), כל המתאבל על ירושלם בעולם הזה שמח בה לעולם הבא, שנאמר שמחו את ירושלם וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה (ישעיה ס״ו י׳):

סליק בבא בתרא

סנהדרין

פרק א

וכשם שהדין בשלשה כך הפשרה בשלשה, נגמר הדין אין רשאי לבצוע, ר׳ אלעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר כל המבצע הרי

זה חוטא והמברך את המבצע הרי זה מנאץ לפני המקום, על זה נאמר ובצע ברך נאץ ה׳ (תהלים י׳ ג׳), אלא יקוב הדין את ההר שכן משה היה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן היה עושה שלום בין אדם לחבירו שנאמר בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון (מלאכי ב׳ ו׳), ר׳ אליעזר בן יעקב אומר מה תלמוד לומר ובצע ברך נאץ ה׳, משלו משל למה הדבר דומה לאחד שגנב סאה של חיטין טחנן ואפאן והפריש מהם חלה והאכיל לבניו היאך זה מברך, אין זה מברך אלא מנאץ, על זה נאמר ובצע ברך נאץ ה׳. דבר אחר ובצע ברך נאץ ה׳ אילו אחי יוסף שהיו אומרים מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו (בראשית ל״ז כ״ו), ר׳ יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע, שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (זכריה ח׳ ט״ז), והלא כל מקום שיש משפט אמת אין שלום וכל מקום שיש שלום אין משפט אמת, אלא איזהו משפט אמת שיש בו שלום הוי אומר זה הביצוע, וכן הוא אומר בדוד ויהי דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו (שמואל ב׳ ח׳ ט״ו), והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה וכל מקום שיש צדקה אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה הביצוע:

דן את הדין זיכה את החייב חייב את החייב, אם חייב את העני מוציא ונותן לו משלו נמצא עושה צדקה עם זה ודן את זה. רבי אומר דן את הדין זיכה את הזכאי חייב את החייב, נמצא עושה צדקה עם החייב שמוציא גזילה מתחת ידו ודין עם הזכאי שהוא מחזיר לו את שלו. רבי שמעון בן מנסיא אומר פעמים יבצע אדם, פעמים אל יבצע אדם, כיצד שנים שבאו אצל אחד לדון עד שלא שמע את דבריהם, ואם משמע את דבריהם ואינו יודע להיכן הדין נוטה, רשאי שיאמר להם צאו וביצעו, אבל משמע את דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה אינו רשאי שיאמר להם צאו וביצעו כגון דכתיב פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש (משלי י״ז י״ד), עד שלא נתגלה הדין אתה רשאי לנוטשו, משנתגלה הדין אין אתה רשאי לנוטשו. ר׳ יהודה בן לקיש היה אומר שנים שבאו אצל אחד לדין אחד חזק ואחד רך, עד שלא שמע את דבריהם, ואם משמע

את דבריהם ואינו יודע להיכן הדין נוטה, רשאי שיאמר להם איני נזקק לכם שמא יתחייב החזק ונמצא החזק רודפו, אבל משמשע את דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה אינו רשאי שיאמר להם איני נזקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא (דברים א' י"ז):

אמר ר' יהושע בן קרחה מנין שאם היה יושב לפני הדיין ויודע זכות לעני וחובה לעשיר אי אתה רשאי לשתוק תלמוד לומר לא תגורו מפני איש (שם), אל תכניס דבריך מפני איש. יהו הדיינין יודעין את מי הם דנין ולפני מי הן דנין ומי הוא דן עמהם, ויהיו העדים יודעים את מי הם מעידין ולפני מי הן מעידין ועם מי הם מעידין ומי הוא עד עמהם, שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה' (שם י"ט י"ז), ואומר אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט (תהלים פ"ב א'), וכן הוא אומר ביהושפט ויאמר אל השפטים ראו מה אתם עשים כי לא לאדם תשפטו כי לה' (דברי הימים ב' י"ט ו'), ושמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה, והלא כבר נאמר ועמכם בדבר משפט (שם), אין לך אלא מה שעיניך רואות, רבן שמעון בן גמליאל אומר כשם שהדין בשלשה כך פשרה בשלשה, יפה כח פשרה מכח הדין, כיזה צד שנים שדנו יכולין לחזור בהם ושנים שפישרו אין יכולין לחזור בהם:

פרק ב

מעשה ברבן גמליאל וזקנים שהיו יושבין על גב מעלות בהר הבית ויוחנן סופר הלה לפניהם, אמר לו כתוב לאחנא בני גלילא עילאה ולבני גלילא תחתאה שלמכון יסגא מהודענא לכון די מטא זמן ביעורא לאפוקי מעשריא ממעוטני זיתייא, ולאחנא בני דרומא עילאה ובני דרומא תתאה שלמכון יסגא מהודענא לכון אנחנא די מטא זמן ביעורא לאפוקי מעשריא מעומרי שבלייא, ולאחנא בני גלותא דבבבל ובני גלותא דימדי ושאר כל גלוותא דישראל שלמכון יסגא מהודעין אנחנא לכון דגוזלייא רכיכין ודאימרייא דעדקין

וזימניה דאביבא לא מטא ושפר באנפאי ובאנפי חבראי ואוסיפנא על שתא דא תלתין יומין:

פרק ד

לא ירבה לו נשים כאיזבל אבל כאביגיל מותר דברי ר׳ יהודה, לא ירבה לו סוסים (דברים י״ז ט״ז), סוסים בטלנים, אפילו אחד, שנאמר למען הרבות סוס (שם), ר׳ יהודה אומר הרי הוא אומר ויהי לשלמה ארבעים אלף ארות סוסים (מלכים א׳ ה׳ ו׳), ויפה עשה שנאמר יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרב (שם ד׳ כ׳), כשהוא אומר ושנים עשר אלף פרשים (שם ה׳ ו׳), הוי שהשאר בטלנים היו, והדיוט מותר בכולן, ר׳ יוסי אומר כל האמור בפרשת המלך מותר בה, ר׳ יהודה אומר לא נאמר פרשה זו אלא בשביל לאיים עליהם, שנאמר שום תשים עליך מלך (דברים י״ז ט״ו), וכן היה ר׳ יהודה אומר שלש מצוות נצטוו ישראל בביאתן לארץ, נצטוו למנות להן מלך ולבנות להן בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק, אם כן למה נענשו בימי שמואל אלא לפי שהקדימו עליהן, ר׳ נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו אלא מפני התרעומות, שנאמר ואמרת אשימה עלי מלך (שם שם י״ד), ר׳ אלעזר בר׳ יוסי אומר זקנים שאלו כהלכה שנאמר תנה לנו מלך לשפטנו (שמואל א׳ ח׳ ו׳), אבל עמי הארץ חזרו וקילקלו, שנאמר והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו (שם שם כ׳):

ר׳ יוסי אומר ראוי היה עזרא שתינתן תורה על ידו אילמלא קידמו משה, נאמרה במשה עלייה ונאמרה בעזרא עלייה, נאמרה במשה עלייה שנאמר ומשה עלה אל האלהים (שמות י״ט ג׳), נאמרה בעזרא עלייה, הוא עזרא עלה מבבל (עזרא ז׳ ו׳), מה עלייה האמורה במשה למד תורה לישראל, שנאמר ואתי צוה ה׳ בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים (דברים ד׳ ו׳), אף עלייה האמורה בעזרא למד תורה בישראל, שנאמר כי עזרא הכין לבבו לדרש את תורת ה׳ ולעשות וללמד בישראל חק ומשפט (עזרא ז׳ י׳), אף הוא ניתן בידיו

כתב ולשון שנאמר וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתרגם ארמית (שם ד׳ ז׳), מה תורגמו ארמית אף כתבו ארמית, ואומר ולא כהלין כתבא למקרא ופשרא להודעה למלכא (דניאל ה׳ ח׳), מלמד שבאותו היום ניתן, ואומר וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר (דברים י״ז י״ח), תורה עתידה להשתנות, ולמה נקרא שמה אשורי על שום שעלה עמהן מאשור, רבי אומר בכתב אשורי ניתנה תורה לישראל וכשחטאו נהפכה להן לרועץ וכשזכו בימי עזרה חזרה להן אשורית, שנאמר שובו לבצרון אסירי התקוה גם היום מגיד משנה אשיב לך (זכריה ט׳ י״ב), ר׳ שמעון בן אלעזר אומר משום ר׳ אלעזר בן פרטא שאמר משום ר׳ אלעזר המודעי בכתב זה ניתנה תורה לישראל, שנאמר ווי העמדים (שמות כ״ז י׳), ווין שהן דומין לעמודים, ואומר ואל היהודים ככתבם וכלשונם (אסתר ח׳ ט׳), מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה, ולמה נקרא שמו אשור על שום שמאושרין בכתבן, אם כן למה נאמר וכתב לו את משנה התורה הזאת, מלמד ששתי תורות כותב לו אחת שנכנסת ויוצאת עמו, ואחת שמונחת לו בתוך הבית, זו שנכנסת ויוצאת עמו לא תיכנס עמו לא לבית המרחץ ולא לבית המים, שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברים י״ז י״ט), במקום הראוי לקרות, והלא דברים קל וחומר ומה אם מלך ישראל שלא עסק אלא בצורכי ציבור נאמר בו והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. כיוצא בו אתה אומר ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני ישראל (שם ל״ד ט׳), וכן הוא אומר ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל (שמות ל״ג י״א), וכן הוא אומר לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה (יהושע א׳ ח׳), והרי דברים קל וחומר ומה יהושע בן נון שעסק בכבוש הארץ ועומד לחלקה לישראל נאמר בו לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה, שאר בני אדם על אחת כמה וכמה:

אין מושחין מלכים אלא מפני המחלוקת, מפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה, ואת יהוא מפני יורם, ואת יואש

מפני עתליה, ואת יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול הימנו שתי שנים, מלך טעון משיחה בן מלך אין טעון משיחה, כהן גדול בן כהן גדול אפילו עד עשרה דורות טעון משיחה, ואין מושחין מלכים אלא על הקרן, שאול ויהוא נמשחו מן הפך מפני שמלכותן עתידה לישבר, דוד ושלמה נמשחו מן הקרן מפני שמלכותן מלכות עולמים:

פרק ז

אמר רבן שמעון בן גמליאל בראשונה לא היו חותמין על כתובת נשים אלא או כהנים או לוים או ישראלים המשיאין לכהונה, אמר ר' יוסי בראשונה לא היו מחלוקות בישראל אלא ביתדין של שבעים ואחד היה בלשכת הגזית ושאר בתי דינין של עשרים ושלשה היו בעיירות של ארץ ישראל, ושאר בתי דינין של שלשה שלשה היו בירושלים אחד בהר הבית ואחד בחיל, נצרך אחד מהן הלכה הולך לבית דין שבעירו, אין בית דין בעירו הולך לבית דין הסמוך לעירו, אם שמעו אמרו לו אם לאו הוא ומופלא שבהם באין לבית דין שבהר הבית, אם שמעו אמרו להן ואם לאו הן ומופלא שבהן באין לבית דין שבחיל, אם שמעו אמרו להן ואם לאו אילו ואילו הולכין לבית דין הגדול שבלשכת הגזית, בית דין שבלשכת הגזית אף על פי שהוא של שבעים ואחד אין פחות מעשרים ושלשה, נצרך אחד מהם לצאת רואה אם יש שם עשרים ושלשה יוצא ואם לאו לא יצא עד שיהו שם עשרים ושלשה, ושם היו יושבין מתמיד של שחר ועד תמיד של בין הערבים, בשבתות ובימים טובים לא היו נכנסין אלא בבית המדרש שבהר הבית, נשאלה שאילה אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למינין, רבו המטמאין טימאו, רבו המטהרין טהרו, משם היה יוצאת הלכה ורווחת בישראל, משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן הרבו מחלוקות בישראל, ומשם שולחין ובודקין כל מי שהוא חכם ושפוי וירא חטא ופרק טוב ורוח הבריות נוחה הימנו עושין אותו דיין בעירו, משנעשה דיין בעירו מעלין ומושיבין אותו בחיל, ומשם מעלין ומושיבין אותו בלשכת הגזית, ושם יושבין ובודקין

את יחוסי כהונה ואת יחוסי לוייה, כהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים והולך לו, ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומשמש עם אחי הכהנים, מביא עשירית האיפה משלו ועובדה בידו ואף על פי שאין המשמר שלו, אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שעבדו עד שלא הביאו עשירית האיפה עבודתן כשירה:

כשהנשיא נכנס כל העם עומדים ולא ישבו עד שיאמר להם שבו, כשאב בית דין נכנס עושין לו שתי שורות מיכן ומיכן עד שנכנס וישב במקומו, חכם שנכנס אחד עומד ואחד יושב עד שנכנס וישב במקומו, בני חכמים ותלמידי חכמים בזמן שהרבים צריכין להם מקפצין אפילו על ראשי העם, ואף על פי שאמרו אין שבח לתלמיד חכם שיכנס באחרונה יצא לצורך נכנס וישב במקומו. בני חכמים ותלמידי חכמים בזמן שיש להם דעת לשמוע הופכין פניהם כלפי אביהם אין בהם דעת לשמוע הופכין פניהם כלפי העם, ר' אלעזר בר' צדוק אומר בבית המשתה עושין אותן סניפין:

חכם שנכנס אין שואלין אותו מיד עד שתיישב דעתו, וכן תלמיד חכם שנכנס אין רשאי לשאל עד שתיישב דעתו, נכנס ומצאן שהן עסוקין בהלכה לא יהא קופץ לתוך דבריהם עד שישב וידע באיזה ענין הן עסוקין, ואם עשה כן על זה נאמר שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם:

שבעה דברים דרש הילל הזקן לפני זקני פתירא, קל וחומר וגזירה שוה ובניין אב וכתוב אחד ושני כתובין וכלל ופרט ופרט וכלל וכיוצא בו ממקום אחר ודבר הלמד מעניינו, אילו שבע מידות דרש הילל הזקן לפני בני פתירא:

פרק ח

כל סנהדרין שיש בה שנים יודעין לדבר וכולן ראויין לשמוע ראוייה לעשות סנהדרי, שלשה בינונית, ארבעה חכמה, סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהיו רואין זה את זה, הנשיא יושב באמצע וזקנים יושבין מימינו ומשמאלו, אמר ר' אלעזר בר' צדוק

כשהיה רבן גמליאל יושב ביבנה אבא ואחר מימינו וזקנים משמאלו, ומפני מה אחד יושב על זקן מימינו מפני כבודו של זקן. שלש שורות של תלמידי חכמים יושבים לפניהם, גדולה בראשונה, ושניים בשנייה, ושלישיים בשלישית, מיכן ואילך לא היה שם טקס אלא כל הקודם את חבירו לתוך ארבע אמות זכה, שוטרי הרבים והנידון והעדים וזוממיהן וזוממי זוממיהן עומדים משורה החיצונה ולעם, ולא היו צריכין לידע איזהו נידון מפני שמעמידין אותו עד שיני לעד הראשון:

כיצד מאומד, שמא תאמרו ראינוה שרץ אחר חברו וסייף בידו נכנס מפניו לחנות ונכנס אחריו לחנות ונכנסנו אחריו ומצאנוהו הרוג והסייף ביד הרוצח ומנטף דם, שמא תאמרו אם לאו מי הרגו, אמר שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי אחד שרץ אחר חבירו והסייף בידו נכנס מפניו לחורבה נכנס אחריו ונכנסתי אחריו ומצאתיו הרוג והסייף ביד הרוצח ומנטף דם, אמרתי לו רשע מי הרגו לזה, אראה בנחמה אם לא או אני או אתה הרגנוהו, אבל מה אעשה לך שאין דינך מסור בידי שהרי אמרה תורה על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת (דברים י״ז ו׳), אלא היודע מחשבות הוא יפרע מאותו האיש, לא זז משם עד שהכישו נחש ומת:

אדם נברא יחידי ולמה נברא יחידי בעולם שלא יהו צדיקים אומרין אנו בניו של צדיק ושלא יהו הרשעים אומרין אנו בניו של רשע. דבר אחר למה נברא יחידי שלא יהו משפחות מתגרות זו בזו, ומה עכשיו שנברא יחידי מתגרות זו בזו, אילו נבראו שנים על אחת כמה וכמה. דבר אחר למה נברא יחידי מפני החמסנין והגזלנין, ומה עכשיו שנברא יחידי גוזלין וחומסין, אילו נבראו שנים על אחת כמה וכמה. דבר אחר למה נברא יחידי להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים ברוך הוא, שבחותם אחד ברא כל העולם כולו, ומחותם אחד יצאו חותמות הרבה, שנאמר תתהפך כחמר חותם ויתיצבו כמו לבוש (איוב ל״ח י״ד). מפני מה אין הפרצופות דומות זו לזו מפני הרמאין שלא יהא כל אחד ואחד קופץ לתוך שדה חבירו ובא על אשת חבירו, שנאמר וימנע מרשעים אורם וזרוע

רמה תשבר (שם שם ט״ו), ר׳ מאיר אומר שינה המקום מראה פנים דעת וקול, מראה פנים ודעת מפני החמסנין והגזלנין, וקול מפני הערוה:

אדם נברא באחרונה, ולמה נברא באחרונה שלא יהו המינין אומרין שותף היה עמו במעשהו. דבר אחר למה נברא באחרונה שלא תזוח דעתו עליו, אומרים לו יתוש קדמך במעשה בראשית, דבר אחר כדי שיכנס למצוה מיד, דבר אחר כדי שיכנס לסעודה מיד, מושלו משל למה הדבר דומה למלך שבנה פלטירין וחינכה והתקין סעודה ואחר כך זימן האורחים, וכן הוא אומר חכמות בנתה ביתה (משלי ט׳ א׳), חכמות בנתה ביתה, זה מלך מלכי המלכים ברוך הוא שברא עולמו בחכמה, חצבה עמודיה שבעה (שם), אילו שבעת ימי בראשית, טבחה טבחה מסכה יינה (שם שם ב׳), אילו ימים ונהרות ומדברות ושאר צורכי העולם, ואחר כך שלחה נערתיה תקרא על גפי מרמי קרת, מי פתי יסר הנה חסר לב (שם שם ג׳ ד׳), זה אדם וחוה:

פרק ט

הרוגי בית דין יש להם חלק לעולם הבא מפני שהן מתוודין על כל עוונותיהם, רחוק מבית הסקילה עשר אמות אומרין לו התוודה, ומעשה באחד שיצא ליסקל אמרו לו התוודה, אמר תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי ואם עשיתי כן אל ימחל לי, ויהא בית דין של ישראל נקי, וכשבא דבר לפני חכמים זלגו עיניהם דמעות, אמרו להם להחזירו אי איפשר ואין לדבר סוף, אלא הרי דמו תלוי בצואר עדיו, וכן הוא אומר ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרע כלם חמשה (דברי הימים א׳ ב׳ ו׳), וכי אין אנו יודעין שכולן חמשה, אלא מלמד שאף עכן הוא עמהם לעולם הבא. היה ר׳ מאיר אומר מה תלמוד לומר כי קללת אלהים תלוי (דברים כ״א כ״ג), לשני אחים תאומים דומין זה לזה, אחד מלך על כל העולם כולו ואחד יצא לליסטייא, לאחר זמן נתפס זה שיצא לליסטיא והיו צולבין אותו על הצלוב, והיה כל עובר ושב אומר דומה שהמלך צלוב, לכך נאמר כי קללת אלהים תלוי. שני קברות היו מתוקנות לבית דין אחד לנסקלין ולנשרפין

ואחד לנהרגין ולנחנקין, וכן דוד הוא אומר אל תאסף עם חטאים נפשי (תהלים כ"ו ט'):

פרק יא

ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון הנוי והכח והחכמה והעושר והשיבה והכבוד והתפארת ובנים לצדיקים, נאה להם ונאה לעולם, שנאמר עטרת תפארת שיבה (משלי ט"ז ל"א), ואומר עטרת זקנים בני בנים (שם י"ז ו'), ואומר תפארת בחורים כחם (שם כ' כ"ט), ואומר ונגד זקניו כבוד (ישעיה כ"ד כ"ג), ר' שמעון בן מנסיא אומר אילו שבע מידות שמנו חכמים בצדיקים וכולן נתקיימו ברבי ובבניו:

פרק יב

הוסיפו עליהם הפורק עול והמיפר ברית והמגלה פנים בתורה וההוגה את השם באותותיו שאין להם חלק לעולם הבא. ר' עקיבא אומר המנענע קולו בשיר השירים בבית המשתאות ועושה אותו כמין זמר אין לו חלק לעולם הבא, אבא שאול אומר משום ר' עקיבא אף הלוחש על המכה, שנאמר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך (שמות ט"ו כ"ו), ורוקק אין לו חלק לעולם הבא:

ארבעה מלכים ירבעם ואחאב אחז ומנשה אין להם חלק לעולם הבא, ר' יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנאמר ותפלתו והעתר לו וכל חטאתו ומעלו והמקמות אשר בנה בהם במות והעמיד האשרים והפסלים לפני הכנעו הנם כתובים על דברי חוזי (דברי הימים ב' ל"ג י"ט), מלמד שנעתר לו והביאו לחיי העולם הבא:

פרק יג

תנא בני רשעי ארץ אין להם חלק לעולם הבא שנאמר כי הנה היום בא בער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש (מלאכי ג' י"ט), דברי רבן גמליאל, ר' יהושע אומר באין הן לעולם הבא, להלן הוא אומר

שמר פתאים ה' (תהלים קט"ז ו'), ולהלן הוא אומר גדו אילנא וחבלוהי ברם עקר שרשוהי בארעה שבקו (דניאל ד' כ'), אמר לו רבן גמליאל מה אני מקיים אשר לא יעזב להם שרש וענף (מלאכי ג' י"ט), אמר לו שאין המקום מניח להן מצוה ושירי מצוה להם ולאבותיהם לעולם, דבר אחר שרש זו נשמה וענף זה הגוף. ובני רשעי גוים לא חיין ולא נידונין. ר' אליעזר אומר כל גוים אין להן חלק לעולם הבא, שנאמר ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים (תהלים ט' י"ח), ישובו רשעים לשאולה אילו רשעי ישראל, כל גוים שכחי אלהים אלו רשעי גוים, אמר לו ר' יהושע אילו אמר הכתוב ישובו רשעים לשאולה כל גוים ושותק, הייתי אומר כדבריך, עכשיו שאמר הכתוב שכחי אלהים הא יש צדיקים באומות שיש להם חלק לעולם הבא:

בית שמאי אומרים שלש כיתות הן, אחת לחיי עולם ואחת לחרפות לדיראון עולם, אחת לחיי עולם אילו צדיקים גמורים, אחת לחרפות לדיראון עולם אילו רשעים גמורים, שקולין שבהן יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין הימנה ומתרפאין, שנאמר והבאתי את השלשית באש וצרפתים כצרף את הכסף ובחנתים כבחן את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אתו (זכריה י"ג ט'), ועליהן אמרה חנה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (שמואל א' ב' ו'), ובית הילל אומרים ורב חסד (שמות ל"ד ו'), מטה כלפי חסד, ועליהן אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' (תהלים קט"ז א'), ועליהן נאמרה כל הפרשה. פושעי ישראל בגופן ופושעי אומות העולם בגופן, יורדין לגיהנם ונידונין בה שנים עשר חודש ולאחר שנים עשר חודש נפשותן כלה וגופן נשרף וגיהנם פולטתן ונעשין אפר והרוח זורה אותן ומפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים, שנאמר ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם ביום אשר אני עשה אמר ה' צבאות (מלאכי ג' כ"א). אבל המינין והמשומדים והמסורות ואפיקורסין ושכפרו בתורה ושפורשין מדרכי ציבור ושכפרו בתחיית המתים וכל מי שחטא והחטיא את הרבים כגון ירבעם ואחאב ושנתנו חיתיתם בארץ החיים ושפשטו ידיהם בזבול, גיהנם נינעלת בפניהם ונידונין בה לדורי דורות, שנאמר

ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל בשר (ישעיה ס"ו כ"ד), שאול בלה והן אינן בלין, שנאמר וצורם לבלות שאול (תהלים מ"ט ט"ו), מי גרם להן, שפשטו ידיהם בזבול, שנאמר מזבל לו (שם), ואין זבול אלא בית המקדש שנאמר בנה בניתי בית זבל לך מכון לשבתך עולמים (מלכים א' ח' י"ג):

דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואינן חיין לעולם הבא, שנאמר וימח את כל היקום אשר על פני האדמה (בראשית ז' כ"ג), בעלם הזה, וימחו מן הארץ (שם), בעולם הבא, ר' יהודה בן בתירא אמר ויאמר ה' לא ידון רוחי באדם לעלם (שם ו' ג'), לא ידי ולא רוחי בהם לעולם, דבר אחר ויאמר ה' לא ידון, אמר המקום אני מחזיר להם רוחם לנדנה, ר' מנחם בר' יוסי אומר לא ידון, אמר המקום איני דן בשעה שאני משלם שכר טוב לצדיקים, אבל רוחן של רשעים קשה להן יותר מן הכל, שנאמר רוחכם אש תאכלכם (ישעיה ל"ג י"א). דור המגדל אין להם חלק לעולם הבא ואינן חיים לעולם הבא, שנאמר ויפץ ה' אתם משם על פני כל הארץ (בראשית י"א ח'), בעולם הזה, ויחדלו לבנת העיר (שם), בעולם הבא. אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא ואינן חיין לעולם הבא, שנאמר ואנשי סדם רעים וחטאים (שם י"ג י"ג), בעולם הזה, לה' מאד (שם), בעולם הבא, דבר אחר רעים איש על חבירו, וחטאים בגילוי עריות, לה' בעבודה זרה, מאד בשפיכות דמים. מרגלים אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר וכל מנאצי לא יראוה (במדבר י"ד כ"ג). קרח ועדתו אין להם חלק לעולם הבא ואינן חיין לעולם הבא, שנאמר ותכס עליהם הארץ (שם ט"ז ל"ג), בעולם הזה, ויאבדו מתוך הקהל (שם), בעולם הבא, דברי ר' עקיבא, ר' יהודה בן פתירה אומר באין הן לעולם הבא, ועליהם הוא אומר תעיתי כשה אבד בקש עבדך (תהלים קי"ט קע"ו), נאמרה כאן אבדה ונאמר להלן אבדה (שמות כ"ב ח'), מה אבידה האמורה להלן אבידה המתבקשת אף אבידה האמורה כאן אבידה המתבקשת. דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא ואינן חיין לעולם הבא, שנאמר במדבר הזה יתמו ושם ימתו (במדבר י"ד ל"ה), במדבר הזה יתמו בעולם

הזה, ושם ימתו בעולם הבא, ואומר אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי (תהלים צ"ה י"א), דברי ר' עקיבא, ר' אליעזר אומר באין הן לעולם הבא, ועליהם אמר דוד אספו לי חסידי כרתי בריתי עלי זבח (שם נ' ה'), מה תלמוד לומר נשבעתי באפי, באפי נשבעתי וחוזר אני בו, ר' יהושע בן קרחה אומר לא נאמרו דברים האילו אלא כלפי דורות, שנאמר אספו לי חסידי, על שם שעשו עמי גמילות חסד, כרתי בריתי, על שם שנכרתו על ידי, עלי זבח, על שום שעילו אותי ונזבחו על ידי, ר' שמעון בן מנסיא אומר באין הן ועליהן הוא אומר ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה (ישעיה נ"א י"א). עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא ואינן חיין לעולם הבא, שנאמר ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול (דברים כ"ט כ"ז), בעולם הזה, וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה (שם), אם מעשיהם כיום הזה הן באין ואם לאו אינן באין, רבי אומר אילו ואילו יש להם חלק לעולם הבא שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם (ישעיה כ"ז י"ג):

פרק יד

עיר הנדחת לא הייתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה לומר דרוש וקבל שכר. נכסי צדיקים שבתוכה אובדין ושבחוצה לה הן פליטין, ושל רשעים בין מתוכה ובין מחוצה לה אובדין, ר' אליעזר אומר מוכיח לדבר, לוט שלא היה בסדום אלא מפני נכסיו אף הוא יצא וידיו על ראשו, שנאמר מהר המלט שמה כי לא אוכל לעשות דבר עד באך שמה (בראשית י"ט כ"ב), דייך שתמלט נפשך, אמר ר' שמעון מפני מה אמרו נכסי צדיקים שבתוכה אובדין, מפני שהן גרמן לצדיקים לדור בין הרשעים, והלא דברים קל וחומר ומה אם נכסים שאינן לא רואין ולא שומעין ולא מדברין, על שהן גרמו לצדיקים לדור בין הרשעים אמר המקום ישרפו, המטה את חבירו מדרך חיים לדרך מות על אחת כמה וכמה שיהא בשריפה:

בבכרו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה (יהושע ו' כ"ו), וכן הוא אומר בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחה (מלכים א' ט"ז ל"ד), והלא חיאל מיהושפט ויריחו משל בנימין, ולמה ניתלה באחאב, מלמד שתולין חובה בחייב. כיוצא בו ויהונתן בן גרשם בן מנשה (שופטים י"ח ל'), וכי בן מנשה הוא והלא בן משה הוא ולמה ניתלה דבר במנשה אלא מלמד שתולין חובה בחייב. באבירם בכרו יסדה ובשגיב צעירו הציב דלתיה (מלכים א' ט"ז ל"ד), באבירם לא היה לו ללמד ממי שגוב רשע היה לו ממי שילמד, הם בקשו להרבות את ממונם, מניין שנשתלחה בהן מאירה והיו מתמעטין והולכין, תלמוד לומר כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון (שם). ר' שמעון בן אלעזר אומר לא אותה בנה אלא אחרת בנה ומשנבנתה הותרה לישב בה, וכן הוא אומר ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו אל אלישע (מלכים ב' ב' ה'), שמא יאמרו בית דין הרי אנו עושין עיר הנדחת ומחריבין אנו את ארץ ישראל, אלא כשם ששמחה לפני המקום בקיומן של צדיקים כך שמחה לפני המקום באבדן של רשעים, שנאמר ובאבד רשעים רנה (משלי י"א י'):

סליק סנהדרין

שבועות

פרק א

היה ר' שמעון אומר קשה טומאת מקדש וקדשיו מכל עבירות שבתורה, שכל עבירות שבתורה מתכפרות בשעיר אחד, וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרות בשלשים ושנים שעירים, כל עבירות שבתורה מתכפרות פעם אחת בשנה, וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרות בכל חודש וחודש, שנאמר לכן חי אני נאם ה' אלהים אם לא יען את מקדשי טמאת בכל שקוציך ובכל תועבתיך וגם אני אגרע ולא תחוס עיני וגם אני לא אחמול (יחזקאל ה' י"א), קשים היו שיקוציים עשיתה ותועבות שעשיתה, וטומאת מקדש קשה מכולן. מעשה בשני

אחים כהנים שהיו שוין ורצין ועולין בכבש וקדם אחד מהן את חבירו לתוך ארבע אמות נטל את הסכין ותקע בלבו, בא ר' צדוק ועמד על מעלות האולם בהר הבית ואמר שמעוני אחינו בית ישראל, הרי הוא אומר כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נתן לך לרשתה נפל בשדה לא נודע מי הכהו, ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל (דברים כ"א א' ב'), אנו להיכן נמדוד להיכל או לעזרה, געו כל ישראל אחריו בבכיה, ואחר כך בא אביו של תינוק ואמר להן אחינו אני כפרתכם מפרפר היה בני וסכין לא ניטמאת, מלמד שטומאת סכין חמורה עליהם יותר משפיכות דמים, וכן הוא אומר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה (מלכים ב' כ"א ט"ז), מיכן אמרו בעון שפיכות דמים שכינה נעלית ובית המקדש מיטמא:

פרק ג

חנניא בן חכיניי אומר וכחש בעמיתו (ויקרא ה' כ"א), אין אדם כיחש בעמיתו עד שכופר בעיקר, פעם אחת שבת ר' ראובן בטבריא ומצאו פולוסיפוס אחד, אמר לו איזה הוא שנאוי בעולם, אמר לו זה הכופר במי שבראו, אמר לו היאך, אמר לו כבד את אביך ואת אמך (שמות כ' י"ב), לא תרצח, לא תנאף, לא תגנב, לא תענה ברעך עד שקר, לא תחמד (שם שם י"ג י"ד ט"ו ט"ז י"ז), הא אין אדם כופר בדבר עד שכופר בעיקר, ואין אדם הולך לדבר עבירה אלא אם כן כפר במי שציוה עליה:

סליק שבועות

עדיות

פרק א

משנכנסו חכמים בכרם ביבנה אמרו עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא, מדברי סופרים ואינו מוצא, שנאמר הנה ימים באים נאם ה' אלהים והשלחתי רעב בארץ לא רעב ללחם

ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה׳, ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו לבקש את דבר ה׳ ולא ימצאו (עמוס ח׳ י״א י״ב), דבר ה׳ זו נבואה, דבר ה׳ זה הקץ, דבר ה׳ שלא יהא דבר מדברי תורה דומה לחבירו, אמרו נתחיל מהילל ומשמאי, שמאי אומר מקב חלה והילל אומר מקבים, וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא קב ומחצה חייב בחלה, שנאמר ראשית ערסתכם חלה (במדבר ט״ו כ׳), כדי עיסתכם וכמה עיסתכם כדי עיסת מדבר, וכמה עיסת מדבר כעומר, שנאמר והעמר עשרית האפה (שמות ט״ז ל״ו). מעשה שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלם והעידו משום שמעיה ואבטליון ששלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם, ולמה הוזכרו שם מקומותיהן ושם אומנותן והלא אין לך אומנות ירידה אלא גרדי ואין לך מקום בזוי בירושלם כשער האשפות, אלא מה אבות העולם לא עמדו על דבריהם במקום שמועה, על אחת כמה וכמה שלא יעמוד אדם על דברו במקום שמועה:

מספר הדורות לבניו הקץ, אף על פי שהימים ולילות כחוט השערה לפני המקום אלא אינו מונה אלא לדורות, שנאמר קרא הדרות מראש (ישעיה מ״א ד׳), אף על פי שנאמר ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה (בראשית ט״ו י״ג), שנאמר ודור רביעי ישובו הנה (שם שם ט״ז). הרי הוא אומר את מספר ימיך אמלא (שמות כ״ג כ״ו), אילו שני דורות, ושאר כל אדם זכה משלימין לו את שנותיו לא זכה פוחתין לו מהן דברי ר׳ עקיבא, וחכמים אומרים זכה מוסיפין לו על שנותיו, לא זכה פוחתין לו מהן, אמרו לו לר׳ עקיבא היאך הוא אומר והספתי על ימיך חמש עשרה שנה (מלכים ב׳ כ׳ ו׳), אמר להן משלו הוסיפו לו, אמר להן ר׳ עקיבא הרי הוא אומר הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו (מלכים א׳ י״ג ב׳), ועדיין מנשה לא בא לעולם, אמרו לו וכי נאמר הנה בן נולד לבית דוד מחזקיה, והלא לא נאמר אלא הנה בן נולד לבית דוד, בין מחזקיה ובין מבית כל דוד:

פרק ב

לעולם הלכה כדברי בית הילל והרוצה להחמיר על עצמו לנהוג כחומרי בית שמאי וכחומרי בית הילל על זה נאמר והכסיל בחשך הולך (קהלת ב׳ י״ד), התופס קולי בית שמאי וקולי בית הילל רשע, אלא או כדברי בית שמאי כקוליהון וכחומריהון, או כדברי בית הילל כקוליהון וכחומריהון:

פרק ג

משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע, אחרת היתה שם וקירבה בן ציון בזרוע, ולא רצו חכמים לגלות עליהם, אבל מוסרין אותן לבניהם ולתלמידיהם פעם אחת בשבוע, כגון אילו אליהו בא לטמא ולטהר לקרב ולרחק ר׳ מאיר אומר לקרב אבל לא לרחק, ור׳ יהודה אומר חילוף הדברים, חנניא בן עדיי אומר הרי הוא אומר ויצא בן אשה ישראלית והא בן איש מצרי בתוך בני ישראל וינצו במחנה בן הישראלית ואיש הישראלי (ויקרא כ״ד י׳), והרי דברים קל וחומר ומה משה שהוא רבו של אליהו לא רצה לגלות הממזרים עד שנתגלו מעצמן, אליהו תלמידו של משה על אחת כמה וכמה שלא יגלה את הממזרים עד שיתגלו מעצמן, מי שיש לו תלמידים ותלמידיו קוראין אותו רבי, נשתכחו תלמידיו קוראין אותו רבן, נשתכחו אילו ואילו קוראין אותו בשמו:

סליקא מסכתא

עבודה זרה

פרק א

לא יטייל אדם עם שיירא אפילו לצאת, אפילו מקדים אפילו מחשיך, אפילו מתיירא מפני גוים ומפני ליסטין ומפני רוח רעה, שנאמר לא תלכון אחרי אלהים אחרים (דברים ו׳ י״ד). ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי אומר אם ראית צדיק יוצא לדרך ואתה מבקש

לצאת לאותה דרך הקדם על ידיו שלשה ימים או אחר על ידיו שלשת ימים כדי שתצא עמו לדרך מפני שמלאכי שלום מלווין אותו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך (תהלים צ"א י"א), ואם ראיתה רשע יוצא לדרך ואתה מבקש לצאת לאותה דרך הקדם על ידיו שלשת ימים או אחר על ידיו שלשת ימים כדי שלא תצא עמו לדרך מפני שמלאכי שטן מלווין אותו, שנאמר הפקד עליו רשע ושטן יעמד על ימינו (שם ק"ט ו'):

ר' שמעון בן אלעזר אומר אם יאמרו לך ילדים בנה בית המקדש אל תשמע להן, ואם יאמרו לך זקנים סתור בית המקדש שמע להן מפני שבינין ילדים סתירה וסתירת זקנים בינין, וראיה לדבר רחבעם בן שלמה. שאלו את ר' יהושע מהו שילמד אדם את בנו ספר יווני, אמר להן ילמד בשעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה, שנאמר והגית בו יומם ולילה (יהושע א' ח'):

פרק ד

ישרה אדם בארץ ישראל ואפילו בעיר שרובה גוים ולא בחוצה לארץ ואפילו בעיר שכולה ישראל, מלמד שישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל מצות שבתורה וכל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח. לא יצא אדם בחוצה לארץ אלא אם כן הולכין חיטין סאתים בסלע, אמר ר' שמעון במה דברים אמורים בזמן שאין מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפילו סאה בסלע לא יצא, וכן היה ר' שמעון אומר אלימלך מגדולי הדור ומפרנסי ציבור היה, ועל שיצא לחוצה מת הוא ובניו ברעב והיו כל ישראל קיימין על אדמתן, שנאמר ותהם כל העיר עליהן ותאמרנה הזאת נעמי (רות א' י"ט), מלמד שהייתה כל העיר קיימת ומת הוא ובניו ברעב:

הרי הוא אומר ושבתי בשלום אל בית אבי (בראשית כ"ח כ"א), שאין תלמוד לומר והיה ה' לי לאלהים (שם), ואומר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים (ויקרא כ"ה ל"ח), כל זמן שאתם בארץ כנען הריני לכם לאלוה, אין אתם בארץ כנען כביכול איני

לכם לאלוה, וכן הוא אומר כארבעים אלף חלוצי הצבא עברו לפני ה׳ למלחמה (יהושע ד׳ י״ג), וכי תעלה על דעתך שישראל מכבשין את הארץ לפני המקום, אלא כל זמן שהן עלִיה כאילו היא מכובשת, הא אינן עליה כאילו אינה מכובשת, וכן הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבד אלהים אחרים (שמואל א׳ כ״ו י״ט), וכי תעלה על דעתך שדוד עובד עבודה זרה היה, אלא דרש דוד ואמר כל המניח את הארץ בשעת שלום ויוצא לחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר ונטעתים בארץ הזאת באמת בכל לבי ובכל נפשי (ירמיה ל״ב מ״א), כל זמן שהן עליה כאילו נטועין הן לפני באמת בכל לבי ובכל נפשי, הא אינן עליה כאילו אינן נטועין לפני באמת לא בכל לבי ולא בכל נפשי. ר׳ שמעון בן אלעזר אומר ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודה זרה הן, כיזה צד גוי שעשה משתה לבנו והלך וזימן כל היהודים היושבים בעירו, אף על פי שהן אוכלין ושותין משלהן ושמש שלהן עומד ומשמש עליהן, עובדי עבודה זרה הן שנאמר וקרא לך ואכלת מזבחו (שמות ל״ד ט״ו):

פרק ו

שאלו פילוסופין את זקנים ברומי אם אין רצונו בעבודה זרה מפני מה אינו מבטלה, אמר להן אילו לדבר שאין להן צורך היו עובדין היה מבטלן, והרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים יאבד עולמו מפני השוטים, אלא הנח העולם שינהגו במנהגו והשוטים שקילקלו יבואו ויתנו את הדין, גנב זרעים לזרוע לא סופן לצמח, בעל אשת איש לא סופה שתלד, אלא הנח את העולם שינהגו כמנהגו והשוטים שקילקלו יתנו את הדין:

בזורק אבן למרקוליס מהו אומר כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד (משלי כ״ו ח׳) כשם שזורק אבן למרקוליס מכבדו ואין יודע כבוד, כך כל המכבד את הרשע מכבדו ואין יודע כבוד. דבר אחר כצרור אבן במרגמה כשם שזורק אבן למרקוליס הרי זה עובד עבודה זרה כך כל המכבד את הרשע הרי הוא כאילו עובד

עבודה זרה. דבר אחר כצרור אבן במרגמה כשם שבזורק אבן במרקוליס הרי זה מתחייב בנפשו כך כל המשתמש ביצרו הרי זה מתחייב בנפשו. ר' שמעון בן אלעזר אומר השונה לתלמיד רשע מהו אומר, כצרור אבן במרגמה, כשם שזורק אבן במרקוליס עובד עבודה זרה כך כל השונה לתלמיד רשע עובד עבודה זרה:

ס ל י ק א מ ס כ ת א

הוריות

פרק ב

הוא ואביו ורבו עומדין בשבי הוא קודם לרבו ורבו קודם לאביו ואמו קודמת לכל אדם, איזהו רבו, רבו שלימדו תורה ולא רבו שלימדו אומנות, ואיזה זה זה שפתח בו תחילה, ר' מאיר אומר רבו שלימדו חכמה ולא רבו שלימדו אומנות, ור' יהודה אומר כל שרוב תלמודו הימנו, ור' יוסי אומר כל שהאיר עיניו במשנתו. האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבידה, האשה קודמת לאיש לכסות ולהוציא מבית השבי, בזמן ששניהם עומדין בקלון האיש קודם לאשה. מעשה שהלך ר' יהושע ואמרו לו יש כאן תינוק אחד ירושלמי יפי עינים וטוב רואי ועומד לקלון, והלך ר' יהושע לבודקו כיון שהגיע לפתח אמר המקרא הזה מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים (ישעיה מ"ב כ"ד), נענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו (שם), באותה שעה אמר ר' יהושע מעידני עלי שמים וארץ שאיני זז מיכאן עד שאפדה אותו, פדאו בממון הרבה ושיגרו לארץ ישראל, ועליו אמר בני ציון היקרים המסלאים בפז (איכה ד' ב'):

מנין שכל השונה פרק אחד לחברו מעלין עליו כאילו יצרו וריקמו והביאו לעולם, שנאמר ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה ט"ו י"ט), כאותו הפה שזרק בו נשמה באדם הראשון, כך כל המכניס ביריא אחת תחת כנפי השמים מעלין עליו כאילו יצרו

וריקמו והביאו לעולם, יקר זו תורה, שנאמר יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה (משלי ג׳ ט״ו), ואומר יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ׳ ט״ו):

חכם קודם למלך, מת חכם אין לנו כיוצא בו, מת מלך כל ישראל ראויין למלכות. המלך קודם לכהן גדול שנאמר ויאמר המלך להם קחו עמכם את עבדי אדניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אתו אל גחון (מלכים א׳ א׳ ל״ג), כהן גדול קודם לנביא, שנאמר ומשח אתו שם צדוק הכהן ונתן הנביא (שם שם ל״ד), הקדים צדוק לנתן, ואומר שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך הישבים לפניך כי אנשי מופת המה (זכריה ג׳ ח׳), יכול בני אדם הדיוטות תלמוד לומר כי אנשי מופת המה, ואין מופת אלא נבואה, שנאמר ונתן אליך אות או מופת (דברים י״ג ב׳), משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים, ומרובה בגדים קודם למשוח מלחמה, ומשוח מלחמה קודם לסגן, וסגן קודם לראש המשמר, וראש המשמר קודם לראש בית אב, וראש בית אב קודם לאמרכל, ואמרכל קודם לגיזבר, וגיזבר קודם לכהן הדיוט, וכהן הדיוט קודם ללוי, ולוי קודם לישראל, וישראל קודם לממזר, וממזר קודם לנתין, ונתין קודם לגר, וגר לעבד משוחרר, אימתי בזמן שכולן שוין אבל אם היה הממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ, ממזר תלמיד חכם קודם הוא לכהן גדול עם הארץ, שנאמר יקרה היא מפנינים (משלי ג׳ ט״ו), מכהן גדול הנכנס לפניי לפנים, ר׳ שמעון בן אלעזר אומר בדין הוא שיקדים עבד משוחרר לגר מפני שזה גדל בקדושה וזה לא גדל בקדושה אלא מפני שזה היה בכלל ארור וזה לא היה בכלל ארור:

מפני מה הכל קופצין לישא את הגיורת ואין הכל קופצין לישא את המשוחררת, מפני שהגיורת היא היתה בחזקת המשתמרת והשפחה המשוחררת היא היתה בכלל המופקרת. ר׳ אלעזר בר׳ צדוק אומר מפני שמצויין קללה בפי כל הביריות. מפני מה הכל נשאלין על העבד מפני שעיסקו רע עם הבריות:

בית ישראל ברכו את ה', בית אהרן ברכו את ה', בית הלוי ברכו את ה', יראי ה' ברכו את ה' (תהלים קל"ה י"ט כ'), נמצאו ישראל מברכין אחת, בית אהרן מברכין שתים, בית הלוי מברכין שלש, יראי ה' מברכין ארבע:

סליק מסכתא וסליק סדר ישועות

זבחים

פרק ב

פעם אחת היינו יושבין לפני ר' אלעזר והיה איסי הבבלי יושב לפניו וחביב עליו, אמר לו רבי השוחט את הזבח לאכול אימוריו ולהקטיר בשרו מהו, אמר לו כשר אלא שר' אליעזר פוסל ור' יהושע מכשיר, אמר לו שנה לי את הדבר ושנה לו, למנחה בא אצלו אמר לו שנה לי את הדבר ושנה לו, למחרת אמר לו שנה לי את הדבר, ושנה לו, אמר לו מה זה איסי, דומה שלא כיונת שמועתך, אמר לו הן רבי, אלא שר' יהודה שנה לנו פסול וחיזרתי על כל חבריי ולא מצאתי לי חבר היית סבור שמא טעות הוא ביד רבי, עכשיו שאמרתה לי דבר משום ר' אליעזר החזרתה לי את אבידתי, זלגו דמעיו ואמר אשריכם הצדיקים שאתם מחבבין את התורה, לקיים מה שנאמר מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי (תהלים קי"ט צ"ז), הא מפני שיהודה תלמידו של אילעאי ואילעאי תלמידו של ר' אליעזר לפיכך הוא שונה משנת ר' אליעזר:

פרק יא

בראשונה היו מכניסין עורות קדשים ללשכת בית הפרוה והיו מחלקין אותן בערבין לכל בית אב שבאותו היום, והיו גדולי כהונה באין ונוטלין אותן בזרוע, התקינו שיהו מחלקין אותן בערבי שבתות לכל משמר ומשמר, ועדיין היו גדולי כהונה באין ונוטלין אותן בזרוע עמדו הבעלים והקדישום לשמים. אבא שאול אומר קורות של שקמה היו ביריחו ובעלי אגרוף נוטלין אותן עמדו והקדישום, אמרו לא הקדישום בעלים לשמים אלא קורות שקמה בלבד:

פרק יג

אי זו היא במה גדולה, בשעת היתר הבמה אוהל מועד נטוי כדרכו אין הארון נתון שם, אי זו היא במה קטנה, בשעת היתר הבמה

עושה אדם במה על פתח חצרו ועל פתח גינתו, מקריב עליה הוא ובנו ובתו ועבדו ושפחתו. אי זו היא מנוחה זו שילה, ונחלה זו ירושלם, שנאמר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה (דברים י״ב ט׳), ואומר העיט צבוע נחלתי לי (ירמיה י״ב ט׳), ואומר היתה לי נחלתי כאריה ביער (שם שם ח׳), דברי ר׳ יהודה, ר׳ שמעון אומר נחלה זו שילה, מנוחה זו ירושלם, שנאמר כי בחר ה׳ בציון אוה למושב לו, זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אותיה (תהלים קל״ב י״ג י״ד):

סליק מסכתא

חולין

פרק ב

מעשה בר׳ אלעזר בן דמה שנשכו נחש ובא יעקב איש כפר סמא לרפאותו משום ישוע בן פנטרא ולא הניחו ר׳ ישמעאל, אמר לו אי אתה רשאי בן דמה אמר לו אני אביא לך ראיה שירפאני ולא הספיק להביא ראיה עד שמת. אמר ר׳ ישמעאל אשריך בן דמה שיצאת בשלום ולא פירצת גדירן של חכמים, שכל הפורץ גדירן של חכמים לסוף פורענות בא עליו, שנאמר ופרץ גדר ישכנו נחש (קהלת י׳ ח׳):

מעשה בר׳ אליעזר שנתפס על דברי מינות והעלו אותו לבמה לדון אמר לו אותו הגמון זקן כמותך יעסוק בדברים הללו, אמר לו נאמן דיין עלי, כסבור אותו הגמון שלא אמר אלא לו, ולא נתכוין אלא נגד אביו שבשמים, אמר לו הואיל והאמנתי עליך אף אני כך אמרתי, אפשר שהסיבו הללו טועים בדברים דימוס הרי אתה פטור, וכשנפטר מן הבמה היה מצטער שנתפס על דברי מינות, נכנסו תלמידיו לנחמו ולא קבל, נכנס ר׳ עקיבא ואמר לו רבי אומר לפניך דבר שמא אין אתה מיצר, אמר לו שמא אחד מן המינין אמר לך דבר של מינות והנאך, אמר השמים הזכרתני פעם אחת הייתי מהלך באיסתרטיא של ציפורי מצאתי יעקוב איש כפר סכנין ואמר דבר

של מינות משום ישוע בן פנטירי והנאני, ונתפסתי על דברי מינות, שעברתי על דברי תורה, הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה (משלי ה' ח'), כי רבים חללים הפילה ועצמים כל הרגיה (שם ז' כ"ו), שהיה ר' אליעזר אומר לעולם יהא אדם בורח מן הכיעור ומן הדומה לכיעור:

פרק ג

אלו הן סמני בהמה, כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו (ויקרא י"א ג'), כל מעלת גרה אין לה שנים מלמעלה, איזה שור שקדמו קרניו לטלפיו זה פרו של אדם הראשון, שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרן מפריס (תהלים ס"ט ל"ב). אלו הן סימני חיה כל שיש לה קרנים וטלפים, ר' דוסא אומר יש לה קרנים אי אתה צריך לשאל על הטלפים, ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר ותיטב לה' משור פר מקרן מפריס. ר' יוסי בן דורמסקית אומר לויתן דג טהור הוא שנאמר גאוה אפיקי מגנים סגור חותם צר, אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם (איוב מ"א ז' ח'), תחתיו חדודי חרש ירפד חרוץ עלי טיט (שם שם כ"ב), גאוה אפיקי מגנים, אלו קשקשים שלו, תחתיו חדודי חרש, אלו סנפירין שלו:

פרק י

לא יטול אדם אם מעל הבנים ואפילו לטהר בה את המצורע מפני שנעבדה בה עבירה, ר' יעקב אומר אין לך מצוה בתורה שאין מתן שכרה בצדה ותחיית המתים כתובה בה, שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים (דברים כ"ב ז'), עלה זה לראש האילן ונפל ומת או לראש הבנין ונפל ומת, היכן טובתו של זה ואריכות ימיו, אמור מעתה למען ייטב לך בעולם הטוב, והארכת ימים בעולם ארוך:

סליק מסכתא

מנחות

פרק ז

הרי הוא אומר וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אתה כאשר צוה ה׳ כן עשו (שמות ל״ט מ״ג), היכן צוהו, ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שם כ״ה ח׳). ויתן את השלחן באהל מועד על ירך המשכן צפנה מחוץ לפרכת, ויערך עליו ערך לחם לפני ה׳ כאשר צוה ה׳ את משה (שם מ׳ כ״ב כ״ג), היכן צוהו, ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה׳ תמיד מאת בני ישראל ברית עולם (ויקרא כ״ד ח׳). וישם את המנרה באהל מועד נכח השלחן על ירך המשכן נגבה, ויעל הנרת לפני ה׳ כאשר צוה ה׳ את משה (שמות מ׳ כ״ד כ״ה), היכן צוהו, על המנרה הטהרה יערך את הנרות לפני ה׳ תמיד (ויקרא כ״ד ד׳). וישם את מזבח הזהב באהל לפני הפרכת, ויקטר עליו קטרת סמים כאשר צוה ה׳ את משה (שמות מ׳ כ״ו כ״ז), היכן צוהו, בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה (שמות ל׳ ז׳). וישם את מסך הפתח למשכן, ואת מזבח העלה שם פתח משכן אהל מועד ויעל עליו את העלה ואת המנחה כאשר צוה ה׳ את משה (שם מ׳ כ״ח כ״ט), היכן צוהו, את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים (במדבר כ״ח ד׳):

דבר אחר וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אתה כאשר צוה ה׳ כן עשו ויברך אתם משה (שמות ל״ט מ״ג), מה היה ברכה שברכן אמר להם תשרה שכינה על מעשי ידיכם, ר׳ מאיר אומר כך ברכן, ה׳ אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלף פעמים (דברים א׳ י״א), אמר להם כשם שנתעסקתם במלאכת משכן ושרת שכינה על מעשי ידיכם, כך תזכו ותבנו לפניו בית הבחירה ותשרה שכינה על מעשה ידיכם, והן אומרים ויהי נעם ה׳ אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו (תהלים צ׳ י״ז):

בזמן שישראל ברצון לפני המקום מה נאמר בהם את קרבני לחמי (במדבר כ״ח ב׳), כבנים שמתפרנסין מאביהן, בשעת תוכחות מהו אומר לאשי ריח ניחחי (שם), כל קרבנות שאתם מקריבין אינן אלא

לאש, וכן הוא אומר לא על זבחיך אוכיחך ועולתיך לנגדי תמיד, לא אקח מביתך פר ממכלאתיך עתודים, כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף, ידעתי כל עוף הרים וזיז שדי עמדי, אם ארעב לא אמר לך כי לי תבל ומלאה, האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה (תהלים נ׳ ח׳—י״ג), וכי יש רעבון לפניו, ואמר אם יש רעבון לפני, כבש שאתה מקריב בבקר וכבש בין הערבים, הן היו דיי, אילו היו דיי בידך, אני מוסר מזונותי שאמרתי לך, זבח לאלהים תודה (שם שם י״ד), אלא שתהא מודה בי, ושלם לעליון נדריך (שם):

פרק יג

בראשונה היו מכניסין לשכת בית הפרווה והיו מחלקין אותן בערבית לכל בית אב שבאותו היום והיו גדולי כהונה באין ונוטלין אותן בזרוע, התקינו שיהו מחלקין אותן בערבי שבת לכל משמר ומשמר, ועדיין היו גדולי כהונה באין ונוטלין אותן בזרוע, עמדו בעלים והקדישום לשמים, אמרו לא היו ימים מועטין עד שחיפו כהנים פני כל האולם בטבלאות של זהב מאה על מאה ועל עובי דינר זהב מה שמחפין עד הרגל, וברגל מקפלין אותן ומניחין אותן על גבי מעלות בהר הבית כדי שיראו העם את מלאכתן שהיא נאה שלא נטה בה כלום, אחר הרגל חוזרין וקובעין אותן במקומן. אבא שאול אומר קורות שיקמה היו ביריחו והיו בעלי אגרוף באין ונוטלין אותן בזרוע עמדו בעלים והקדישום לשמים, אמרו לא הקדישו בעלים לשמים אלא קורות שקמה בלבד. על אלו ועל כיוצא בהן ועל דומה להן ועל עושין כמעשיהן היה אבא שאול בן בטנית ואבא יוסי בן יוחנן איש ירושלם אומר, אוי לי מבית ביתוס, אוי לי מאלתן, אוי לי מבית קדרוס, אוי לי מקולמסן, אוי לי מבית אלחנן, אוי לי מבית לחישתן, אוי לי מבית אלישע, אוי לי מאגרופן, אוי לי מבית ישמעאל בן פיאבי, שהם כהנים גדולים ובניהם גזברין וחתניהן אמרכלין ועבדיהן באין וחובטין עלינו במקלות:

אמר ר' יוחנן בן תורתא מפני מה חרבה שילה מפני בזיון קדשים שבתוכה, ירושלם בניין הראשון מפני מה חרבה מפני עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים שהיו בתוכה, אבל באחרונה מכירין אנו בהן שהן עמלין בתורה וזהירין במעשרות מפני מה גלו, מפני שאוהבין את הממון ושונאין איש את רעהו, ללמדך שקשה שנאת איש את רעהו לפני המקום, ושקלה הכתוב כנגד עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים. אבל בבנין האחרון שעתידה ליבנות בחיינו ובימינו מה נאמר בו, והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים, והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב (ישעיה ב' ב' ג'), ואומר כי יש יום קראו נצרים בהר אפרים קומו ונעלה ציון אל ה' אלהינו (ירמיה ל"א ה'):

סליק מסכתא

ערכין

פרק א

עצרת פעמים שחל להיות בחמשה ובששה ובשבעה לא פחות ולא יותר, ר' יהודה אומר חל להיות בחמשה סימן רע לעולם, בששה סימן בינוני, בשבעה סימן יפה לעולם, אבא שאול אומר כל זמן שיום טוב של עצרת ברור סימן יפה לעולם, וכן מצינו שהיו ישראל עומדין לפני הר סני נמשכין לאחוריהן שנים עשר מיל באין לפניהם שנים עשר מיל, על כל דבור ודבור ארבעה ועשרים מיל, היה היום ברור והיו ישראל משתלחין מפני אש, אמר להן הקדוש ברוך הוא לענני כבוד רבצו טל לפני בני, שנאמר ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום (שופטים ה' ד'), והקדוש ברוך הוא מרביץ לפניהם טללים וגשמים, שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה (תהלים ס"ח י'):

פרק ב

לא היו אומרין בנבל וכנור אלא בפה, ר' אליעזר בן יעקב אומר צוערי לויה בני יקירי ירושלים היו בעזרת נשים, ראשיהן בין רגלי הלוים כדי ליתן תבל בנעימה, שנאמר ויעמד ישוע בניו ואחיו קדמיאל ובניו בני יהודה כאחד לנצח על עשה המלאכה בבית האלהים (עזרא ג' ט'). חליל שבמקדש של קנה היה ומימות משה היה, פעם אחת ציפוהו זהב ולא היה קולו ערב כמות שהיה, נטלו צפויו וחזר קולו להיות ערב לכמות שהיה. צלצל שבמקדש של נחשת היה ומימות משה היה נפגם שלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא של מצרים ותיקנוהו ולא היה קולו ערב כמות שהיה. מכתשת שבמקדש של נחשת היתה ומימות משה היתה נפגמה ושלחו חכמים והביאו אומנין מאלכסנדריא ותיקנוה ולא היתה כהלכתה ונטלו את פגימתה חזרה לתחילתה. אלו כלים שנפגמו בבית הראשון ולא עלתה להן ארוכה, ועליהן הוא אומר נחשת ממרט (מלכים א' ז' מ"ה), ועליהן הוא אומר וכלי נחשת מצהב טובה שנים חמודת כזהב (עזרא ח' כ"ז), מלמד שהיתה יפה כשנים כזהב, רבי נתן אומר שני כלים היו שנאמר שנים. רבן שמעון בן גמליאל אומר שילוח היה מוצא מים בכאיסר, אמרו נרחיבנו כדי שירבו מימיו והרחיבוהו ונתמעטו מימיו וסתמוהו וחזר לתחילתו. רבי יהודה אומר שבע [redacted] בכנור בזמן הזה, שנאמר שבע שמחות את פניך (תהלים ט"ז י"א), לימות המשיח שמונה, שנאמר למנצח על השמינית (שם י"ב א'), על נימא שמינית, לעתיד לבוא בעשרה, שנאמר הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו (שם ל"ג ב'):

ראה כמה החמירה תורה בין חומסי חמס לאומרי לשון הרע שאונס ומפתה וחומס חמס נותן חמש סלעים ואינו לוקה, המוציא שם רע לוקה ונותן מאה סלע, החמירה תורה דברים מן המעשה. נאמר ומכה אביו ואמו מות יומת (שמות כ"א ט"ו), ונאמר ומקלל אביו ואמו מות יומת (שם שם י"ז), זה בסקילה וזה בחניקה, החמירה תורה

דברים מן המעשה. ר' אלעזר בן פרטא אומר הרי הוא אומר וימתו האנשים מוצאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה' (במדבר י"ד ל"ז), על מה הוציאו שם רע על עצים ועל אבנים, והלא דברים קל וחומר ומה אם אלו שלא הוציאו שם רע אלא על עצים ועל אבנים נענשו, ולא עונש מועט אלא עונש מרובה, ולא עונש לשעה אלא עונש לדורות, המוציא שם רע על חברו כיוצא בו על אחת כמה וכמה:

פרק ד

אמר ר' אלעזר בן עזריה אם לגבוה אין אדם רשאי להחרים את נכסיו שחס המקום עליו, על אחת כמה וכמה אדם חייב להיות חס על נכסיו. ר' אלעזר בן עזריה אומר הרי הוא אומר כי ירחיב ה' אלהיך את גבלך כאשר דבר לך ואמרת אכלה בשר כי תאוה נפשך לאכל בשר (דברים י"ב כ'), אפשר שהבשר מבאיש בקדרה והלא תאיב לו, הא אינו אומר ואמרת אכלה בשר אלא לתיאבון, יכול הוא לוקח מן השוק ואוכל תלמוד לומר וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך כאשר צויתך ואכלת (שם שם כ"א), יכול שישחטם כולם ויעלם תלמוד לומר מבקרך ולא כל בקרך, מצאנך ולא כל צאנך. וכן היה ר' אלעזר בן עזריה אומר מי שיש לו עשרה מנה מתעסק בירק בקדרה בכל יום, עשרים מנה מתעסק ירק בקדרה ואלפס, חמשים מנה ליטרא בשר מערב שבת לערב שבת, מאה מנה ליטרא בשר בכל יום, אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר ושתי צאן, והיה מרב עשות חלב יאכל חמאה (ישעיה ז' כ"א כ"ב), ממאה לוג חלב יוצא לוג חמאה. רבי אומר הרי הוא אומר אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו (ויקרא י"ז י"ג), והלא סופינו לרבות שירש ושלקח ושנתן לו במתנה, הא אינו אומר ואמרת אכלה בשר אלא בהזמנה הזאת:

פרק ה

אין אדם רשאי למכור שדה אחוזתו ולהניחם בפונדתו וליקח בהם בהמה וליקח בהם כלים וליקח בהם עבדים ולגדל בהם בהמה

דקה ואפילו לעשות בהם סחורה אלא אם כן העני, ואם מכר הרי זה מכור. אין אדם רשאי למכור את בתו ולהניחם בפונדתו וליקח בהם בהמה וליקח בהם כלים וליקח בהם עבדים ולגדל בהן בהמה דקה ואפילו לעשות בהם סחורה אלא אם כן העני, ואם מכר הרי זה מכור. אין אדם רשאי למכור את עצמו ולהניחם בפונדתו וליקח בהם בהמה וליקח בהם כלים וליקח בהם עבדים ולגדל בהן בהמה דקה ואפילו לעשות בהן סחורה אלא אם כן העני, ואם מכר הרי זה מכור:

אמר ר' יוסי בר' חנינא בוא וראה כמה קשות אבקות של שביעית, כיצד אדם עושה מלאכה בפירות שביעית התחיל מוכר מטלטליו, שנאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך (ויקרא כ"ה י"ד), לא הרגיש התחיל מוכר שדי אחוזתו, שנאמר כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו, (שם שם כ"ה), לא באת לידו עד שמכר את ביתו, שנאמר ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה (שם שם כ"ט), לא באת לידו עד שמכר את בתו, שנאמר וכי ימכר איש את בתו לאמה (שמות כ"א ז'), לא באת לידו עד שלוה ברבית, שנאמר וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך (ויקרא כ"ה ל"ה), ונאמר אל תקח מאתו נשך ותרבית (שם שם ל"ו), לא באת לידו עד שמוכר את עצמו, שנאמר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך (שם שם ל"ט), ולא לך אלא לגר, שנאמר ונמכר לגר (שם שם מ"ז), ולא לגר צדק אלא לגר תושב שנאמר ונמכר לגר תושב (שם), ולא לגר תושב אלא לעובד עבודה זרה, שנאמר או לעקר משפחת גר (שם), נעשה כומר לעבודה זרה:

סליק מסכתא

כריתות

פרק ד

ר' אליעזר אומר מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום ובכל שעה שירצה היה נקרא אשם חסידים, אמרו עליו על בבא בן בוטא שהיה

מתנדב אשם תלוי בכל יום ויום חוץ מאחר יום הכפורים יום אחד, אמר המעון הזה אלו היו מניחין לי הייתי מביא אלא אומרים לו המתן עד שתכנס לבית הספק, וחכמים אומרים אין מביאין אשם תלוי אלא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת:

ר׳ שמעון אומר בכל מקום הקדים בריאת שמים לארץ, במקום אחד הוא אומר ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים (בראשית ב׳ ד׳), מלמד ששקולין זה כזה, בכל מקום הקדים אברהם לאבות ובמקום אחד הוא אומר וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם (ויקרא כ״ו מ״ב), מלמד ששלשתן שקולין זה כזה, בכל מקום הקדים משה לאהרן, במקום אחד הוא אומר הוא אהרן ומשה (שמות ו׳ כ״ו), מלמד ששקולין זה כזה, בכל מקום הקדים כבוד אב לאם, במקום אחד אומר איש אמו ואביו תיראו (ויקרא י״ט ג׳), מלמד ששניהן שקולין זה כזה, בכל מקום הקדים יהושע לכלב, במקום אחד הוא אומר בלתי כלב בן יפנה הקנזי ויהושע בן נון (במדבר ל״ב י״ב), מלמד ששניהן שקולין זה כזה:

סליק סדר קדשים

אהילות

פרק טז

הבודק אוכל בדמעו מפקיח הגל אין אוכל בדמעו, שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי בודק מהו שיאכל אמר להם אינו אוכל, אמרו לו למדתנו שיאכל, אמר להם יפה אמרתם, מעשה שעשו ידי וראו עיני ושכחתי כששמעו אזני על אחת כמה וכמה, ולא שלא היה יודע אלא שהיה מבקש לזרז את התלמידים, ויש אומרים את הלל הזקן שאלו ולא שלא היה יודע אלא שהיה מבקש לזרז את התלמידים, ר׳ יהושע אומר השונה ואינו עמל כאיש זורע ולא קוצר, והלומד תורה ושוכח דומה לאשה שיולדת וקוברת, ר׳ עקיבא אומר זמר בי תדירה זמר:

ס ל י ק א מ ס כ ת א ה י ל ו ת

נגעים

פרק ו

בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות למה נכתב אלא לומר לך דרוש וקבל שכר, ר׳ אלעזר בר׳ שמעון אומר מקום היה בתחום עזה והיו קורין אותו חורבתה סגירתה, ר׳ שמעון בן יהודה איש כפר עכום אומר, מקום היה בגליל שהיו מציינין אותו, שהיו אומרים אבנים מנוגעות היו בו, וירושלם אינה מטמאה בנגעים, אמר ר׳ יהודה אני לא שמעתי אלא בבית המקדש בלבד:

ס ל י ק מ ס כ ת א נ ג ע י ם

פרה

פרק ג

שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי פרה במה נעשית אמר להם בבגדי זהב, אמרו לו למדתנו בבגדי לבן, אמר להם יפה אמרתם, ומעשה שעשו ידי וראו עיני ושכחתי וכששמעו אזני על אחת כמה וכמה, לא שלא היה יודע אלא שהיה מבקש לזרז את התלמידים, ויש אומרים הלל הזקן שאלו, לא שלא היה יודע אלא שהיה מבקש לזרז את התלמידים, שהיה ר' יהושע אומר השונה ואינו עמל כאיש זורע ולא קוצר הלמד תורה ושכח דומה לאשה היולדת וקוברת, ר' עקיבא אומר זמר בי תדירה זמר:

סליקא לה מסכתא פרה

נדה

פרק ה

מעשה בתינוק אחד שהקדיש קרדום אחד לשמים והביאו אביו לפני ר' עקיבא והיה ר' עקיבא בודקו, אמר לו בני למי הקדשת שמא לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות שהן יפין, אמר לו לא הקדשתיו אלא למי שהברזל שלו ברוך הוא, אמר ר' עקיבא בדוק זה ומתוקן. שוב מעשה בתינוק אחד שהיו באין בספינה ועמד עליהם נחשול והיו זועקין לאלוהיהן, כענין שנאמר וייראו המלחים ויזעקו איש אל אלהיו (יונה א' ה'), אמר להן אותו תינוק עד מתי אתם נשטין, זעקו למי שברא הים, ובא מעשה לפני חכמים ואמרו בדוק זה ומתוקן:

פרק ט

בראשונה היו מטבילין על גב הנשים המתות נדות, חזרו להיות מטבילין על כל אחת ואחת, מפני כבוד הנשים. בראשונה היו מוציאין מוגמר לפני חולי מעיים וחזרו להיות מוציאין לפני כל אחת

ואחת מפני כבוד המתים. בראשונה היו מוציאין עשירים בדרגש ועניים בכליבא, חזרו להיות מוציאין בין בדרגש בין בכליבה מפני כבוד העניים. בראשונה היו מוליכין לבית האבל עניים בכלי זכוכית הצבועה, עשירים בכלי זכוכית הלבנה, חזרו להיות מוציאין בין בצבועה בין בלבנה מפני כבוד עניים. בראשונה כל מי שיש לו מת היו יציאותיו קשות עליו יותר ממתו, התחילו הכל מניחין מתיהן ובורחין, הנהיג רבן גמליאל קלות ראש בעצמו נהגו הכל כרבן גמליאל:

סליקא לה מסכת נדה

מקואות

פרק ז

פרה ששתתה מי חטאת ושחטה בתוך מעת לעת, זה היה מעשה והיה ר' יוסי הגלילי מטהר ור' עקיבא מטמא, סייע ר' טרפון את ר' יוסי הגלילי, סייע ר' שמעון בן ננס את ר' עקיבא, סלק ר' שמעון בן ננס את ר' טרפון, סלק ר' יוסי הגלילי את ר' שמעון בן ננס, סלק ר' עקיבא את ר' יוסי הגלילי, אחר זמן מצא לו תשובה, אמר לו מה אני לחזור, אמר לו לא לכל אדם אלא לך שאתה יוסי הגלילי, אמר לו הרי הוא אומר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת היא (במדבר י"ט ט'), כשהם שמורים מי נדה ולא ששתתן פרה, זו היה מעשה ונמנו שנים ושלשים זקנים בלוד וטהרוהו, באותה שעה קרא ר' טרפון המקרא הזה ראיתי את האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה וכל חיות לא יעמדו לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצנו והגדיל (דניאל ח' ד'), זה עקיבא, ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב על פני כל הארץ ואין נוגע בארץ והצפיר קרן חזות בין עיניו (שם שם ה'), זה יוסי הגלילי ותשובתו, ויבא עד האיל בעל הקרנים אשר ראיתי עמד לפני האבל וירץ אליו בחמת כחו, וראיתיו מגיע אצל האיל ויתמרמר אליו ויך את האיל וישבר את שתי קרניו

(שם שם ו' ז'), זה עקיבא ושמעון בן ננס, ולא היה כח באיל לעמד לפניו וישליכהו ארצה וירמסהו (שם שם ז'), זה יוסי הגלילי, ולא היה מציל לאיל מידו (שם), אלו שלשים ושנים זקנים שנמנו בלוד וטהרוהו:

סליק מסכת מקואות

ידים

פרק ב

הגליונים וספרי המינין אינן מטמאות את הידים, ספרי בן סירא וכל ספרים שנכתבו מכאן ואילך אינן מטמאין את הידים. ר' שמעון בן מנסיא אומר שיר השירים מטמא את הידים, מפני שנאמרה ברוח הקדש, קהלת אינה מטמאה את הידים מפני שהיא מחכמתו של שלמה, אמרו לו וכי לא כתב אלא זו בלבד, הרי הוא אומר וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף (מלכים א' ה' י"ב), ואומר אל תוסף על דבריו (משלי ל' ו'), ואומר פן יוכיח בך ונכזבת (שם):

עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ושאר כל ארצות ובבל מעשר, עמון ומואב ושאר כל ארצות בשאר שני שבוע אם מעשר עני מעשר עני ואם מעשר שני מעשר שני, אמר ר' יוסי בן דורמוסקית אני הייתי עם זקנים הראשונים כשבאין מיבנה ללוד ובאתי ומצאתי את ר' אליעזר שהיה יושב בחנות של נחתומין בלוד, אמר מה חידוש היה לכם בבית המדרש היום, אמרתי לו תלמידיך אנו ומימיך אנו שותין, אמר לי אף על פי כן מה חידוש, אמרתי לו את ההלכות ואת התשובות במנין וכשהגעתי לזה זלגו עיניו דמעות, אמר סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם (תהלים כ"ה י"ד), ואומר כי לא יעשה אלהים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג' ז'), צא אמור להן אל תחושו למניניכם, מקובלני מרבן יוחנן בן זכאי שקיבל מן הזוגות והזוגות מן הנביאים ונביאים ממשה הלכה למשה מסיני שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית:

בו ביום עמד יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש, אמר להן

מה אני לבוא בקהל, אמר לו רבן גמליאל אסור אתה, אמר לו ר׳ יהושע מותר אתה, אמר לו רבן גמליאל הא כתיב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה׳ (דברים כ״ג ד׳), אמר לו ר׳ יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן עומדין כבר עלה סנחריב וערבב את כל האומות שנאמר ואסיר גבלות עמים ועתידתיהם שושתי (ישעיה י׳ י״ג), אמר לו רבן גמליאל הכתוב אומר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה׳ (ירמיה מ״ט ו׳), וכבר שבו. אמר לו ר׳ יהושע והלא כתיב ושבתי את שבות עמי ישראל (עמוס ט׳ י״ד), ועדיין לא שבו, כדרך שאלו לא שבו כך הם לא שבו. אמר להן יהודי גר עמוני מה אעשה אני, אמרו לו כבר שמעת מפי הזקן, הרי אתה מותר לבוא בקהל, אמר להן רבן גמליאל אף מצרי כיוצא בזה, אמרו לו מצרים נתן לה הכתוב קצבה שנאמר מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים מן העמים אשר נפצו שמה (יחזקאל כ״ט י״ג):

אמר להן רבן יוחנן בן זכאי כתבי קודש חיבתן טומאתן שלא יעשה אותן שטיחין לבהמה. אומרין ביתותיים קובלני עליכם פרושים מה את בת בני הבא מכח בני שבא מכחי הרי יורשתני, בתי הבאה מכחי אינו דין שתרשני, אומרין פרושין, לא אם אמרת בבת הבן שכן חולקת עם האחין תאמרו בבת שאין חולקת עם האחין. אומרים טובלי שחרין קובלני עליכם פרושים שאתם מזכירים את השם מן הגוף שיש בו טומאה:

סליק מסכת ידים וסליק סדרא בריך רחמנא דסיעואן ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה

מפתח הענינים